

અસ્વીકરણ: સ્થાનિક ભાષામાં અનુવાદિત આ ચુકાદા/હુકમનો હેતુ પક્ષકારોને તેમની ભાષામાં જાણકારી ઉપલબ્ધ કરાવવા માત્રનો છે અને તેનો અન્યથા ઉપયોગ થઈ શકશે નહિ. અન્ય તમામ વ્યવહારિક તેમજ સરકારી ઉદ્દેશો માટે મૂળ અંગ્રેજી ચુકાદો/હુકમ જ પ્રમાણિત અને માન્ય રહેશે.

DISCLAIMER: The translated judgment in vernacular language is meant for the restricted use of the litigant to understand it in his/ her language and may not be used for any other purpose. For all practical and official purposes, the English version of the judgment shall be authentic and shall hold the field for the purpose of execution and implementation.

=====

ગુજરાતની ઉચ્ચ ન્યાયાલય, અમદાવાદ ખાતે
૨૦૦૨નો ખાસ દીવાની અરજી નંબર ૧૦૯૯૬

મંજૂરી અને સહી માટે :

માનનીય ન્યાયમૂર્તિ શ્રી જે. બી. પારડીવાલા

=====

૧	શું સ્થાનિક અખબારોના પત્રકારોને ચુકાદો જોવાની મંજૂરી આપવામાં આવી શકે છે?	હા.
૨	પત્રકારને સોંપવામાં આવે કે નહીં?	હા.
૩	શું માનનીય ન્યાયમૂર્તિઓ ચુકાદાની વાજબી નકલ જોવા માંગે છે?	ના.
૪	શું આ કેસમાં ભારતના બંધારણના અર્થઘટન અથવા તે હેઠળ કરવામાં આવેલા કોઈપણ આદેશ અંગે કાયદાના નોંધપાત્ર પ્રશ્નનો સમાવેશ થાય છે?	ના.

=====

કલ્પના યોગેશ ધગત, (મૃત હોવાથી) તેમના કાનૂની વારસદારો
.....અરાજદાર(ઓ)
વિરુદ્ધ

રિલાયાન્સ ઈન્ડસ્ટ્રીઝ લિમિટેડપ્રતિવાદી (ઓ)

=====

ડિસીઝડ લિટિગન્ટ, અરજદાર (ઓ) નંબર ૧ માટે વકીલ,

અરજદાર (ઓ) નંબર ૧.૧-૧.૩ માટે શ્રી ઉદય આર ભટ્ટ,
પ્રતિવાદી (ઓ) નંબર ૧ માટે વરિષ્ઠ વકીલ શ્રી કે. એસ. નાણાવટી વરિષ્ઠ
સાથે નાણાવટી અસોસિટ્સ માટે વકીલ શ્રી કેયુર ગાંધી અને વકીલ શ્રી નિસર્ગ
દેસાઈ

=====

માનનીય ન્યાયમૂર્તિ શ્રી જે. બી. પારડીવાલા

તારીખ:૧૯/૦૯/૨૦૧૬

મૌખિક ચુકાદો

૧ ભારતના બંધારણની કલમ ૨૨૬ હેઠળ આ રિટ અરજી દ્વારા, રિટ અરજદાર (મૂત
હોવાથી), હવે તેના કાનૂની વારસદારો દ્વારા, નીચેની રાહત માટે પ્રાર્થના કરી છે:

“૧૫એ. આ અરજી સ્વીકારવા અને પ્રારંભિક બરતરફી અને તેના રદબાતલ,
નોંધપાત્ર સસ્પેન્શન અને અપીલ તબક્કા સુધી વિભાગીય તપાસના રેકૉર્ડ
અને કાર્યવાહીની માંગ કરવા માટે ખુશ રહો.

બી. યોગ્ય રિટ અને રદ કરવાના સ્વરૂપમાં રિટ અથવા યોગ્ય રિટ અથવા
નિર્દેશ અથવા આદેશ જારી કરવા અને સસ્પેન્શનના આદેશને રદ કરવા,
વિભાગીય કાર્યવાહી, તેનો અહેવાલ એટલે કે તપાસ અહેવાલ, અને રદ
કરવા અને શિસ્ત અધિકારી અને અપીલ અધિકારીના આદેશને રદ કરવા
અને જાહેર કરે છે કે વિભાગીય તપાસ દૂષિત છે અને રદ કરવામાં આવે છે
અને તેને અલગ રાખવામાં આવે છે અને અરજદારને વ્યાજ અને
વિશેષાધિકારો, બઢતી વગેરે જેવા અન્ય તમામ પરિણામી લાભો સહિત

વેતન પુનરાવર્તનની અસર આપતા તમામ પરિણામી લાભો સાથે પુનઃસ્થાપિત કરવાનો આદેશ આપવામાં આવે છે.

સી. પ્રતિવાદીની કાર્યવાહી ગેરકાયદેસર, પાયાવિહોળી, દુર્ભાવનાપૂર્ણ અને અરજદારના મૂળભૂત અધિકારોનું ઉલ્લંઘન કરતી હોવાનું જાહેર કરીને ખુશ રહો અને વળતર સહિત આવા અન્ય અને વધુ આદેશો પસાર કરો અને સસ્પેન્શન ભથ્થાની બાકી રકમની ચુકવણીનો આદેશ પણ પસાર કરો જે વિભાગીય તપાસ બાકી રહે ત્યાં સુધી અરજદારને તેના સસ્પેન્શનના સમયગાળા દરમિયાન ચૂકવવાપાત્ર હોત.

ડી. આ અરજીનો સ્વીકાર, સુનાવણી અને અંતિમ નિકાલ બાકી હોય તો, અરજદારને સેવામાં પાછા લેવા અને સેવામાં પાછા લેવા અને વેતન, સસ્પેન્શન ભથ્થાનું સંતુલન અને તમામ પરિણામી લાભો વગેરે પરત કરવા અને આવા અન્ય અને વધુ આદેશો પસાર કરવા માટે નિર્દેશ આપવામાં આવે.

ઈ. આ અરજીનો ખર્ચ મંજૂર કરવામાં આવે.

એફ. વર્તમાન કેસની હકીકતો અને સંજોગો માટે જરૂરી હોય તેવી અન્ય અને વધુ રાહત આપવા માટે ખુશ રહો.”

૨ રિટ અરજદાર વર્ષ ૧૯૭૦માં ઇન્ડિયન પેટ્રોકેમિકલ્સ કોર્પોરેશન લિમિટેડ (જે હવે રિલાયન્સ ઇન્ડસ્ટ્રીઝ લિમિટેડ દ્વારા હસ્તગત કરવામાં આવી છે) ની સેવાઓમાં

જોડાયા હતા.ઇન્ડિયન પેટ્રોકેમિકલ્સ કોર્પોરેશન લિમિટેડ (ટૂંકમાં, "I.P.C.L".)
ભારત સરકારની માલિકીની હતી.તે કંપની અધિનિયમ હેઠળ સમાવિષ્ટ કંપની હતી.
I.P.C.L. ભારતના બંધારણની કલમ ૧૨ના અર્થમાં "રાજ્ય" હતું.પાનું

૩ આ રિટ અરજીમાં પડકારનો વિષય શિસ્ત અધિકારી દ્વારા રિટ અરજદારને
સેવામાંથી બરતરફ કરવાનો આદેશ તેમજ અપીલ અધિકારી દ્વારા સેવામાંથી
બરતરફીના આદેશની પુષ્ટિ કરતો આદેશ છે.

૪ જ્યારે વર્ષ ૨૦૦૨માં આ રિટ અરજી દાખલ કરવામાં આવી હતી, ત્યારે I.P.C.L.
અસ્તિત્વમાં હતું. આ રિટ અરજીની પેન્ડન્સી દરમિયાન, રિલાયન્સ પેટ્રો
ઇન્વેસ્ટમેન્ટ લિમિટેડે રિલાયન્સ પેટ્રો ઇન્વેસ્ટમેન્ટ લિમિટેડના ૨૦ ટકા શેર
ખરીદવાના રૂપમાં એક મોટો વિકાસ થયો હતો. રિલાયન્સ પેટ્રો ઇન્વેસ્ટમેન્ટ
લિમિટેડ સાથે રિલાયન્સ પેટ્રો ઇન્વેસ્ટમેન્ટ લિમિટેડના એકીકરણ માટે આ અદાલત
દ્વારા ૧૬મી ઓગસ્ટ, ૨૦૦૭ના રોજ પસાર કરાયેલા આદેશ દ્વારા આખરે રિલાયન્સ
પેટ્રો ઇન્વેસ્ટમેન્ટ લિમિટેડ સાથે તેનું વિલિનીકરણ થયું હતું.એકીકરણના પરિણામે,
I.P.C.L. સરકારી કંપની બનવાનું બંધ થઈ ગયું.નિર્વિવાદપણે, રિલાયન્સ પેટ્રો
ઇન્વેસ્ટમેન્ટ લિમિટેડ એ ભારતના બંધારણની કલમ ૧૨ના અર્થમાં "રાજ્ય" અથવા
"રાજ્ય" નું સાધન અથવા સત્તા અથવા વ્યક્તિ નથી.આવા વિકાસને પગલે, રિટ
અરજદારે અરજીને પ્રાધાન્ય આપ્યું અને "રિલાયન્સ ઇન્ડસ્ટ્રીઝ લિમિટેડ" (ટૂંકમાં,
"આર. આઈ. એલ".) ને પક્ષકાર તરીકે સામેલ કરી.

૫ ઉપર ઉલ્લેખિત આવા સંજોગોમાં, નવી પ્રતિવાદી કંપની એટલે કે 'આર. આઈ.
એલ.' વતી પ્રારંભિક મુદ્દો ઉઠાવવામાં આવ્યો છે કે હાલની રિટ અરજી હવે જાળવવા

યોગ્ય નથી અને પ્રતિવાદી કંપની સામે કોઈ રાહત આપી શકાતી નથી કારણ કે તે ભારતના બંધારણની કલમ ૧૨ હેઠળ "રાજ્ય" અથવા "અન્ય સત્તા" નથી.

૬ બીજી બાજુ, રિટ અરજદાર દલીલ કરે છે કે જ્યારે રિટ અરજી મૂળ રૂપે I.P.C.L સામે દાખલ કરવામાં આવી હતી ત્યારે તે જાળવવા યોગ્ય હતી અને આટલા વર્ષો પછી રિટ અરજદાર પર "દાવો ન કરવો" અન્યાયી અને અન્યાયી હશે. રિટ અરજદાર દલીલ કરે છે કે મુકદ્દમાનો સામાન્ય નિયમ એ છે કે પક્ષકારોના અધિકારો મુકદ્દમાની શરૂઆતની તારીખે સ્પષ્ટ થાય છે અને રાહતનો અધિકાર તે તારીખના સંદર્ભમાં નક્કી થવો જોઈએ કે જેના પર રિટ અરજદારે કોર્ટના પોર્ટલમાં પ્રવેશ કર્યો હતો.

૭ રિટ અરજદાર વતી હાજર રહેલા વિદ્વાન વકીલ શ્રી ઉદય આર. ભટ્ટે આ તબક્કે આ રિટ અરજીની જાળવણીક્ષમતા અંગે બહુવિધ દલીલો કરી છે, એ હકીકતને ધ્યાનમાં રાખીને કે I.P.C.L હવે અસ્તિત્વમાં નથી અને તે 'R. I. L.' છે જે આજની તારીખે હરીફ પ્રતિવાદી છે.

૮ શ્રી ભટ્ટના જણાવ્યા અનુસાર, જો કોઈ વાદીને અધિકાર હોય, તો તેને એમ ન કહી શકાય કે આવા અધિકારને લાગુ કરવા માટે તેની પાસે કોઈ કાનૂની ઉપાય નથી. દલીલ એ છે કે મૂળ રિટ અરજદાર હવે નથી, તેથી કાનૂની વારસદારો માટે દીવાની દાવો દાખલ કરવો અને યોગ્ય ઘોષણા મેળવવી કાયદેસર રીતે સ્વીકાર્ય નથી. શ્રી ભટ્ટના જણાવ્યા અનુસાર, જો દીવાની દાવામાં જે રાહતની વિનંતી કરવામાં આવી છે તે વ્યક્તિગત પ્રકૃતિ અને ચારિત્ર્યની છે, તો કદાચ, કાનૂની વારસદારો માટે ઘોષણા માટે આવા દાવાની સ્થાપના કરવાની મંજૂરી ન હોઈ શકે.

૯ શ્રી ભટ્ટની બીજી દલીલ એ છે કે આ રિટ અરજી રિટ અરજદારના મૂળભૂત અધિકારોનું ઉદ્ધંધન કરવામાં આવ્યું હોવાથી દાખલ કરવામાં આવી છે.ભારતના બંધારણની કલમ ૨૨૬ હેઠળ તેના અસાધારણ અધિકારક્ષેત્રનો ઉપયોગ કરીને આ અદાલત જ રિટ અરજદારના કથિત ઉદ્ધંધનના મૂળભૂત અધિકારોને લાગુ કરી શકે છે.સિવિલ કોર્ટ મૂળભૂત અધિકારોના સંદર્ભમાં કોઈ ઘોષણા કરી શકતી નથી અને મૂળભૂત અધિકારોને લાગુ પાડી શકતી નથી.આવા સંજોગોમાં, શ્રી ભટ્ટના જણાવ્યા અનુસાર, ભારતના બંધારણની કલમ ૧૨ના અર્થમાં 'આર. આઈ. એલ.' એ 'રાજ્ય' ન હોવા છતાં આ રિટ અરજીને જાળવવા યોગ્ય ગણાવી જોઈએ.શ્રી ભટ્ટના જણાવ્યા અનુસાર, જ્યારે I.P.C.L ને 'R. I. L.' દ્વારા હસ્તગત કરવામાં આવ્યું હતું, ત્યારે I.P.C.L ના તમામ અધિકારો અને જવાબદારીઓ રિલાયન્સ પેટ્રો ઇન્વેસ્ટમેન્ટ લિમિટેડ દ્વારા લેવામાં આવી હોવાનું કહી શકાય, અને જો એમ હોય તો, આ રિટ અરજી I.P.C.L ની જવાબદારીઓને લાગુ કરવાના હેતુથી 'R. I. L.' સામે જાળવવા યોગ્ય છે.

૧૦ શ્રી ભટ્ટ રજૂ કરશે કે ભારતના બંધારણની કલમ ૨૨૬ હેઠળ આ અદાલતનો અસાધારણ અધિકારક્ષેત્ર ખૂબ જ વ્યાપક છે અને તે નોંધપાત્ર ન્યાય કરવા માટે છે.આ અદાલત, શ્રી ભટ્ટના જણાવ્યા અનુસાર, ભારતના બંધારણની કલમ ૨૨૬ હેઠળ તેના રિટ અધિકારક્ષેત્રનો ઉપયોગ કરીને "કંઈપણ" અને "બધું" કરી શકે છે.

૧૧ શ્રી ભટ્ટ રજૂ કરશે કે કેન્દ્ર સરકારના અંતે વિનિવેશને કારણે ID ૧ "રાજ્ય" બનવાનું બંધ થયું ન હતું, પરંતુ કંપની અધિનિયમ હેઠળ એકીકરણની કાર્યવાહીમાં

આ અદાલત દ્વારા પસાર કરાયેલા આદેશને અનુસરીને તેને "R. / L". દ્વારા લેવામાં આવ્યું હતું.

૧૨ શ્રી ભટ્ટના જણાવ્યા અનુસાર, શિસ્તની કાર્યવાહી અને સેવામાંથી બરતરફીના પરિણામી આદેશના કિસ્સાઓમાં, કંપનીની જવાબદારી, જે સંબંધિત સમયે બંધારણની કલમ ૧૨ ના અર્થમાં "રાજ્ય" હતી, તે અગાઉની સરકારી કંપનીનો કબજો લેતી ખાનગી કંપની પર લાગુ કરી શકાય છે.

૧૩ શ્રી ભટ્ટે તેમની રજૂઆતના સમર્થનમાં નીચેના નિર્ણયો પર મજબૂત આધાર રાખ્યો છે:

- (૧) શ્રી આનંદ મુક્તા સદગુરુ શ્રી મુક્તાજી વંદાસ સ્વામી સુવર્ણા જયંતી મહાવ સ્માર્ટ ટ્રસ્ટ વિરુદ્ધ વી. આર. રુદાની [(૧૯૮૯) ૨ એસસીસી ૬૯૧]
- (૨) ટેક્સટાઈલ લેબર એસોસિએશન વિરુદ્ધ ગુજરાત રાજ્ય [(૧૯૯૫) ૧ જી. એલ. એચ. ૧૨]
- (૩) મઝદૂર સભા વિરુદ્ધ ગુજરાત રાજ્ય [(૧૯૯૨) ૧ GLH ૩૦૯]
- (૪) પ્રશાંત અરુણ દૈનિક અને ઓઆરએસ વિરુદ્ધ ડી. બી. કોર્પ. મર્યાદિત [૨૦૧૫ (૧) શ્રમ ઔદ્યોગિક કેસો ૯૩૪]
- (૫) જી. ગોવિંદા રાજુલા વિરુદ્ધ આંધ્ર પ્રદેશ રાજ્ય નિર્માણ [એર ૧૯૮૭ એસસી ૧૮૦૧]
- (૬) જેનેટ જયપોલ વિરુદ્ધ એસ. આર. એમ. યુનિવર્સિટી અને અન્ય [એર ૨૦૧૬ એસસી ૭૩]

(૭) ઝી ટેલિફિલ્મ્સ વિરુદ્ધ યુનિયન ઓફ ઇન્ડિયા [(૨૦૦૫) ૪ એસસીસી ૬૪૯]

૧૪ બીજી બાજુ, આ રિટ અરજીનો તેની જાળવણીક્ષમતાના આધારે 'આર. આઈ. એલ.' વતી હાજર રહેલા વિદ્વાન પરિષ્ઠ વકીલ શ્રી કે. એસ. નાનાવતી દ્વારા ઉગ્ર વિરોધ કરવામાં આવ્યો છે. શ્રી નાનાવતી રજૂઆત કરશે કે પછીની ઘટના ચોક્કસપણે પક્ષોના અધિકારો અને જવાબદારીઓ પર અસર કરશે. જો કે, શ્રી નાનાવતીના જણાવ્યા અનુસાર, જ્યારે 'આર. આઈ. એલ.' વિરુદ્ધ રિટ અરજી સમર્થનપાત્ર નથી, ત્યારે તે ક્ષણ માટે એમ ધારીને પણ કે 'આર. આઈ. એલ.' દ્વારા 'આઈ. ડી. ૧' ના તમામ અધિકારો અને જવાબદારીઓ લેવામાં આવી હતી, આ અદાલત એવા કંપનીને કોઈ રિટ જારી કરી શકતી નથી જે ભારતના બંધારણની કલમ ૧૨ હેઠળ 'રાજ્ય' અથવા 'રાજ્ય' અથવા કોઈપણ 'અન્ય સત્તા' નું સાધન નથી. તે રજૂઆત કરશે કે જો કાયદા હેઠળ, કોઈ પક્ષ રિટ અધિકારક્ષેત્ર માટે જવાબદાર નથી, તો તે માત્ર એટલા માટે જવાબદાર બનશે કારણ કે તેણે બીજાનું પ્રતિનિધિત્વ કર્યું છે અથવા બીજા સાથે સંમત થયા છે કે તે એટલો અનુકૂળ હશે.

૧૫ શ્રી નાનાવતી રજૂઆત કરશે કે તે એક સ્થાયી કાયદો છે કે અધિકારક્ષેત્ર અદાલતમાં કરાર દ્વારા નિહિત કરી શકાતું નથી જે અન્યથા અધિકારક્ષેત્ર ધરાવતું નથી. તેવી જ રીતે, જો આ અદાલતને 'આર. આઈ. એલ.' વિરુદ્ધ રિટને ધ્યાનમાં લેવાનો કોઈ અધિકારક્ષેત્ર ન હોય, જે આજે એક ખાનગી સંસ્થા છે, માત્ર એટલા માટે કે 'આર. આઈ. એલ.' એ 'આઈ. ડી. ૧' પર કબજો મેળવતી વખતે સંમત થયા હશે કે 'આઈ. ડી. ૧' સામે પડતર કાર્યવાહી ચાલુ રહેશે, તો 'આર. આઈ. એલ.' સામે રિટને ધ્યાનમાં લેવા માટે આ અદાલતને અધિકારક્ષેત્ર સોંપવામાં નહીં

આવે.શ્રી નાનાવતીએ તેમની રજૂઆતના સમર્થનમાં નીચેના નિર્ણયો પર આધાર રાખ્યો છે:

(૧) અસલાલ લોચા વિરુદ્ધ યુનિયન ઓફ ઇન્ડિયા અને અન્યો [૨૦૦૮ (૧૦૬) ડી. આર. જે. ૧૦૦]

(૨) લેડલી મોહન વિરુદ્ધ ભારત સરકાર અને અન્યો [૧૯૯૫ની રિટ પિટિશન (સિવિલ) નંબર ૧૪૭૯ અને ૧૯૯૮ની જપદરનો નિર્ણય ૪ મે ૨૦૧૦ના રોજ દિલ્હી હાઇકોર્ટના વિજ્ઞાન સિંગલ જજ દ્વારા લેવામાં આવ્યો હતો]

(૩) ચંદ્રશેખર જયેન્દ્રરાઈ છાયા વિરુદ્ધ આઈ. પી. સી. એલ. લિમિટેડના કેસમાં આ અદાલતની ખંડપીઠે એક આદેશ પસાર કર્યો હતો [૧૯૯૪ના લેટર્સ પેટન્ટ અપીલ નંબર ૭૩૬નો નિર્ણય ૬ એપ્રિલ ૨૦૦૫ના રોજ લેવામાં આવ્યો હતો]

(૪) આઈ. પી. સી. એલ. નિવૃત્ત કર્મચારી સંગઠન વિરુદ્ધ ઇન્ડિયન પેટ્રોકેમિકલ કોર્પોરેશન લિમિટેડ અને અન્યોના કેસમાં આ અદાલતની ખંડપીઠે એક આદેશ પસાર કર્યો હતો [૨૦૦૮ની લેટર્સ પેટન્ટ અપીલ નંબર ૯૭૦ નો નિર્ણય ૬ ઓક્ટોબર ૨૦૦૮ના રોજ લેવામાં આવ્યો હતો]

(૫) મનોજ અંબરમ ખરૂર વિરુદ્ધ ઇન્ડિયન રેડ ક્રોસ સોસાયટીના કેસમાં આ અદાલતનો ચુકાદો [૨૦૧૪ની સ્પેશિયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નંબર ૭૩૨૮ નો નિર્ણય ૧૨મી જુલાઈ ૨૦૧૬ના રોજ લેવામાં આવ્યો હતો].

૧૬ શ્રી નાનાવતી રજૂ કરે છે કે આ રિટ અરજીની જાળવણીને લગતી પ્રારંભિક દલીલને સમર્થન આપવું જોઈએ અને રિટ અરજીને જાળવણીપાત્ર ન હોવાને કારણે નકારી કાઢવી જોઈએ.

● વિશ્લેષણ:

૧૭ પક્ષકારો વતી હાજર રહેલા વિદ્વાન વકીલને સાંભળ્યા પછી અને રેકૉર્ડ પરની સામગ્રીને ધ્યાનમાં લીધા પછી, મારા ધ્યાનમાં આવતો એકમાત્ર પ્રશ્ન એ છે કે શું આ રિટ અરજી ઉપર ચર્ચા કરવામાં આવી છે તેમ આ રિટ અરજીની પેન્ડન્સી દરમિયાન થયેલી ઘટનાઓના પ્રકાશમાં આ રિટ અરજી આજની તારીખે જાળવવા યોગ્ય છે કે કેમ.

૧૮ 'આર. આઈ. એલ.' એ રાજ્ય સરકારની એજન્સી છે કે સાધન છે તે નક્કી કરવા માટે મારે સંબંધિત પરીક્ષણની ચર્ચા કરવાની જરૂર નથી કારણ કે રિટ અરજદાર વતી હાજર રહેલા વિદ્વાન વકીલ સ્વીકારે છે કે 'આર. આઈ. એલ.' એ 'રાજ્ય' અથવા 'રાજ્ય' અથવા 'રાજ્ય' ની એજન્સીનું સાધન નથી. રિટ અરજદાર વતી હાજર રહેલા વિદ્વાન વકીલની મુખ્ય દલીલ એ છે કે તે સમયે જ્યારે રિટ અરજી દાખલ કરવામાં આવી હતી અને આ અદાલતે નિયમ જારી કર્યો હતો, ત્યારે I.P.C.L. અસ્તિત્વમાં હતો, અને તેથી, આટલા વર્ષો પછી રિટ અરજદાર પર "દાવો ન કરવો" અન્યાયી અને અન્યાયી હશે. બીજા શબ્દોમાં કહીએ તો, રજૂઆત એ છે કે મુકદ્દમાનો સામાન્ય નિયમ એ છે કે પક્ષકારોના અધિકારો મુકદ્દમાની શરૂઆતની તારીખે સ્પષ્ટ થાય છે અને રાહતનો અધિકાર તે તારીખના સંદર્ભમાં નક્કી થવો જોઈએ કે જેના પર રિટ અરજદારે કોર્ટના પોર્ટલમાં પ્રવેશ કર્યો હતો.

૧૯ તે સારી રીતે નક્કી કરવામાં આવે છે કે સામાન્ય રીતે, કોઈ ખાનગી સંસ્થા સામે કોઈ રિટ નથી, સિવાય કે હેનિયસ કોર્પસની રિટ. જો કોઈ સંસ્થા અથવા સંસ્થાના કાર્યો અનિવાર્યપણે જાહેર ફરજના સ્વરૂપમાં હોય અથવા "રાજ્ય" ના કાર્યો સમાન

હોય તો તે ખાનગી સંસ્થા સામે રિટ હશે.મેન્ડમસની રિટ જાહેર અથવા વૈધાનિક ફરજની કામગીરીને સુરક્ષિત કરવા માટે છે.બંધારણની કલમ ૨૨૬ હેઠળ ફરજિયાત રિટ અથવા ઉપાય મુખ્યત્વે જાહેર કાયદાના ઉપાય છે અને સામાન્ય રીતે ખાનગી ભૂલો સામેના ઉપાય તરીકે ઉપલબ્ધ નથી.તેનો ઉપયોગ લોકોના વિવિધ અધિકારોના અમલીકરણ માટે અથવા જાહેર/વૈધાનિક અધિકારીઓને તેમની ફરજો નિભાવવા અને તેમની મર્યાદામાં કામ કરવા માટે દબાણ કરવા માટે થાય છે.જ્યારે સત્તાનો ખોટો ઉપયોગ થાય અથવા ફરજો કરવાનો ઇનકાર થાય ત્યારે તેનો ઉપયોગ ન્યાય કરવા માટે થઈ શકે છે.આ રિટ વહીવટી ક્રિયાઓ પર ન્યાયિક નિયંત્રણ તરીકે સેવા આપવા માટે પ્રશંસનીય રીતે સજ્જ છે.આ રિટ કોઈપણ ખાનગી સંસ્થા અથવા વ્યક્તિ સામે પણ જારી કરી શકાય છે, ખાસ કરીને બંધારણની કલમ ૨૨૬ માં વપરાયેલા શબ્દોને ધ્યાનમાં રાખીને.જો કે, આદેશનો અવકાશ જેની સામે માંગવામાં આવે છે તે સત્તામંડળની ઓળખને બદલે અમલમાં મૂકવાની ફરજની પ્રકૃતિ દ્વારા નક્કી થાય છે.જો ખાનગી સંસ્થા જાહેર કાર્ય કરી રહી હોય, તો જાહેર કાયદાના ઉપાયનો અમલ કરી શકાય છે.જાહેર સંસ્થા પર મૂકવામાં આવેલી ફરજ કાં તો વૈધાનિક અથવા અન્યથા હોઈ શકે છે અને આવી શક્તિનો સ્રોત મહત્વનો નથી, પરંતુ તેમ છતાં, આવી કાર્યવાહીમાં જાહેર કાયદાનું તત્વ હોવું આવશ્યક છે.પ્રતિવાદી રિલાયન્સ પેટ્રો ઇન્વેસ્ટમેન્ટ લિમિટેડને જનતા સાથે કોઈ લેવાદેવા નથી.તે પેટ્રોલિયમ ઉત્પાદનોના વ્યવસાયમાં સંકળાયેલી કંપની છે.ન તો સંઘ કે ન તો 'રાજ્ય' નું પ્રતિવાદી કંપની પર કોઈ નિયંત્રણ છે.કંપની ચલાવવા માટે કેન્દ્ર અથવા રાજ્ય સરકાર દ્વારા માત્ર લાઇસન્સ જારી કરવાથી તે "રાજ્ય" અથવા "રાજ્ય" ની એજન્સીનું સાધન નહીં બને.

૨૦ રિટ અરજદાર વતી હાજર રહેલા વિદ્વાન વકીલની દલીલ કે ભારતના બંધારણની કલમ ૨૨૬ હેઠળ આ અદાલત નોંધપાત્ર ન્યાય કરવાના હેતુથી કંઈ પણ અને બધું કરી શકે છે તે મને એકથી વધુ કારણોસર પ્રભાવિત કરવામાં નિષ્ફળ રહી છે.ભારતના બંધારણની કલમ ૨૨૬ (૧) જણાવે છે:

“કલમ ૩૨માં કંઈપણ હોવા છતાં, દરેક ઉચ્ચ અદાલતને, તે જે પ્રદેશોના સંબંધમાં અધિકારક્ષેત્રનો ઉપયોગ કરે છે તે સમગ્ર પ્રદેશોમાં, તે પ્રદેશોની અંદરની કોઈપણ વ્યક્તિ અથવા સત્તાને, યોગ્ય કેસો સહિત, કોઈપણ સરકારને, આદેશો, આદેશો અથવા રિટ જારી કરવાની સત્તા હશે, જેમાં હેબિયસ કોર્પસ, મેન્ડમસ, પ્રોહિબિશન, ક્વો વોરન્ટો અને સર્ટિઓરારી અથવા તેમાંથી કોઈપણ પ્રકારની રિટનો સમાવેશ થાય છે, જે ભાગ III દ્વારા આપવામાં આવેલા કોઈપણ અધિકારોના અમલીકરણ માટે અને અન્ય કોઈપણ હેતુ માટે છે.”

૨૧ કલમ ૨૨૬ની ભાષા નિઃશંકપણે ખૂબ જ વ્યાપક છે.તે જણાવે છે કે રિટ "કોઈપણ વ્યક્તિ અથવા સત્તામંડળને" અને "ભાગ III દ્વારા આપવામાં આવેલા અધિકારના અમલીકરણ માટે અને અન્ય કોઈપણ હેતુ માટે" જારી કરી શકાય છે.જો કે, કલમ ૨૨૬ માં ઉપરોક્ત ભાષાને શાબ્દિક રીતે અર્થઘટન અને સમજી શકાતી નથી. કોર્ટે કલમ ૨૨૬નો અર્થઘટન કરતી વખતે અર્થઘટનનો શાબ્દિક નિયમ લાગુ કરવો જોઈએ નહીં.જો આપણે કલમ ૨૨૬ ની ભાષાને શાબ્દિક રીતે લઈએ તો તે અનુસરશે કે કોઈ પણ ખાનગી વ્યક્તિને રિટ જારી કરી શકાય છે અથવા ખાનગી વિવાદોનું સમાધાન પણ કરી શકાય છે.જો આપણે "અન્ય કોઈ હેતુ માટે" શબ્દનો શાબ્દિક અર્થઘટન કરીએ તો તેનો અર્થ એ થશે કે કોઈ પણ હેતુ માટે રિટ જારી કરી

શકાય છે, દા. ત. ખાનગી વિવાદો નક્કી કરવા માટે, છૂટાછેડાની મંજૂરી માટે, ઉત્તરાધિકાર પ્રમાણપત્ર વગેરે. તેવી જ રીતે, જો આપણે "કોઈપણ વ્યક્તિને" શબ્દોનું શાબ્દિક અર્થઘટન કરીએ તો તેનો અર્થ એ થશે કે ખાનગી વ્યક્તિઓને પણ રિટ જારી કરી શકાય છે. જો કે, સુપ્રીમ કોર્ટના વિવિધ નિર્ણયોને ધ્યાનમાં રાખીને આ સાચો અર્થ નહીં હોય, જેમાં એવું માનવામાં આવ્યું છે કે ચંદ્ર મોહન ખન્ના વિરુદ્ધ N.C.E.R.T (૧૯૯૧) (૪) SCC ૫૭૮, ટેકરાજ વસંધી વિરુદ્ધ યુનિયન ઓફ ઇન્ડિયા AIR ૧૯૮૮ SC ૪૯૬, જનરલ મેનેજર, કિસાન સહકારી ચીની મિલ્સ લિમિટેડ વિરુદ્ધ શત્રુઘ્ન નિષાદ (૨૦૦૩) ૮ **SCC** ૬૩૯, ફેડરલ બેંક લિમિટેડ વિરુદ્ધ સાગર થોમસ એન્ડ કંપની (૨૦૦૩) ૧૦ **SCC** ૭૩૩, પ્રદીપ કુમાર બિસ્વાસ વિરુદ્ધ ઇન્ડિયન ઇન્સ્ટિટ્યૂટ ઓફ ઇન્ડિયા રાસાયણિક જીવવિજ્ઞાન અને અન્ય (૨૦૦૨ (૫) **SCC** ૧૧૧) વગેરે. જનરલ મેનેજર, કિસાન સહકારી ચીની મિલ્સ લિમિટેડ વિરુદ્ધ શત્રુઘ્ન નિષાદ (ઉપરોક્ત) માં, સુપ્રીમ કોર્ટે અવલોકન કર્યું હતું કે ખાનગી સંસ્થા સામે રિટ ત્યારે જ રહેશે જ્યારે તે જાહેર કાર્ય કરે અથવા જાહેર ફરજ બજાવે. 'આર. આઈ. એલ.' કોઈ જાહેર કાર્ય કરતું નથી કે જાહેર ફરજ બજાવતું નથી. તે માત્ર વ્યાપારી પ્રવૃત્તિ કરી રહ્યું છે. તેથી તેની વિરુદ્ધ કોઈ રિટ નથી.

૨૨ કલમ ૨૨૬ માં ઉપરોક્ત શબ્દોનું સાચું અર્થઘટન એ છે કે સામાન્ય રીતે એવી વ્યક્તિને રિટ જારી કરી શકાય છે કે જેને બ્રિટિશ અદાલતો દ્વારા પરંપરાગત રીતે સુસ્થાપિત સિદ્ધાંતો પર રિટ જારી કરવામાં આવતી હતી. તેવી જ રીતે, "અન્ય કોઈપણ હેતુ માટે" શબ્દોનો અર્થ સંકુચિત અર્થમાં કરવો પડે છે, જેનો અર્થ એ થાય છે કે જે હેતુ માટે બ્રિટિશ અદાલતો દ્વારા પરંપરાગત રીતે સુસ્થાપિત સિદ્ધાંતો પર રિટ જારી કરવામાં આવતી હતી તે હેતુ માટે રિટ જારી કરી શકાય છે. બ્રિટિશ

અદાલતો સામાન્ય રીતે હેબિયસ કોર્પસની રિટ સિવાય ખાનગી વ્યક્તિઓને રિટ જારી કરતી ન હતી.

૨૩ તેમાં કોઈ શંકા નથી કે કલમ ૨૨૬ હેઠળ રિટ જારી કરવાની સત્તા ક્ષારિકા નાથ વિરુદ્ધ આઈટીઓ (એઆઈઆર ૧૯૬૬ એસસી ૮૧) દ્વારા બ્રિટિશ અદાલતોની તુલનામાં વ્યાપક છે, પરંતુ મારા મતે તેઓ એટલા વ્યાપક નથી કે ન્યાયાધીશોને રિટ અધિકારક્ષેત્રમાં તેમને ગમે તે કરવાની મંજૂરી આપે. સુપ્રીમ કોર્ટના વિવિધ નિર્ણયોમાં નિર્ધારિત કલમ ૨૨૬ હેઠળ સત્તાના ઉપયોગને સંચાલિત કરતા સારી રીતે સ્થાપિત સિદ્ધાંતો છે અને આ સિદ્ધાંતોએ આવી સત્તાના ઉપયોગ માટે ઘણી મર્યાદાઓ નિર્ધારિત કરી છે. દાખલા તરીકે, સામાન્ય રીતે હેબિયસ કોર્પસની રિટ સિવાય ખાનગી સંસ્થાને રિટ જારી કરવામાં આવશે નહીં.

[જુઓ: જીઈ પાવરનું સંચાલન પ્રાઇવેટ લિમિટેડ વિરુદ્ધ સેક્રેટરીને નિયંત્રિત કરે છે
(૨૦૦૫ (૧) મેડએલજે ૧૬૫)]

૨૪ ઉપરોક્ત સંદર્ભમાં, હું વી. એસ. ટી. ઇન્ડસ્ટ્રીઝ લિમિટેડ વિરુદ્ધ વી. એસ. ટી. ઇન્ડસ્ટ્રીઝ વર્ક્સ યુનિયન [(૨૦૦૧) ૧ એસ. સી. સી. ૨૮૮] ના કેસમાં સુપ્રીમ કોર્ટના નિર્ણયનો ઉલ્લેખ કરી શકું છું અને તેના પર આધાર રાખી શકું છું. ઉપરોક્ત કેસમાં, અપીલકર્તા કંપની અધિનિયમ, ૧૯૫૬ હેઠળ નિગમિત કંપની હતી, જેનો ઉદ્દેશ સિગારેટના ઉત્પાદન અને વેચાણનો હતો. સામાન્ય જનતાના સભ્યો શેરધારકો હતા અને કંપનીના શેરનો વેપાર દેશના વિવિધ શેર બજારો દ્વારા થતો હતો. પ્રતિવાદી એટલે કે કામદાર સંઘ દ્વારા ભારતના બંધારણની કલમ ૨૨૬ હેઠળ હાઇકોર્ટમાં એક અરજી દાખલ કરવામાં આવી હતી, જેમાં અપીલકર્તાની ફેક્ટરીની કેન્ટીનમાં કામ કરતા યુનિયનના સભ્યોને અપીલકર્તાના કર્મચારીઓ તરીકે ગણવા

અને નાણાકીય અને અન્ય પરિણામી લાભો આપવા માટે ફરજિયાત રિટની માંગ કરવામાં આવી હતી.અપીલકર્તા વતી એવી દલીલ કરવામાં આવી હતી કે અપીલકર્તા સામે કોઈ રિટ રહેશે નહીં કારણ કે અપીલકર્તા એક કંપની છે, જે કોઈ સત્તાધિકારી નથી અથવા એવી વ્યક્તિ નથી કે જેની સામે રિટ હશે.એવી પણ રજૂઆત કરવામાં આવી હતી કે કંપનીએ કોઈ જાહેર ફરજ બજાવી નથી અને તેથી રિટ જારી કરવામાં આવશે નહીં.

ઉચ્ચ ન્યાયાલયના વિદ્વાન એકલ ન્યાયાધીશે, જેમણે પ્રથમ વખત આ બાબતનો નિર્ણય લીધો હતો, એવું માન્યું હતું કે ટી. ગઢૈયા વિરુદ્ધ શ્રમ કમિશનર [૧૯૮૧ (૨) એલએલજે પજના કેસમાં આંધ્રપ્રદેશ ઉચ્ચ ન્યાયાલયના નિર્ણયને પગલે ખાનગી વ્યવસ્થાપનમાં કંપની સામે રિટ રહેશે.ટી. ગઢૈયા (સુપ્રા) માં, ઉચ્ચ અદાલતે ચુકાદો આપ્યો હતો કે કેન્ટીનની સ્થાપના અને તેની જાળવણી એ એક વૈધાનિક જરૂરિયાત છે; ફેક્ટરી અધિનિયમ, ૧૯૪૮ની કલમ ૪૬ હેઠળ, કંપનીની સ્થાપના અને જાળવણી માટે કંપની પર જાહેર ફરજ લાદવામાં આવી હતી; કારણ કે કેન્ટીનમાં કામ કરતા સંઘના સભ્યોને તેઓ એક પરમાદેશ મેળવવા માટે હકદાર હતા.ટૂંકમાં, એક વિદ્વાન એકલ ન્યાયાધીશે એવો મત વ્યક્ત કર્યો હતો કે જ્યારે ખાનગી વ્યવસ્થાપન દ્વારા જાહેર ફરજ બજાવવામાં આવે છે, ત્યારે ફરજિયાત રિટ હશે અને બંધારણની કલમ ૨૨૬ હેઠળ જારી કરી શકાય છે.જાળવણીક્ષમતાના સંદર્ભમાં પ્રારંભિક દલીલનો જવાબ તે મુજબ આપવામાં આવ્યો હતો.અપીલ પર, હાઈકોર્ટની ડિવિઝન બેન્ચે વિદ્વાન સિંગલ જજ દ્વારા લેવામાં આવેલા દ્રષ્ટિકોણને સમર્થન આપ્યું હતું.ડિવિઝન બેન્ચે એવો મત વ્યક્ત કર્યો હતો કે સંબંધિત સંસ્થાનું સ્વરૂપ ખૂબ સુસંગત નથી.જે સુસંગત છે તે તે શરીર પર લાદવામાં આવેલી ફરજની પ્રકૃતિ છે.ફરજનો નિર્ણય વ્યક્તિની માલિકીની હકારાત્મક જવાબદારી અથવા

અસરગ્રસ્ત પક્ષ પ્રત્યેની સત્તાના પ્રકાશમાં થવો જોઈએ, પછી ભલે તે ફરજ ગમે તે રીતે લાદવામાં આવે. આ મામલો સુપ્રીમ કોર્ટ સુધી પહોંચ્યો હતો. સર્વોચ્ચ અદાલતે એવો મત વ્યક્ત કર્યો હતો કે ઉચ્ચ અદાલત ભૂલમાં પડી ગઈ હતી કે અપીલકર્તા કંપની રિટ અધિકારક્ષેત્ર માટે જવાબદાર છે. હું ફક્ત ૬, ૭, ૮ અને ૯ માં સમાવિષ્ટ સુપ્રીમ કોર્ટના અવલોકનોને નીચે ટાંકું છું:

“૬. શ્રી અનાદી મુક્ત સદગુરુ શ્રી મુક્તાજી વંદાસ સ્વામી સુવર્ણ જયંતી મહોત્સવ સ્મારક ટ્રસ્ટ વિરુદ્ધ વી. આર. રુદાની [(૧૯૮૯) ૨ એસસીસી ૬૯૧] ના કેસમાં, વર્તમાન કેસની જેમ જ વિવાદ ઉઠાવવામાં આવ્યો હતો. રિટ અરજદારો તેમને કોલેજમાં પાછા મૂકવા માટે ફરજિયાત રિટની માંગ કરી રહ્યા હતા અને તેઓ માત્ર અંતિમ લાભ અથવા તેમને ચૂકવવાપાત્ર પગારની બાકી રકમનો દાવો કરી રહ્યા હતા. તે પૃષ્ઠભૂમિમાં, એવું અવલોકન કરવામાં આવ્યું હતું કે જો અધિકારો સંપૂર્ણપણે ખાનગી પાત્રના હોય તો કોઈ આદેશ જારી કરી શકાતો નથી અને જો કોલેજનું સંચાલન સંપૂર્ણપણે ખાનગી સંસ્થા હોય અને કોઈ જાહેર ફરજ ન હોય તો તે જૂઠું બોલશે નહીં. તે કિસ્સામાં, પ્રતિવાદી સંલગ્ન કોલેજનું સંચાલન કરી રહ્યો હતો, જેમાં જાહેર નાણાં સરકારી સહાય તરીકે ચૂકવવામાં આવે છે, જેણે શૈક્ષણિક સંસ્થાઓના નિયંત્રણ, જાળવણી અને કામગીરીમાં મુખ્ય ભૂમિકા ભજવી હતી. સરકારી સંસ્થાઓ જેવી સહાયિત સંસ્થાઓ વિદ્યાર્થીઓને શિક્ષણ આપીને જાહેર કાર્યો કરે છે તે નોંધવામાં આવ્યું હતું. તેઓ સંલગ્ન યુનિવર્સિટીના નિયમો અને નિયમોને આધિન હતા અને તેમની પ્રવૃત્તિઓ પર યુનિવર્સિટી સત્તાવાળાઓ દ્વારા નજીકથી દેખરેખ રાખવામાં આવતી હતી. તેથી આવી સંસ્થાઓમાં રોજગાર કોઈ પણ જાહેર સ્વરૂપથી વંચિત નથી કારણ કે શૈક્ષણિક

કર્મચારીઓની સેવાની શરતો યુનિવર્સિટી દ્વારા ખાસ કરીને તેમના પગાર ધોરણ અને સ્ટાફ અને મેનેજમેન્ટ વચ્ચે કાનૂની અધિકાર અથવા ફરજ સંબંધ બનાવતા યુનિવર્સિટીના નિર્ણયો દ્વારા રક્ષણના સંદર્ભમાં નિયંત્રિત કરવામાં આવતી હતી. જ્યારે આવા સંબંધ અસ્તિત્વમાં હોય ત્યારે આવા પીડિત પક્ષને આદેશ આપવાનો ઇનકાર કરી શકાતો નથી. તે નિર્ણયમાં આગળ સમજાવવામાં આવ્યું હતું કે બંધારણની કલમ ૨૨૬માં વપરાયેલ 'સત્તા' શબ્દને કલમ ૧૨માં વપરાયેલા શબ્દથી વિપરીત ઉદાર અર્થ મળવો જોઈએ, જે ફક્ત કલમ ૩૨ હેઠળ મૂળભૂત અધિકારોના અમલીકરણના હેતુ માટે છે. તેથી, કલમ ૨૨૬માં વપરાયેલા 'કોઈપણ વ્યક્તિ અથવા સત્તાધિકારી' શબ્દો માત્ર રાજ્યના વૈધાનિક સત્તાધિકારીઓ અથવા સાધનો સુધી મર્યાદિત નથી, પરંતુ જાહેર ફરજ બજાવતી અન્ય કોઈપણ વ્યક્તિ અથવા સંસ્થાને આવરી લેશે. સંબંધિત શરીરનું સ્વરૂપ ખૂબ સુસંગત નથી. જે સુસંગત છે તે તે શરીર પર લાદવામાં આવેલી ફરજની પ્રકૃતિ છે. ફરજનો નિર્ણય અસરગ્રસ્ત પક્ષને વ્યક્તિ અથવા સત્તા દ્વારા આપવામાં આવેલી હકારાત્મક જવાબદારીના પ્રકાશમાં થવો જોઈએ, ફરજ ગમે તે રીતે લાદવામાં આવે, જો હકારાત્મક જવાબદારી અસ્તિત્વમાં હોય, તો તેને નકારી શકાય નહીં.

૭. ડી સ્મિથ, વૂલ્ફ અને જોવેલની જ્યુડિશિયલ ઓફ એડમિનિસ્ટ્રેટિવ એક્શન, પમી આવૃત્તિમાં, એવું નોંધવામાં આવ્યું છે કે ખાનગી સંસ્થાઓની તમામ પ્રવૃત્તિઓ ખાનગી કાયદાને આધિન નથી, દા. ત., ખાનગી સંસ્થાઓ દ્વારા કરવામાં આવતી પ્રવૃત્તિઓ જાહેર કાયદાના ધોરણો દ્વારા સંચાલિત થઈ શકે છે જ્યારે તેના નિર્ણયો કાયદા દ્વારા આપવામાં આવેલી ફરજોને આધિન

હોય અથવા જ્યારે, તે જે કાર્ય કરી રહ્યું છે તેના આધારે અથવા કદાચ બજારમાં તેની પ્રબળ સ્થિતિને કારણે, તે જાહેર હિતમાં કાર્ય કરવાની ગર્ભિત ફરજ હેઠળ હોય છે. દષ્ટાંત દ્વારા, એવું નોંધવામાં આવે છે કે જેલ ચલાવવા માટે પસંદ કરાયેલી ખાનગી કંપનીને વ્યાપારી નફો દ્વારા પ્રેરિત હોવા છતાં, ઓછામાં ઓછી તેની કેટલીક પ્રવૃત્તિઓના સંબંધમાં, તે જે કાર્ય કરી રહી છે તેની પ્રકૃતિને કારણે જાહેર કાયદાને આધિન ગણાવી જોઈએ. આનું કારણ એ છે કે કેદીઓ, જેમની કસ્ટડી અને સંભાળ માટે તે જવાબદાર છે, તેઓ કોર્ટના આદેશના પરિણામે જેલમાં છે, અને તેમની અટકાયતનો હેતુ અને પ્રકૃતિ જાહેર ચિંતા અને હિતની બાબત છે. વિગતવાર ચર્ચા કર્યા પછી, વિદ્વાન લેખકોએ નીચેની દરખાસ્તો સાથે સ્થિતિનો સારાંશ આપ્યો છે:

(૧) કોઈ સંસ્થા જાહેર કાર્ય કરી રહી છે કે કેમ અને તેથી તે ન્યાયિક સમીક્ષા માટે અનુકૂળ છે કે કેમ તેની કસોટી તેની સત્તાના સ્ત્રોત પર અથવા તે સંસ્થા દેખીતી રીતે 'જાહેર' અથવા 'ખાનગી' સંસ્થા છે કે કેમ તેના પર નિર્ભર ન પણ હોઈ શકે.

(૨) ન્યાયિક સમીક્ષાના સિદ્ધાંતો પ્રથમ દષ્ટિએ જાહેર કાર્યો કરતી સંસ્થાઓની પ્રવૃત્તિઓને સંચાલિત કરે છે.

(૩) જો કે, સંસ્થાઓ દ્વારા તેમના જાહેર કાર્યો દરમિયાન લેવામાં આવતા તમામ નિર્ણયો ન્યાયિક સમીક્ષાનો વિષય નથી. નીચેની બે પરિસ્થિતિઓમાં ન્યાયિક સમીક્ષા સામાન્ય રીતે યોગ્ય રહેશે નહીં, ભલે સંસ્થા જાહેર કાર્ય કરી રહી હોય:

(ક) જ્યાં કાયદાની કોઈ અન્ય શાખા પક્ષો વચ્ચેના વિવાદને વધુ યોગ્ય રીતે સંચાલિત કરે છે.આવા કિસ્સામાં, કાયદાની તે શાખા અને તેના ઉપાયો લાગુ કરવા જોઈએ અને સામાન્ય રીતે લાગુ કરવામાં આવશે; અને

(ખ) જ્યાં વાદીઓ વચ્ચે કરાર હોય.આવા કિસ્સામાં કરારની સ્પષ્ટ અથવા ગર્ભિત શરતો સામાન્ય રીતે બાબતને સંચાલિત કરે છે.આ અંગ્રેજી કાયદાના સામાન્ય અભિગમને પ્રતિબિંબિત કરે છે, એટલે કે, કરારની શરતો સામાન્ય કાયદાને બદલે વ્યવહાર અથવા પક્ષો વચ્ચેના અન્ય સંબંધોને સામાન્ય રીતે સંચાલિત કરશે.આમ, જ્યાં વિવાદોને ઉકેલવાની વિશેષ પદ્ધતિ (જેમ કે મધ્યસ્થી અથવા ખાનગી અથવા સ્થાનિક ટ્રિબ્યુનલ દ્વારા સમાધાન) પક્ષો દ્વારા સંમત થઈ હોય (સ્પષ્ટ રીતે અથવા જરૂરી સૂચિતાર્થ દ્વારા), તે શાસન, અને ન્યાયિક સમીક્ષા નહીં, સામાન્ય રીતે વિવાદનું સંચાલન કરશે.

૮. ઉચ્ચ અદાલતે ટી. ગઝેયાના કેસ (૧૯૮૧ લેબ આઈસી ૯૪૨) માં વિદ્વાન એકલ ન્યાયાધીશના નિર્ણય પર ખૂબ જ ભાર મૂક્યો છે, જેમાં એવું કહેવામાં આવ્યું હતું કે કંપની અધિનિયમ, ૧૯૫૬ હેઠળ નિગમિત કંપની સામે બંધારણની કલમ ૨૨૬ હેઠળ રિટ હોઈ શકે છે કારણ કે કોઈપણ વ્યક્તિ સામે રિટ જારી કરવાની મંજૂરી છે.તેથી, પ્રથમ દૃષ્ટિએ, કોઈ ખાનગી વ્યક્તિ અથવા નિગમિત કંપનીને બંધારણની કલમ ૨૨૬ ના વ્યાપક અને ચિંતનમાંથી બહાર કાઢી શકાતી નથી.તે નિર્ણય એ હકીકતની નોંધ લેતો નથી કે બંધારણની કલમ ૨૨૬ હેઠળ ન્યાયિક સમીક્ષાને આકર્ષવા માટે કોઈ વ્યક્તિ અથવા નિગમિત કંપનીએ કયા કાર્યો કરવા જોઈએ.અનાદી મુક્તાના કેસમાં (એ. આઈ. આર. ૧૯૮૯ એસ. સી. ૧૬૦૭:૧૯૮૯ લેબ આઈ. સી.

૧૫૫૦) આ અદાલતે વિવિધ પાસાઓ અને સત્તાધિકારી અને વ્યક્તિ વચ્ચેના તફાવતની તપાસ કરી હતી અને તે સંબંધમાં ઉદ્દેખિત નિર્ણયોના વિશ્લેષણ પછી એવા નિષ્કર્ષ પર આવી હતી કે તે એવા સંજોગોમાં જ છે જ્યારે સત્તાધિકારી અથવા વ્યક્તિ જાહેર કાર્ય કરે છે અથવા જાહેર ફરજ બજાવે છે ત્યારે બંધારણની કલમ ૨૨૬ લાગુ કરી શકાય છે.વર્તમાન કેસમાં, અપીલકર્તા સિગારેટના ઉત્પાદન અને વેચાણમાં રોકાયેલ છે.સિગારેટના ઉત્પાદન અને વેચાણમાં કોઈ જાહેર કાર્ય સામેલ નહીં હોય.તે પ્રવૃત્તિના સંયોગથી કાયદાની કલમ ૪૬ હેઠળ જ્યારે સંસ્થામાં ૨૫૦ થી વધુ કામદારો હોય ત્યારે કેન્ટીનની સ્થાપના કરવાની જવાબદારી છે.તેનો અર્થ એ કે, તે કામદારને તેમની ફરજો યોગ્ય રીતે નિભાવવા અને તેમનું પોતાનું સ્વાસ્થ્ય અથવા કલ્યાણ જાળવવા માટે વધુ સારી સુવિધાઓ પૂરી પાડવાના સંબંધમાં સેવાની શરત છે.બીજા શબ્દોમાં કહીએ તો, તે તેના કાર્યબળના લાભ માટે માત્ર એક શ્રમ કલ્યાણ સાધન છે, જે એવી જોગવાઈથી વિપરીત છે કે જ્યાં પ્રદૂષણ નિયંત્રણ કાયદો ખાનગી કંપની પર પણ ચોક્કસ કચરાનો નિકાલ ન કરવો ફરજિયાત બનાવે છે.આવા કિસ્સાઓમાં જાહેર ફરજ સામાન્ય રીતે જાહેર જનતા માટે છે અને કોઈ પણ વ્યક્તિ અથવા વ્યક્તિઓના જૂથ માટે ચોક્કસ નથી.વધુમાં તેમનું અવલોકન ન કરવાથી જે નુકસાન થશે તે ઘણું મોટું છે.જો માત્ર કામદારની સેવાની શરતોનો એક ભાગ ગણી શકાય તેનું ઉદ્દેશન કરવામાં આવે તો આપણે એવું માનતા નથી કે આવી પ્રવૃત્તિ જાહેર ફરજ સમાન હશે.આમ, અમારો મત છે કે ઉચ્ચ અદાલત ભૂલમાં પડી ગઈ કે અપીલકર્તા રિટ અધિકારક્ષેત્ર માટે જવાબદાર છે.

૯. ઇન્ડિયન પેટ્રોકેમિકલ્સ કોર્પોરેશન લિમિટેડ વિરુદ્ધ શ્રમિક સેના, (૧૯૯૯) ૬ એસસીસી ૪૩૯ માં આ અદાલત:(૧૯૯૯ AIR SCW ૨૭૪૦: AIR ૧૯૯૯ SC ૨૫૭૭:૧૯૯૯ લેબ IC ૩૦૭૮), જેમાં પરિમલ ચંદ્ર રાહાના કેસ (૧૯૯૫ AIR SCW ૧૬૦૯: AIR ૧૯૯૫ SC ૧૬૬૬:૧૯૯૫ લેબ IC ૨૦૬૪) ના નિર્ણયોનો ઉલ્લેખ કરવામાં આવ્યો છે; રિઝર્વ બેંક ઓફ ઇન્ડિયા વિરુદ્ધ કામદારો, (૧૯૯૬) ૩ SCC ૨૬૭: (૧૯૯૬ AIR SCW ૧૨૯૮: AIR ૧૯૯૬ SC ૧૨૪૧:૧૯૯૬ લેબ IC ૧૦૪૮) અને M. M. R. ખાન વિરુદ્ધ ભારત સંઘ, ૧૯૯૦ (સપ) એસ. સી. સી. ૧૯૧:(એ. આઈ. આર. ૧૯૯૦ એસ. સી. ૯૩૭), અને એવું માન્યું હતું કે વૈધાનિક કેન્ટીનના કામદારો, વર્તમાન કેસની જેમ, માત્ર કાયદાના હેતુઓ માટે જ સંસ્થાના કામદારો હશે અને અન્ય હેતુઓ માટે નહીં.ત્યારબાદ, આ અદાલતે વધુ તપાસ કરી કે શું રેકૉર્ડ પરની સામગ્રી દર્શાવે છે કે કામદારો તમામ હેતુઓ માટે વ્યવસ્થાપનના કર્મચારીઓ છે અને નીચે મુજબ કેટલાક પરીક્ષણો અપનાવ્યા છે:

૧. અપીલકર્તાની ફેક્ટરીની શરૂઆત થઈ ત્યારથી કેન્ટીન ત્યાં છે.

૨. કામદારો લાંબા સમયથી કાર્યરત છે અને ઠેકેદારો બદલાયા હોવા છતાં કામદારો કેન્ટીનમાં કાર્યરત રહ્યા છે.

૩. અપીલકર્તા દ્વારા પરિસર, ફર્નિચર, ફિક્સચર, ઇંધણ, વીજળી, વાસણો વગેરે પૂરા પાડવામાં આવ્યા છે.

૪. કેન્ટીન કામદારોના વેતનની ભરપાઈ અપીલકર્તા દ્વારા કરવી પડશે.

૫. કેન્ટીન પર દેખરેખ અને નિયંત્રણનો ઉપયોગ અપીલકર્તા તેના અધિકૃત અધિકારી દ્વારા કરે છે, જે અપીલકર્તા અને હેકેદાર વચ્ચેના કરારની વિવિધ કલમોમાંથી જોઈ શકાય છે.

૬. હેકેદાર બીજું કંઈ નહીં પણ અપીલકર્તાનો એજન્ટ અથવા મેનેજર છે, જે અપીલકર્તાની દેખરેખ, નિયંત્રણ અને દિશાઓ હેઠળ સંપૂર્ણપણે કામ કરે છે.

૭. કામદારોને સંસ્થામાં સતત રોજગારનું રક્ષણ છે.”

આમ, સર્વોચ્ચ અદાલતે કંપનીના કર્મચારીઓ હોવાનો દાવો કરતા હેકેદાર દ્વારા ચલાવવામાં આવતી કેન્ટીનમાં કામ કરતા કામદારોની પરિસ્થિતિ સાથે વ્યવહાર કર્યો હતો. સર્વોચ્ચ અદાલતે એવું માન્યું હતું કે કંપની કોઈ જાહેર ફરજ બજાવી રહી નથી અને તેથી કોઈ રિટ જારી કરી શકાતી નથી. સર્વોચ્ચ અદાલતે એવું માન્યું હતું કે ભારતના બંધારણની કલમ ૨૨૬માં ઉપયોગમાં લેવાતા "કોઈપણ વ્યક્તિ અથવા સત્તાધિકારી" શબ્દોનો અર્થ એ થશે કે આ રિટ માત્ર "રાજ્ય" ના વૈધાનિક સત્તાધિકારીઓ અથવા સાધનો સુધી મર્યાદિત રહેશે નહીં, પરંતુ જાહેર ફરજ બજાવતી કોઈપણ વ્યક્તિ અથવા સંસ્થાને પણ આવરી લેશે. જો કે, સુપ્રીમ કોર્ટે શોધી કાઢ્યું હતું કે કંપની કોઈ પણ જાહેર કાર્યમાં સામેલ નહોતી, તેથી રિટ પિટિશન જાળવવા યોગ્ય ન હતી.

૨૫ સુપ્રીમ કોર્ટ દ્વારા સમજાવ્યા મુજબ આ કહેવત, હાથમાં રહેલા કેસના તમામ ચાર મુદ્દાઓ પર લાગુ થાય છે.

૨૬ માત્ર મૂળભૂત અધિકારોને લાગુ કરવાના હેતુથી જ નહીં, પરંતુ અન્ય કોઈપણ હેતુ માટે અને નાગરિકોના કાનૂની અધિકારો અને સરકારી, વૈધાનિક સત્તાવાળાઓ, ખાનગી કંપનીઓ અને વ્યક્તિઓ તરફથી વૈધાનિક જવાબદારીઓ અને ફરજોને લાગુ કરવાના હેતુથી કોઈપણ પરિસ્થિતિ સાથે વ્યવહાર કરતા કોઈપણ વ્યક્તિ સુધી પહોંચવા માટે સત્તા પૂરતી વ્યાપક છે.વિવિધ અદાલતો દ્વારા સૂચિબદ્ધ પ્રતિબંધોની શ્રેણી માત્ર સ્વયં લાદવામાં આવેલા નિયંત્રણો છે જેનો હેતુ માત્ર લાયક પરિસ્થિતિઓમાં અસાધારણ શક્તિનો ઉપયોગ કરવાનો છે.ભારતના બંધારણની કલમ ૧૨ હેઠળ "રાજ્ય" ની વ્યાખ્યામાં આવતી સરકાર, વૈધાનિક સત્તામંડળો, નિગમો અને સંસ્થાઓ સામે સત્તાનો ઉપયોગ કરવામાં કોઈ મુશ્કેલી નથી.પરંતુ જ્યારે ખાનગી કંપનીઓ, સંસ્થાઓ અને વ્યક્તિઓ સામે રિટ બહાર પાડવાની વાત આવે છે, ત્યારે સત્તાના અસાધારણ સ્વરૂપ અને વૈકલ્પિક ઉપાયોની ઉપલબ્ધતાને ધ્યાનમાં રાખીને સત્તાનો ઉપયોગ કરવાનો આધાર પ્રતિબંધિત અને સંકુચિત કરવામાં આવે છે.સત્તાના ઉપયોગ સામે ભાર મૂકતા કેટલાક આધારો છે (i) અસરકારક વૈકલ્પિક ઉપાયની ઉપલબ્ધતા (૨) કોઈ જાહેર ફરજની ગેરહાજરી; (૩) અદાલતનો સંપર્ક કરવામાં વિલંબ અને ગેરવાજબી વિલંબ; (૪) જટિલ તથ્યો સાથે વ્યવહાર કરવાની અને નિર્ણય લેવાની જરૂર છે જેના માટે વિગતવાર પુરાવા મૌખિક અથવા દસ્તાવેજી વગેરેની જરૂર પડશે. આ એવા પરિબળો છે જે અદાલતોને અધિકારક્ષેત્રનો ઉપયોગ કરવાથી રોકશે.

૨૭ રોહટાસ ઈન્ડસ્ટ્રીઝ વિરુદ્ધ તેનું યુનિયન [૧૯૭૬ એર ૪૨૫:૧૯૭૬ એસ. સી. આર. (૩) ૧૨], સુપ્રીમ કોર્ટે નીચે મુજબ અવલોકન કર્યું:

"૯.(૧) (અ) અને (બ):

કલમ ૨૨૬ હેઠળ ઉચ્ચ અદાલતોની વિસ્તૃત અને અસાધારણ સત્તા એટલી જ વ્યાપક છે જેટલી ઉપયોગમાં લેવાતી ભાષાની વ્યાપકતા સૂચવે છે અને તેથી તે કોઈપણ વ્યક્તિને અસર કરી શકે છે, એક ખાનગી વ્યક્તિ પણ અને કોઈપણ (અન્ય) હેતુ માટે ઉપલબ્ધ હોઈ શકે છે, ભલે તે માટે અન્ય ઉપાય અસ્તિત્વમાં હોય. કલમ ૨૨૬ (૧એ) માં કરવામાં આવેલ સુધારો 'આવી વ્યક્તિના રહેઠાણ' ના અભિવ્યક્ત સંદર્ભ દ્વારા કોઈપણ વ્યક્તિના સમાવેશ તરીકે રિટ પાવરના લક્ષ્યાંકોને પુનરાવર્તિત કરે છે. પરંતુ અધિકારક્ષેત્રની પુષ્ટિ કરવી એ એક બાબત છે, બીજી વાત ચીનની દુકાનમાં બળદની જેમ તેની મુક્ત કવાયતને અધિકૃત કરવી. આ અદાલતે આ અસાધારણ ઉપાયનો ઉપયોગ કરવા પર સમજદારીભર્યા અને સ્પષ્ટ નિયંત્રણો મૂક્યા છે અને ઉચ્ચ અદાલતો તે તંદુરસ્ત અવરોધોથી આગળ નહીં વધે સિવાય કે જ્યાં પરિસ્થિતિની પ્રચંડતા અથવા અન્ય અપવાદરૂપ સંજોગો સમયસર ન્યાયિક હસ્તક્ષેપ અથવા આદેશ માટે પોકાર કરે. કાયદાનો માર્ગદર્શક ન્યાય છે અને એક શક્તિશાળી દવાને વિવેકપૂર્ણ રીતે સંચાલિત કરવી જોઈએ. વિવેચનાત્મક પૂર્વાવલોકન અને સ્પષ્ટ સંભાવનામાં કહીએ તો, રિટ પાવર, મોટાભાગે, લોકોના જીવન પર ચોકીદાર રહી છે અને તે શક્તિને કાપવા અથવા નાબૂદ કરવા માટે માનવ અધિકારો માટે જોખમ ઊભું કરી શકે

છે.અમારું માનવું છે કે અહીં એવોર્ડ કલમ ૨૨૬ ની કાનૂની પહોંચની બહાર નથી, જો કે આ શક્તિને ગંભીર રીતે ન્યાયી પકડમાં રાખવી જોઈએ.

૨૮ I.P.C.L. નિવૃત્ત કર્મચારીઓ (ઉપરોક્ત) ના કિસ્સામાં, આ અદાલતની ખંડપીઠે નીચેના અવલોકનો કર્યા હતા:

“લેટર્સ પેટન્ટની કલમ ૧૫ હેઠળ પસંદ કરવામાં આવેલી આ અપીલ, ૧૯૯૯ની ઉપરની સ્પેશિયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નંબર ૮૦૨૭ માં વિદ્વાન સિંગલ જજ દ્વારા ૨૪મી માર્ચ, ૨૦૦૮ના રોજ પસાર કરવામાં આવેલા આદેશમાંથી ઉદ્ભવે છે.

અપીલકર્તાઓ રિટ અરજદારો અગાઉના ભારતીય પેટ્રોકેમિકલ્સ કોર્પોરેશન લિમિટેડ (ત્યારબાદ આઈ. પી. સી. એલ. તરીકે ઓળખાય છે) ના કર્મચારીઓ છે, જે બંધારણની કલમ ૧૨ના અર્થમાં રાજ્ય છે.અરજી પેન્ડિંગ હોવાથી, રિલાયન્સ પેટ્રો ઇન્વેસ્ટમેન્ટ લિમિટેડ દ્વારા આઈપીસીએલનો કબજો લેવામાં આવ્યો છે.આ રિલાયન્સ પેટ્રો ઇન્વેસ્ટમેન્ટ લિમિટેડ બંધારણની કલમ ૧૨ના અર્થમાં રાજ્ય નથી.રિટ પિટિશનનો નિકાલ વિદ્વાન સિંગલ જજ દ્વારા કરવામાં આવ્યો છે કારણ કે તે બંધારણની કલમ ૨૨૬ હેઠળ જાળવવા યોગ્ય નથી.અમે વિદ્વાન સિંગલ જજ સાથે સહમત છીએ.”

૨૯ ચંદ્રશેખર છાયા (ઉપરોક્ત) માં, આ અદાલતની એક ખંડપીઠે નીચે મુજબ નિરીક્ષણ કર્યું હતું:

“#શરૂઆતમાં જ, પ્રતિવાદીના વિદ્વાન વકીલ રજૂ કરે છે કે પ્રતિવાદી ઇન્ડિયન પેટ્રોકેમિકલ્સ કોર્પોરેશન લિમિટેડને મેસર્સ રિલાયન્સ પેટ્રો ઇન્વેસ્ટમેન્ટ્સ લિમિટેડ દ્વારા હસ્તગત કરવામાં આવી છે, અને તેથી પ્રતિવાદી અસ્તિત્વમાં નથી અને જે સંસ્થાએ પ્રતિવાદીનો કબજો લીધો છે તે બંધારણની કલમ ૧૨ના અર્થમાં રાજ્ય નથી.

#.અરજદાર અપીલકર્તાના વિદ્વાન વકીલ આ મુદ્દાને પડકારવા માંગતા હતા કે વિશેષ નાગરિક અરજી વર્ષ ૧૯૮૨ માં દાખલ કરવામાં આવી હતી અને જો આ રિટ અરજીની પેન્ડન્સી દરમિયાન, વિનિવેશને કારણે અથવા કેન્દ્ર સરકારના કોર્પોરેશનને હસ્તગત કરવાને કારણે, કોર્પોરેશન અસ્તિત્વમાં નથી, તો તેમના અધિકારોને નુકસાન નહીં થાય.

#.આ અદાલતના અભિપ્રાયમાં, પ્રશ્ન અલગ હોત જો અપીલકર્તાઓની તરફેણમાં રિટ પહેલેથી જ જારી કરવામાં આવી હોત અને ઇન્ડિયન પેટ્રોકેમિકલ્સ કોર્પોરેશન લિમિટેડ અમારી સમક્ષ અપીલકર્તા હોત, તે સમયે, આ દલીલ થોડી મહત્વ ધારણ કરી શકે છે.

#.પ્રતિવાદી અસ્તિત્વમાં નથી અને સત્તા/સંસ્થા, જેણે તેને પોતાના હાથમાં લીધી છે, તે બંધારણની કલમ ૧૨ની શરતમાં નથી આવતી, તેથી આપણે અવલોકન કરવું જોઈએ કે અપીલ નિર્રથક બની ગઈ છે.તે મુજબ તેને બરતરફ કરવામાં આવે છે.જો કે, અમે સ્પષ્ટ કરીએ છીએ કે જો કાયદો અરજદારોને તેમની ફરિયાદના નિવારણ માટે અન્ય કોઈ મંચ પ્રદાન કરે છે, તો તેઓ કાયદા અનુસાર આવા મંચનો સંપર્ક કરવા માટે સ્વતંત્ર રહેશે.જેમ

જેમ લેટર્સ પેટન્ટ અપીલ રદ કરવામાં આવે છે, તેમ તેમ ૧૯૯૪ની સિવિલ એપિલકેશન નંબર ૩૦૬૯ પણ રદ કરવામાં આવે છે.”

૩૦ આમ, ઉપર ઉલ્લેખિત આ અદાલતના બે ડિવિઝન બેન્ચના ચુકાદાઓ એ સ્પષ્ટ કરે છે કે ઇન્ડિયન પેટ્રોકેમિકલ્સ લિમિટેડ, મેસર્સ રિલાયન્સ પેટ્રો ઇન્વેસ્ટમેન્ટ લિમિટેડ દ્વારા હસ્તગત કરવામાં આવી હોવાથી, 'R.P.I.L' બંધારણની કલમ ૧૨ ના અર્થમાં "રાજ્ય" ન હોવાથી, રિટ અરજી નિર્રથક બની હોવાનું કહેવાય છે. ડિવિઝન બેન્ચે પણ સ્પષ્ટતા કરી હતી અને આવી સ્પષ્ટતા શ્રી ભટ્ટની દલીલનો જવાબ આપે છે કે જો અહીં રિટ અરજદારની તરફેણમાં રિટ પહેલેથી જ જારી કરવામાં આવી હોત અને I.P.C.L અપીલમાં હોત તો પ્રશ્ન અલગ હોત. માત્ર નિયમ બહાર પાડવો એ પક્ષકારોના અંતિમ અધિકારો નક્કી કરવા અથવા રિટ બહાર પાડવા સમાન નથી.

૩૧ હવે હું દિલ્હી હાઈકોર્ટના બે નિર્ણયો પર ધ્યાન આપું છું, જેના પર પ્રતિવાદી કંપની વતી મજબૂત નિર્ભરતા મૂકવામાં આવી છે.

૩૨ અસલાલ લોચા (ઉપરોક્ત) માં, ભારત એલ્યુમિનિયમ કંપની લિમિટેડ દ્વારા સમાપ્ત કરવાના આદેશને પડકારતી રિટ અરજી દાખલ કરવામાં આવી હતી, જે એક સરકારી કંપની હતી. રિટ પિટિશનની પેન્ડન્સી દરમિયાન, ઉપરોક્ત ભારત એલ્યુમિનિયમ કંપની લિમિટેડનું ખાનગીકરણ કરવામાં આવ્યું હતું અને તે પછી એવી દલીલ કરવામાં આવી હતી કે રિટ પિટિશન હવે જાળવવા યોગ્ય નથી અને ભારત એલ્યુમિનિયમ કંપની લિમિટેડ સામે કોઈ રાહત આપી શકાતી નથી કારણ કે તે તારીખે તે ભારતના બંધારણની કલમ ૧૨ હેઠળ "રાજ્ય" અથવા "અન્ય સત્તા" ન

હતી.જો કે, અસલાલ લોયાના વકીલે દલીલ કરી હતી કે રિટ પિટિશન જ્યારે મૂળરૂપે દાખલ કરવામાં આવી હતી ત્યારે તે જાળવી શકાય તેવી હતી અને આટલા વર્ષો પછી તેને "બિનજવાબદાર" બનાવવી અન્યાયી અને અન્યાયી હશે; વધુમાં દલીલ કરવામાં આવી હતી કે મુકદ્દમાનો સામાન્ય નિયમ એ છે કે પક્ષકારોના અધિકારો મુકદ્દમા શરૂ થવાની તારીખે સ્પષ્ટ થઈ જાય છે અને રાહતના અધિકારો તે તારીખના સંદર્ભમાં નક્કી કરવા જોઈએ કે જેના પર અરજદારે કોર્ટના પોર્ટલમાં પ્રવેશ કર્યો હતો.અદાલતે રિટ અરજીને નકારી કાઢતી વખતે, કંપની દ્વારા ઉઠાવવામાં આવેલા પ્રારંભિક વાંધાને સમર્થન આપ્યું હતું કે તે "રાજ્ય" નથી અને તેથી, રિટ અધિકારક્ષેત્ર માટે જવાબદાર નથી, નીચે મુજબ અવલોકન કર્યું:

".....હું અહીં નોંધ કરી શકું છું કે બંધારણની કલમ ૨૬૭ જણાવે છે કે સામાન્ય કલમ અધિનિયમ, ૧૮૭૨ની જોગવાઈઓ બંધારણના અર્થઘટન માટે લાગુ કરી શકાય છે.જો કે, સામાન્ય કલમ અધિનિયમની કલમ ૬, એવું માનવામાં આવ્યું છે કે તે ભારતના બંધારણને લાગુ પડતી નથી.એ. આઈ. આર. ૧૯૫૧ અલ્હાબાદ ૭૦૩ માં અહેવાલિત શેઠ જગમંદર દાસ અને અન્યો વિરુદ્ધ રાજ્ય કેસમાં અલ્હાબાદ ઉચ્ચ અદાલતે ચુકાદો આપ્યો છે કે જ્યાં કોઈ કેન્દ્રીય કાયદો અથવા નિયમન રદ કરવામાં આવે ત્યાં કલમ ૬ લાગુ પડે છે.ભારતનું બંધારણ કોઈ કેન્દ્રીય કાયદો અથવા નિયમન નથી.અલ્હાબાદ હાઈકોર્ટના આ સંબંધમાં ઉપરોક્ત નિર્ણય અને અવલોકનોને સુપ્રીમ કોર્ટ દ્વારા ઉપરોક્ત નિર્ણય વિરુદ્ધ ઉત્તર પ્રદેશ રાજ્ય દ્વારા દાખલ કરવામાં આવેલી અપીલમાં મંજૂરી આપવામાં આવી હતી, જેનું શીર્ષક હતું ઉત્તર પ્રદેશ રાજ્ય વિરુદ્ધ શેઠ જગમંદર દાસ, જે AIR ૧૯૫૪ SC ૬૮૩ માં અહેવાલ આપ્યો હતો.વધુમાં, સામાન્ય રીતે જે અધિકારો પરિપક્વ

થયા નથી, તે ટકી શકતા નથી.માત્ર આશા અથવા અપેક્ષા કોઈ અધિકાર આપતી નથી.

૩. તે એકદમ સારી રીતે નક્કી કરવામાં આવ્યું છે કે ખાનગી મર્યાદિત કંપની અથવા જાહેર મર્યાદિત કંપની કે જેમાં રાજ્ય તમામ વ્યાપક નિયંત્રણનો ઉપયોગ કરતું નથી તેની સામે રિટ પિટિશન જાળવવા યોગ્ય નથી.(૨૦૦૫) ૬ એસ. સી. સી. ૬૫૭ માં નોંધાયેલા બિન્ની ડબલ્યુ. પી. (સી) <આઈ. ડી. ૧> પેજ નંબર ૪ લિમિટેડ અને અન્ય વિરુદ્ધ વી. સદાશિવન અને અન્યોના કેસમાં સુપ્રીમ કોર્ટે ચુકાદો આપ્યો છે કે બંધારણની કલમ ૨૨૬ હેઠળ રિટ પિટિશન સામાન્ય રીતે જાહેર સત્તામંડળો સામે જારી કરવામાં આવે છે અને જ્યારે તેઓ જાહેર કાર્યો કરે છે ત્યારે ખાનગી સત્તામંડળો સામે પણ જારી કરી શકાય છે અને જે નિર્ણયને સુધારવા અથવા અમલમાં મૂકવાની માંગ કરવામાં આવે છે તે જાહેર કાર્યના નિર્વહનમાં હોવો જોઈએ.વર્તમાન કિસ્સામાં, સામેલ મુદ્દાઓ અને પ્રશ્નો જાહેર કાર્યો સાથે સંબંધિત નથી.

૪. આ તબક્કે, હું ચુ. પી. રાજ્ય વિરુદ્ધ મોહમ્મદમાં સુપ્રીમ કોર્ટના નિર્ણયની નોંધ લઈ શકું છું.નૂહ, એ. આઈ. આર. ૧૯૫૮ એસ. સી. ૮૬ માં અહેવાલ આપ્યો હતો જેમાં એવું અવલોકન કરવામાં આવ્યું હતું કે ભારતના બંધારણની કલમ ૨૨૬ પૂર્વલક્ષી અસર ધરાવતી નથી.

૫. બાલ્કો ઓફિસર્સ એસોસિએશન અને અન્ય વિરુદ્ધ ભારત એલ્યુમિનિયમ કંપની લિમિટેડ અને અન્ય શીર્ષકવાળી રિટ પિટિશન (સિવિલ) નંબર ૫૨૩૬/૧૯૯૭ માં આ અદાલતના એક જ ન્યાયાધીશે પ્રતિવાદી કંપની

દ્વારા ઉઠાવવામાં આવેલા સમાન પ્રારંભિક વાંધાને સમર્થન આપ્યું હતું, જેમાં નીચે મુજબ અવલોકન કરવામાં આવ્યું હતું:

" પ્રતિવાદીઓ માટે વિદ્વાન વકીલ નિર્દેશ કરે છે કે આ કાર્યવાહીની પેન્ડન્સી દરમિયાન, ભારત એલ્યુમિનિયમ કંપનીને પ્રોત્સાહન આપવામાં આવ્યું છે (એસ. આઈ. સી.), જેમાં તમામ શેર સ્ટરલાઈટ ઇન્ડસ્ટ્રીઝ ઇન્ડિયા લિમિટેડને ટ્રાન્સફર કરવામાં આવ્યા છે. પરિણામે તે હવે આ અદાલતના રિટ અધિકારક્ષેત્ર માટે જવાબદાર નથી. આ નિવેદનને ધ્યાનમાં રાખીને અને રેકૉર્ડ પર વિચાર કર્યા પછી, રિટ અરજીનો નિકાલ કરવામાં આવે છે. જો કે, અરજદાર કાયદા અનુસાર કોઈપણ ફરિયાદના નિવારણ માટે સંબંધિત કાનૂની W. P. (C) નંબર ૩૦૪૩/૧૯૯૧ પેજ નંબર ૫ ફોર્મનો સંપર્ક કરી શકે છે. રિટ પિટિશન અને તમામ બાકી અરજીઓનો નિકાલ કરવામાં આવે છે. "

૩૩ આમ, દિલ્લી હાઈકોર્ટે નીચેની બાબતોને ધ્યાનમાં લીધી:

"i. સામાન્ય કલમ અધિનિયમ ૧૮૯૭ની કલમ ૬ ભારતના બંધારણને લાગુ પડતી નથી;

ii. કે જે ખાનગી મર્યાદિત કંપની અથવા જાહેર મર્યાદિત કંપની કે જેમાં રાજ્ય તમામ વ્યાપક નિયંત્રણનો ઉપયોગ કરતું નથી તેની સામે રિટ પિટિશન જાળવવા યોગ્ય નથી;

III.ભારતના બંધારણની કલમ ૧૪ અને ૧૬નું જ નહીં પરંતુ કલમ ૩૧૧નું પણ રક્ષણ ધરાવતા સરકારી કર્મચારીને સેવામાં રહેવાનો સંપૂર્ણ અધિકાર નથી.

IV.કે તે કેસમાં અરજદાર પ્રતિકારક ન હતો અને યોગ્ય મંચો પહેલાં યોગ્ય કાર્યવાહી કરવા માટે મર્યાદા વ્યક્ત કરવાની આશંકા પર ધ્યાન આપી શકાય છે.”

૩૪ લાડલી મોહન (ઉપરોક્ત) માં, દિલ્હી ઉચ્ચ અદાલતે અસલાલ લોચા (ઉપરોક્ત) માં સમજાવેલ કહેવતને અનુસરી **હતી અને રિટ** અરજીને સમર્થનપાત્ર ન હોવાનું કહીને ફગાવી દીધી હતી.લેડલી મોહન, એક લાયક ઇજનેર, ઇજનેરી વ્યવસ્થાપક (પ્રોજેક્ટ) તરીકે પ્રતિવાદી મોડર્ન ફૂડ ઇન્ડસ્ટ્રીઝ (ઇન્ડિયા) લિમિટેડ (એમ. એફ. આઈ. એલ.) ની નોકરીમાં જોડાયા હતા.કંપનીએ લેડલી મોહનને મૂળભૂત પગારના તબક્કે *કાર્યક્ષમતાના* સ્તરને પાર કરવાની મંજૂરી આપી ન હતી, જોકે તેને મંજૂરી આપવાની હતી અને તેથી તે તબક્કે તેમની વેતનવૃદ્ધિ અટકાવી દેવામાં આવી હતી.લેડલી મોહને વિનંતી કરી હતી કે એમ. એફ. આઈ. એલ. એ ભારત સંઘની સાધનસામગ્રી છે, અને તેથી, રિટ અરજી જાળવવા યોગ્ય છે.જ્યારે અરજીની સુનાવણી હાથ ધરવામાં આવી ત્યારે હિન્દુસ્તાન યુનિલિવર લિમિટેડના વકીલે કોર્ટને જાણ કરી હતી કે રિટ અરજી પેન્ડન્સી દરમિયાન, ખાનગીકરણને કારણે, એમ. એફ. આઈ. એલ., જે ભારત સંઘનું એક ઉપક્રમ હતું, તેનું વિનિવેશ કરવામાં આવ્યું હતું અને યુનિટ હિન્દુસ્તાન યુનિલિવર લિમિટેડ દ્વારા હસ્તગત કરવામાં આવ્યું હતું.હિન્દુસ્તાન યુનિલિવર લિમિટેડે એમ. એફ. આઈ. એલ. હવે જાહેર ક્ષેત્રનું ઉપક્રમ ન હોવાના કારણે રિટ *પિટિશનની સતત જાળવણી* પર સવાલ

ઉઠાવ્યો હતો.કોર્ટે હિન્દુસ્તાન યુનિલિવર લિમિટેડ વતી દાખલ કરેલા સોગંદનામાના દાવાઓની નોંધ લીધી હતી.દસ્તાવેજો દ્વારા સમર્થિત વધારાના સોગંદનામામાં, એવું જણાવવામાં આવ્યું હતું કે એમ. એફ. આઈ. એલ., રિટ પિટિશનની સ્થાપના સમયે જાહેર ક્ષેત્રનું ઉપક્રમ હોવાથી, ભારતના બંધારણની કલમ ૧૨ના અર્થમાં "રાજ્ય" હતું અને તેથી તે અદાલતના રિટ અધિકારક્ષેત્રને પાત્ર છે; જોકે ભારત સરકારે ૨૭ માર્ચ, ૨૦૦૦ના રોજ જાહેરનામા દ્વારા એમ. એફ. આઈ. એલ. માં તેના શેરહોલ્ડિંગનું હિન્દુસ્તાન લીવર લિમિટેડની તરફેણમાં ૭૪ ટકાની હદ સુધી વિનિવેશ કર્યું હતું; વિનિવેશને અનુસરીને એમ. એફ. આઈ. એલ. ભારત સરકાર અને હિન્દુસ્તાન લીવર લિમિટેડની સંયુક્ત સાહસ કંપની બની હતી; ત્યારબાદ વીડિયો દ્વારા દર્શાવવામાં આવ્યું હતું. ૬ જાન્યુઆરી, ૨૦૦૩ના રોજ જાહેર કરાયેલી સૂચના અનુસાર, બાકીના ઇક્વિટી શેરો પણ હિન્દુસ્તાન લીવર લિમિટેડની તરફેણમાં ટ્રાન્સફર કરવામાં આવ્યા હતા અને એમ. એફ. આઈ. એલ. હિન્દુસ્તાન લીવર લિમિટેડની પેટાકંપની બની ગઈ હતી; એમ. એફ. આઈ. એલ. ની કોઈ શેર મૂડી સરકાર પાસે નહોતી અને એમ. એફ. આઈ. એલ. ના બોર્ડમાં કોઈ પણ ડિરેક્ટર ભારત સરકાર દ્વારા નામાંકિત નહોતા; આવા વિનિવેશ પછી એમ. એફ. આઈ. એલ. ભારતના બંધારણની કલમ ૧૨ હેઠળ "રાજ્ય" તરીકે બંધ થઈ ગયું હતું; સંબંધિત અદાલતોની મંજૂરી મેળવ્યા પછી, એમ. એફ. આઈ. એલ. એ ૩૦મી તારીખથી હિન્દુસ્તાન લીવર લિમિટેડ સાથે જોડાણ કર્યું હતું. માર્ચ, ૨૦૦૭ અને કાનૂની અસ્તિત્વ તરીકે અસ્તિત્વમાં ન હતું.સોગંદનામામાં જણાવવામાં આવ્યું હતું કે આવા વિનિવેશ પછી, અરજદાર દ્વારા દાવો કરાયેલ કરારની જવાબદારીઓ કોર્ટના રિટ અધિકારક્ષેત્ર હેઠળ એમ. એફ. આઈ. એલ./હિન્દુસ્તાન લીવર લિમિટેડ સામે લાગુ કરી શકાતી નથી અને તેથી રિટ પિટિશન જાળવવા યોગ્ય નથી.

કોર્ટે નીચે મુજબ ચુકાદો આપ્યો હતો:

“૬. અરજદારે ઉપરોક્ત વધારાના સોગંદનામાઓનો જવાબ આપવાની તક માંગી હતી અને તેનો જવાબ દાખલ કર્યો છે. અરજદારે સોગંદનામામાં તથ્યાત્મક દાવાઓનું ખંડન કર્યું નથી. અરજદારની દલીલ છે કે એમ. એફ. આઈ. એલ./હિન્દુસ્તાન લીવર લિમિટેડને તેની હાલની સ્થિતિમાં, તેણે જે જવાબદારી સંભાળી છે તેનાથી દૂર રહેવાની મંજૂરી આપી શકાતી નથી. એવી દલીલ કરવામાં આવે છે કે હિન્દુસ્તાન લીવર લિમિટેડે ભારત સરકાર પાસેથી એમ. એફ. આઈ. એલ. ના શેર હસ્તગત કર્યા છે તે શરતો અનુસાર, તે તારીખે એમ. એફ. આઈ. એલ. દ્વારા અથવા તેની વિરુદ્ધ પડતર કોઈપણ પ્રકારનો દાવો, અપીલ અથવા અન્ય કાનૂની કાર્યવાહી એમ. એફ. આઈ. એલ. ના ઉપક્રમના હસ્તાંતરણને કારણે પૂર્વગ્રહયુક્ત રીતે અસર પામશે નહીં અથવા બંધ કરવામાં આવશે નહીં અને આવી કાર્યવાહી ટ્રાન્સફર કરનાર કંપની એટલે કે હિન્દુસ્તાન લીવર લિમિટેડ સામે તે જ રીતે અને તે જ હદ સુધી ચાલુ રાખવામાં આવશે જે રીતે તે ટ્રાન્સફર કરનાર કંપની (એમ. એફ. આઈ. એલ.) સામે ચાલુ રાખવામાં આવી હોત. કરવામાં આવ્યું ન હતું.

૭. વ્યક્તિગત રીતે હાજર રહેલા અરજદાર અને હિન્દુસ્તાન યુનિલિવર લિમિટેડના વકીલને સાંભળવામાં આવ્યા છે. અરજદારે ઉપરોક્ત કલમ પર આધાર રાખવા ઉપરાંત એવી પણ દલીલ કરી છે કે તે છેલ્લા ૧૫ વર્ષથી આ અરજીઓમાં મુકદ્દમો લડી રહ્યો છે અને જો હવે તેને દાવામાં ફેરવવામાં આવે તો લાંબા સમય સુધી તેનો નિકાલ પણ કરવામાં આવશે, જેનાથી તેને અનુચિત પૂર્વગ્રહ થશે.”

“૧૦. ત્યારબાદ અરજદાર દલીલ કરે છે કે અસલાલ લોયાએ ઉપરોક્ત કલમને ધ્યાનમાં લીધી નથી. નિઃશંકપણે, ઉપરોક્ત કલમ મુજબ, એમ. એફ. આઈ. એલ. સામે ખાનગીકરણની તારીખે બાકી રહેલી કાર્યવાહી એમ. એફ. આઈ. એલ./હિન્દુસ્તાન લીવર લિમિટેડ સામે પૂર્વગ્રહયુક્ત રીતે અસર કર્યા વિના ચાલુ રાખવાની હતી; આ અદાલત દ્વારા રિટ પિટિશનને યોગ્ય ન ગણાવીને અરજદારને ચોક્કસપણે અસર થશે. જો કે, જે પ્રશ્ન ઊભો થાય છે તે એ છે કે, જ્યારે એમ. એફ. આઈ. એલ./હિન્દુસ્તાન લીવર લિમિટેડ સામે રિટ પિટિશન જાળવવા યોગ્ય નથી, ત્યારે એમ. એફ. આઈ. એલ./હિન્દુસ્તાન લીવર લિમિટેડ ઉપરોક્ત કરાર દ્વારા પોતાને રિટ અધિકારક્ષેત્ર માટે જવાબદાર બનાવી શકે છે. કોઈ વ્યક્તિ/પક્ષ માટે રિટ અધિકારક્ષેત્રની અનુકૂળતા સાથે સંમત થવું અથવા અસંમત થવું તે ખુલ્લું નથી. જો કાયદા હેઠળ, કોઈ પક્ષ રિટ અધિકારક્ષેત્ર માટે જવાબદાર ન હોય, તો તે માત્ર એટલા માટે જવાબદાર નહીં બને કારણ કે તેણે બીજાનું પ્રતિનિધિત્વ કર્યું છે અથવા બીજા સાથે સંમત થયા છે કે તે એટલો અનુકૂળ રહેશે. તે કાયદાનો એક સ્થાયી સિદ્ધાંત છે કે અધિકારક્ષેત્ર અદાલતમાં કરાર દ્વારા નિહિત કરી શકાતું નથી જે અન્યથા અધિકારક્ષેત્ર ધરાવતું નથી. તેવી જ રીતે, જો આ અદાલતને એમ. એફ. આઈ. એલ./હિન્દુસ્તાન યુનિલિવર લિમિટેડ સામે રિટ સ્વીકારવાનો કોઈ અધિકારક્ષેત્ર નથી, જે આજે એક ખાનગી સંસ્થા છે, માત્ર એટલા માટે કે હિન્દુસ્તાન લીવર લિમિટેડ સરકાર પાસેથી એમ. એફ. આઈ. એલ. ના શેર હસ્તગત કરતી વખતે સંમત થયું હતું કે એમ. એફ. આઈ. એલ. સામે તે સમયે પડતર કાર્યવાહી ચાલુ રહેશે, તો એમ. એફ. આઈ. એલ./હિન્દુસ્તાન યુનિલિવર લિમિટેડ સામે રિટ સ્વીકારવાનો અધિકારક્ષેત્ર આ અદાલતમાં નિહિત થશે નહીં.

૧૧. તેથી રિટ અરજીઓ ચાલુ રાખી શકાતી નથી અને તેને જાળવી ન શકાય તેવી તરીકે બરતરફ કરવામાં આવે છે.તે સ્પષ્ટ કરવામાં આવે છે કે આ અદાલત આ મામલાના ગુણદોષમાં નથી ગઈ અને અરજદાર તેની ફરિયાદના નિવારણ માટે કોઈપણ મંચનો સંપર્ક કરવા માટે સ્વતંત્ર છે અને આ કાર્યવાહીમાં તેણે વિતાવેલા સમયને મર્યાદાના હેતુથી ધ્યાનમાં લેવામાં આવશે.મર્યાદા અધિનિયમ, ૧૯૬૩ની કલમ ૧૪ આવા કિસ્સાઓમાં રક્ષણ આપે છે.હકીકતો અને સંજોગોમાં, ખર્ચ અંગે કોઈ આદેશ રહેશે નહીં.”

૩૫ હું તરુણ કુમાર બેનર્જી વિરુદ્ધ ભારત એલ્યુમિનિયમ કંપની લિમિટેડના કેસમાં બોમ્બે હાઈકોર્ટની ડિવિઝન બેન્ચ દ્વારા પસાર કરાયેલા એક આદેશ પર પણ હાથ મૂકી શકું છું અને બીજો [૨૦૦૩ની રિટ પિટિશન નંબર ૧૪૬૧ રપમી એપ્રિલ ૨૦૦૮ના રોજ નક્કી કરવામાં આવ્યો હતો], જેમાં આ * મુદ્દો અદાલતની વિચારણા માટે પડ્યો હતો.આ હુકમ નીચે પ્રમાણે છે:

“૧. બંને અરજીઓ ભારત એલ્યુમિનિયમ કંપની લિમિટેડ વિરુદ્ધ દાખલ કરવામાં આવી હતી જ્યારે અરજીઓ દાખલ કરવામાં આવી હતી, તે ભારત સરકારનું સાહસ હતું.પ્રતિવાદી દ્વારા અમને કહેવામાં આવ્યું છે કે તેઓએ ૨૨/૩/૧૯૯૬ પર સોગંદનામું દાખલ કર્યું છે, જેમાં નિર્દેશ કરવામાં આવ્યો છે કે ભારત એલ્યુમિનિયમ કંપની લિમિટેડનું ખાનગીકરણ કરવામાં આવ્યું છે અને ૫૦ ટકાથી વધુ હિસ્સો સ્ટર્લિટ ઇન્ડસ્ટ્રીઝ ઇન્ડિયા લિમિટેડને ટ્રાન્સફર કરવામાં આવ્યો છે અને પરિણામે ભારત એલ્યુમિનિયમ કંપની લિમિટેડ એક રાજ્ય નથી અને આ અદાલતના રિટ અધિકારક્ષેત્ર માટે જવાબદાર નથી.

૨. આ રજૂઆતને ધ્યાનમાં રાખીને અમે બંને અરજીઓનો નિકાલ કરીએ છીએ જ્યારે અરજદારને તેમની ફરિયાદના નિવારણ માટે જો સલાહ આપવામાં આવે તો અન્ય કોઈપણ મંચનો સંપર્ક કરવાની સ્વતંત્રતા આપીએ છીએ. આ કાર્યવાહીની કાર્યવાહીમાં અરજદારો દ્વારા ખર્ચવામાં આવેલા સમયને મર્યાદાના હેતુ માટે ધ્યાનમાં લેવામાં આવશે જો અરજદાર કોઈ પણ ઉપાય પસંદ કરે છે જ્યાં મર્યાદાનો પ્રશ્ન સુસંગત હશે.”

ઉપર ઉલ્લેખિત બોમ્બે હાઈકોર્ટની ડિવિઝન બેન્ચે પસાર કરેલા આદેશને ૨૦૦૮ના સ્પેશિયલ લીવ ટુ અપીલ્સ (સિવિલ) નંબર ૫૧૮૫-૫૧૮૬ દાખલ કરીને સુપ્રીમ કોર્ટ સમક્ષ પડકારવામાં આવ્યો હતો. સુપ્રીમ કોર્ટે બોમ્બે હાઈકોર્ટ દ્વારા લેવામાં આવેલા ડ્રાઈકોણને સમર્થન આપતા ૬ મે, ૨૦૧૦ના રોજ આપેલા આદેશ મુજબ અવલોકન કર્યું હતું:

“આ વિશેષ રજા અરજીઓ બોમ્બે હાઈકોર્ટ દ્વારા ૨૫મી એપ્રિલ, ૨૦૦૮ના રોજ રિટ પિટિશન No. ૧૨૨૯/૧૯૯૮ અને રિટ પિટિશન No. ૧૪૬૧/૨૦૦૩ માં પસાર કરાયેલા અંતિમ ચુકાદા અને આદેશ સામે નિર્દેશિત કરવામાં આવી છે, જેમાં અરજદાર દ્વારા બોમ્બેથી કોરબા તેમની ટ્રાન્સફરને પડકારતી રિટ અરજીઓને ફગાવી દેવામાં આવી હતી અને ત્યારબાદ તેમને સેવામાંથી બરતરફ કરવામાં આવ્યા હતા.

જ્યારે હાઈકોર્ટ દ્વારા રિટ પિટિશનની સુનાવણી હાથ ધરવામાં આવી ત્યારે જાણવા મળ્યું હતું કે વિનિવેશને કારણે કંપની હવે બંધારણની કલમ ૧૨ના

અર્થમાં "રાજ્ય" રહી નથી અને તેથી તે રિટ અધિકારક્ષેત્ર માટે જવાબદાર નથી. તે મુજબ, રિટ પિટિશનોનો નિકાલ કરવામાં આવ્યો હતો, જે અરજદારોને તેમની ફરિયાદોના નિવારણ માટે અન્ય કોઈ પણ મંચનો સંપર્ક કરવાની સ્વતંત્રતા આપે છે, જો સલાહ આપવામાં આવે તો. એવો પણ સંકેત આપવામાં આવ્યો હતો કે ઉચ્ચ અદાલત સમક્ષ કાર્યવાહી ચલાવવામાં અરજદારો દ્વારા ખર્ચવામાં આવેલા સમયને ગણતરીની મર્યાદાના હેતુથી ધ્યાનમાં લેવામાં આવશે, જો અરજદારે એવો કોઈ ઉપાય પસંદ કર્યો હોય જ્યાં મર્યાદાનો પ્રશ્ન સુસંગત હોય.

આ વિશેષ રજા અરજીમાં, એક તબક્કે, એક પ્રશ્ન ઊભો થયો હતો કે શું વિકલાંગ વ્યક્તિઓ (સમાન તકો, અધિકારોનું રક્ષણ અને સંપૂર્ણ ભાગીદારી) અધિનિયમ, ૧૯૯૫ ની જોગવાઈઓ ખાનગીકરણ પછી પ્રતિવાદી નંબર ૧ કંપનીને લાગુ થશે અને તે સંદર્ભમાં, અમે વિદ્વાન સોલિસિટર જનરલને અમારી સહાય કરવા વિનંતી કરી હતી. જો કે, ત્યારથી, આ અદાલત દ્વારા ૨૦૦૭ની સિવિલ અપીલ No.૧૮૫૮ માં નિર્ણય આપવામાં આવ્યો છે, જ્યાં "સંસ્થાઓ" સંબંધિત કાયદાની કલમ ૪૭ અને ૨ (k) ના સંદર્ભમાં ઉપરોક્ત પ્રશ્નનો જવાબ આ નિષ્કર્ષ પર આપવામાં આવ્યો છે કે કલમ ૪૭ એ સંસ્થાઓને લાગુ પડશે નહીં જે કલમ ૨ (k) માં "સ્થાપના" ની વ્યાખ્યા હેઠળ આવતી નથી.તદનુસાર, અમે આ પાસામાં આગળ જઈ રહ્યા નથી.

જો કે, હજુ પણ જે વિચારણા કરવાની જરૂર છે તે એ છે કે શું અરજદાર ઉપરોક્ત અધિનિયમ હેઠળ કલમ ૬૨ અને ૬૩ હેઠળ કોઈ વધુ ઉપાય માટે હકદાર હશે કે કેમ.

જો સલાહ આપવામાં આવે તો અન્ય કોઈ મંચનો સંપર્ક કરવાની હાઈકોર્ટ દ્વારા આપવામાં આવેલી સ્વતંત્રતાને ધ્યાનમાં રાખીને, અને અમે આ અધિનિયમ અરજદારને લાગુ પડે છે કે નહીં તે પ્રશ્નનો ચુકાદો આપી રહ્યા નથી, તેથી અમે સ્પષ્ટ કરીએ છીએ કે અરજદાર અધિનિયમ હેઠળ સત્તાવાળાઓ સમક્ષ અથવા સિવિલ કોર્ટ સમક્ષ અરજી કરી શકે છે જ્યાં ઉપરોક્ત પ્રશ્ન કાયદા અનુસાર કરી શકાય છે.

વિશેષ રજા અરજીઓનો નિકાલ ઉપરોક્ત અવલોકનો સાથે કરવામાં આવે છે.”

૩૬ જ્યાં એસ. એલ. પી. ને નકારી કાઢવાનો આદેશ એ બોલવાનો આદેશ છે, એટલે કે, જ્યાં સુપ્રીમ કોર્ટ દ્વારા વિશેષ રજા માટેની અરજીને નકારી કાઢવા માટે કારણો સોંપવામાં આવ્યા છે અને આદેશમાં જણાવવામાં આવ્યા છે, તેમ છતાં આદેશ અપીલ કરવાની મંજૂરી આપવાની વિનંતીને નકારી કાઢે છે. અરજદારને સુપ્રીમ કોર્ટના અપીલ અધિકારક્ષેત્રમાં પ્રવેશવાની મંજૂરી આપ્યા વિના શ્રેશોલ્ડ પર પરત ફર્યો હોવાનું કહી શકાય. અહીં પણ વિલિનીકરણનો સિદ્ધાંત લાગુ નહીં થાય. પરંતુ સુપ્રીમ કોર્ટે તેના આદેશમાં જે કાયદો જાહેર કર્યો છે અથવા જાહેર કર્યો છે તે બંધારણની કલમ ૧૪૧ લાગુ પડશે. સર્વોચ્ચ અદાલત દ્વારા તેના આદેશમાં હકીકત અથવા કાયદાના મુદ્દા પર તેના ચુકાદાને (સ્પષ્ટ રીતે અથવા જરૂરી

સૂચિતાર્થ દ્વારા) વ્યક્ત કરવાના કારણો સર્વોચ્ચ અદાલત દ્વારા લેવામાં આવેલા દષ્ટિકોણથી વિરોધાભાસી અથવા તેનાથી અલગ કોઈ અભિપ્રાય વ્યક્ત કરવા માટે અન્ય કોઈ પણ અદાલત, ટ્રિબ્યુનલ અથવા સત્તાના અધિકારક્ષેત્રને છીનવી લેશે કારણ કે આવું કરવાની મંજૂરી આપવી એ ન્યાયિક શિસ્તને વિક્ષેપિત કરશે અને સર્વોચ્ચ અદાલતના આદેશનું અપમાન કરશે.જો કે, વિલિનીકરણના સિદ્ધાંતના સંદર્ભમાં આવું નહીં હોય.

અપીલ કરવાની રજા નકારતા બોલવાના આદેશની બે અસરો હોય છે.પ્રથમ, આદેશમાં સમાવિષ્ટ કાયદાનું નિવેદન એ બંધારણની કલમ ૧૪૧ ના અર્થમાં સુપ્રીમ કોર્ટ દ્વારા કાયદાની ઘોષણા છે.બીજું, કાયદાની ઘોષણા સિવાય, આદેશમાં જે પણ કહેવામાં આવ્યું છે તે સુપ્રીમ કોર્ટ દ્વારા નોંધાયેલા તારણો છે જે તેના પક્ષકારોને અને કોર્ટ, ટ્રિબ્યુનલ અથવા ઓથોરિટીને ન્યાયિક શિસ્ત દ્વારા તેના પછીની કોઈપણ કાર્યવાહીમાં બંધનકર્તા બનાવશે, સુપ્રીમ કોર્ટ દેશની સર્વોચ્ચ અદાલત છે.પરંતુ, આનો અર્થ એ નથી કે કોર્ટ, ટ્રિબ્યુનલ અથવા નીચેની સત્તાનો આદેશ સુપ્રીમ કોર્ટના આદેશમાં ભળી ગયો છે જે વિશેષ રજા અરજીને નકારી કાઢે છે અથવા સુપ્રીમ કોર્ટનો આદેશ એકમાત્ર આદેશ છે જે પક્ષકારો વચ્ચેની અનુગામી કાર્યવાહીમાં રેઝ જુડિકાટા તરીકે બંધનકર્તા છે.

[જુઓ:કુન્હયમદ અને અન્યો વિરુદ્ધ કેરળ રાજ્ય અને બીજું, AIR ૨૦૦૦ SC ૨૫૮૭ (૧)]

૩૭ મેં શ્રી ભટ્ટ, તેમની રજૂઆતના સમર્થનમાં રિટ અરજદાર વતી હાજર રહેલા વિદ્વાન વકીલ દ્વારા લેવામાં આવેલા નિર્ણયો પર પણ વિચાર કર્યો છે, ખાસ કરીને, સુપ્રીમ કોર્ટના બે નિર્ણયો (૧) ડી ટેલિફિલ્મ્સ લિમિટેડ અને અન્ય વિરુદ્ધ યુનિયન

ઓફ ઇન્ડિયા અને અન્ય ((૨૦૦૫) ૪ એસસીસી ૬૪૯) (૨) આનંદી મુક્ત સક્કુરુ શ્રી મુક્તાજી પંદાસ સ્વામી સુવર્ણ જયંતી મહોત્સવ સ્મારક ટ્રસ્ટ અને અન્ય વિરુદ્ધ વી. આર. રુદાની અને અન્ય ((૧૯૮૯) ૨ એસસીસી ૬૯૧).બંને નિર્ણયો રિટ અરજદાર માટે કોઈ ફાયદાકારક નથી.

૩૮ ઉપરોક્ત બંને નિર્ણયોમાં, સર્વોચ્ચ અદાલતે એવો મત વ્યક્ત કર્યો છે કે ભારતના બંધારણની કલમ ૨૨૬ માં દેખાતા "સત્તા" શબ્દ જાહેર ફરજ બજાવતી અન્ય કોઈપણ વ્યક્તિ અથવા સંસ્થાને આવરી લેશે.તેથી, માર્ગદર્શક પરિબળ એ આવી સંસ્થા પર લાદવામાં આવેલી ફરજની પ્રકૃતિ છે, એટલે કે તેને બંધારણની કલમ ૨૨૬ માટે પાત્ર બનાવવાની જાહેર ફરજ.

૩૯ રિલાયન્સ પેટ્રો ઇન્વેસ્ટમેન્ટ લિમિટેડના કાર્યો, કોઈપણ પ્રકારની કલ્પના દ્વારા, જાહેર ફરજના સ્વરૂપમાં નથી અથવા "રાજ્ય" ના કાર્યો સમાન નથી.

૪૦ મારે અશોક કુમાર ગુપ્તા અને અન્યો વિરુદ્ધ ભારત સંઘ અને અન્યો (એ. આઈ. આર. ૨૦૦૭ કલકત્તા ૧૯૫) ના કેસમાં કલકત્તા હાઈકોર્ટના એક ડિવિઝન બેન્ચના નિર્ણય પર ધ્યાન આપવું જોઈએ.આ ચુકાદા પર કોઈ પણ પક્ષ દ્વારા વિશ્વાસ કરવામાં આવ્યો નથી.જો કે, અમુક હદ સુધી ગુણોત્તર, આ રિટ અરજીની જાળવણીક્ષમતાના સંદર્ભમાં રિટ અરજદાર વતી પ્રચાર કરવામાં આવેલી રજૂઆતોને મજબૂત બનાવે છે, તેથી મારે તેની તપાસ કરવી જોઈએ.ઉપરોક્ત કેસમાં, પ્રતિવાદી કંપની વતી, પ્રતિવાદી કંપનીની સ્થિતિની સમાપ્તિને ધ્યાનમાં રાખીને અપીલની જાળવણી અંગે પ્રારંભિક વાંધો ઉઠાવવામાં આવ્યો હતો.જે રિટ પિટિશનમાંથી અપીલ કરવામાં આવી હતી તે ત્યારે દાખલ કરવામાં આવી હતી જ્યારે પ્રતિવાદી

કંપનીને બીમાર કંપની તરીકે ગણવામાં આવી હતી અને બી. આઈ. એફ. આર. સમક્ષ પુનરુત્થાનનો પ્રશ્ન બાકી હતો. જેસપ એન્ડ કંપની લિમિટેડના કર્મચારીઓ એવા રિટ અરજદારોએ માર્ચથી ઓક્ટોબર ૧૯૯૮ દરમિયાન સ્વૈચ્છિક નિવૃત્તિ યોજના, ૧૯૯૮ હેઠળ સ્વૈચ્છિક નિવૃત્તિ લીધી હતી. રિટ અરજદારોએ રિટ પિટિશનમાં ભારત સરકારના નીતિગત નિર્ણય અનુસાર પગાર ધોરણની રિટ પિટિશનના લાભોની પુનઃગણતરી માટે વિનંતી કરી હતી.

બી. આઈ. એફ. આર. દ્વારા મંજૂર કરાયેલી પુનર્વસવાટ માટેની યોજના નિષ્ફળ ગઈ. છેવટે, ભારત સરકારે તેના શેર ખાનગી પક્ષને ટ્રાન્સફર કરીને વિનિવેશને અસર કરી. પ્રતિવાદી કંપની વતી રજૂઆત કરવામાં આવી હતી કે જેસપ એન્ડ કંપની આ કંપનીના ખાનગીકરણને ધ્યાનમાં રાખીને ભારતના બંધારણની કલમ ૧૨ના અર્થમાં સરકારી કંપની અથવા સત્તામંડળ બનવાનું બંધ કરી દીધું છે. પ્રતિવાદી જેસપ એન્ડ કંપનીના વકીલે, અપીલની સુનાવણીની શરૂઆત પર, આ આધાર પર અપીલની જાળવણીક્ષમતા અંગે પ્રારંભિક વાંધો ઉઠાવ્યો હતો કે ઉપરોક્ત જેસપ એન્ડ કંપની સરકારી કંપની તરીકે બંધ થઈ ગઈ છે અને તેથી, રિટ અધિકારક્ષેત્ર માટે જવાબદાર નથી. એવી રજૂઆત કરવામાં આવી હતી કે અપીલ રિટ કાર્યવાહીનું ચાલુ હોવાથી, અપીલકર્તાઓ હવે આ બાબતને આગળ વધારવા માટે હકદાર નથી કારણ કે જેસોપ એન્ડ કંપનીના ખાનગી વ્યવસ્થાપન સામે કોઈ રિટ જારી કરી શકાતી નથી. તેમાં અપીલકર્તાઓએ પગારના પુનરાવર્તનના સંબંધમાં ભારત સરકારના આદેશના આધારે તેમની સ્વૈચ્છિક નિવૃત્તિ યોજનાના લાભોની પુનઃગણતરી માટે પ્રાર્થના કરી હતી. પ્રતિવાદી કંપની વતી, એવી રજૂઆત કરવામાં આવી હતી કે જે પરિપત્રો પર લાભ મેળવવા માટે નિર્ભરતા મૂકવામાં આવી હતી તે જેસોપ અને કંપની માટે બંધનકર્તા ન કહી શકાય. જ્યારે જેસપ એન્ડ કંપની જાહેર

ક્ષેત્રનું સાહસ હતું, ત્યારે ભારત સરકાર તેને નાણાકીય બાબતોમાં આદેશ આપી શકતી હતી કારણ કે ભારત સરકારે તે સમયે જેસપ એન્ડ કંપની પર આર્થિક, વહીવટી અને કાર્યાત્મક રીતે ઊંડા અને વ્યાપક નિયંત્રણનો ઉપયોગ કર્યો હતો. જેસપ એન્ડ કંપનીના ખાનગીકરણ પછી, તે પરિપત્રો આ કંપનીને બંધનકર્તા નહીં બનાવે.

અપીલની જાળવણીક્ષમતાના સંદર્ભમાં પ્રતિવાદી કંપની દ્વારા ઉઠાવવામાં આવેલા પ્રારંભિક વાંધાનો જવાબ આપતી વખતે, અપીલકર્તાઓ વતી રજૂઆત કરવામાં આવી હતી કે અપીલ પ્રારંભ સમયે માન્ય હતી અને અનુગામી વિકાસ દ્વારા અમાન્ય બની હોવાનું કહી શકાતું નથી. રજૂઆત એ હતી કે અપીલ જે શરૂઆતના સમયે માન્ય હતી તે અનુગામી કાયદા દ્વારા પણ અમાન્ય બની શકતી નથી કારણ કે પૂર્વલક્ષી અસર આપવામાં આવી છે. એવી રજૂઆત કરવામાં આવી હતી કે જ્યારે રિટ પિટિશન દાખલ કરવામાં આવી હતી ત્યારે તે જાળવવા યોગ્ય હતી. એવી પણ રજૂઆત કરવામાં આવી હતી કે રિટ પિટિશન દાખલ કરવા માટેની કાર્યવાહીનું કારણ એવા સમયે સ્પષ્ટ કરવામાં આવ્યું હતું જ્યારે પ્રતિવાદી અધિકારી, નિર્વિવાદપણે, રિટ અધિકારક્ષેત્રને આધિન હતા. એવી પણ રજૂઆત કરવામાં આવી હતી કે અરજીની માન્યતાનો નિર્ણય હકીકતોના આધારે થવો જોઈએ કારણ કે તે તેની રજૂઆતના સમયે હતી અને જે અરજી જ્યારે રજૂ કરવામાં આવી હતી ત્યારે તે માન્ય હતી, તે કાયદામાં તે અસરની જોગવાઈની ગેરહાજરીમાં, તેની રજૂઆત પછીની ઘટનાઓને કારણે જાળવી શકાય તેવું બંધ કરી શકાતી નથી. અપીલકર્તાઓ વતી, રાજમુંદરી ઇલેક્ટ્રિક સપ્લાય કોર્પોરેશન લિમિટેડ વિરુદ્ધ એ. નાગેશ્વર રાવ અને અન્યો [AIR ૧૯૫૬ SC ૨૧૩] ના કેસમાં સુપ્રીમ કોર્ટના નિર્ણય પર નિર્ભરતા મૂકવામાં આવી હતી.

ઉપરોક્ત તથ્યોની પૃષ્ઠભૂમિમાં, કલકત્તા હાઈકોર્ટની ડિવિઝન બેન્ચે અપીલ હોર્ડિંગની જાળવણી અંગેના પ્રારંભિક વાંધાને નીચે મુજબ નકારી કાઢ્યો હતો:

“જ. પ્રતિવાદી કંપની વતી રજૂઆત કરવામાં આવી છે કે આ કંપનીના ખાનગીકરણને ધ્યાનમાં રાખીને આ કંપની જેસપ એન્ડ કંપની ભારતના બંધારણની કલમ ૧૨ના અર્થમાં સરકારી કંપની અથવા સત્તામંડળ તરીકે બંધ થઈ ગઈ છે. પ્રતિવાદી જેસપ એન્ડ કંપનીના વિદ્વાન વકીલે અપીલની સુનાવણી શરૂ થયા પછી તરત જ આ આધાર પર અપીલની જાળવણી અંગે ઉપરોક્ત પ્રારંભિક વાંધો ઉઠાવ્યો હતો કે ઉપરોક્ત જેસપ એન્ડ કંપની સરકારી કંપની તરીકે બંધ થઈ ગઈ છે અને તેથી તે રિટ અધિકારક્ષેત્ર માટે જવાબદાર નથી.

પ. પ્રતિવાદી કંપનીના વિદ્વાન વરિષ્ઠ વકીલ શ્રી એલ. કે. ગુપ્તા રજૂ કરે છે કે અપીલ રિટ કાર્યવાહીનું ચાલુ હોવાથી, અપીલકર્તાઓ વર્તમાન કેસમાં હવે આ બાબતને આગળ વધારવા માટે હકદાર નથી કારણ કે જેસોપ એન્ડ કંપનીના વર્તમાન વ્યવસ્થાપન સામે કોઈ રિટ જારી કરી શકાતી નથી. શ્રી ગુપ્તા આગળ રજૂ કરે છે કે રિટ પિટિશન જાળવવા માટે અરજદારોએ બતાવવું પડશે કે તેમની પાસે અધિકાર છે. પ્રતિવાદી કંપનીના કહેવાતા વિદ્વાન વકીલ રજૂ કરે છે કે જ્યારે અરજદાર પાસે કાનૂની અધિકાર હોય જેનું ઉલ્લંઘન કરવામાં આવ્યું હોય અથવા તેનું ઉલ્લંઘન થવાની ધમકી આપવામાં આવી હોય અને તેની ગેરહાજરીમાં, રિટ પિટિશન મનોરંજક નથી. શ્રી ગુપ્તા એ પણ રજૂ કરે છે કે રિટ પિટિશન દાખલ કરવાની તારીખે ભલે રિટ અરજદાર પાસે

લોકસ સ્ટેન્ડી હોય પરંતુ ત્યારબાદ કાર્યવાહી દરમિયાન જો ઉપરોક્ત કાનૂની અધિકાર નાબૂદ કરવામાં આવ્યો હોય તો ઉપરોક્ત રિટ અરજદારો કાર્યવાહીને જાળવી રાખવા માટે હકદાર રહેશે નહીં.

૬. પ્રતિવાદી કંપની વતી એ પણ રજૂ કરવામાં આવ્યું છે કે રિટ પિટિશનની જાળવણીક્ષમતા અને અપીલ દ્વારા તેમાંથી ઉદ્ભવતી આગળની કાર્યવાહી પ્રતિવાદીઓ પર આધાર રાખે છે કારણ કે બંધારણની કલમ ૧૨ માં ઉલ્લેખિત "રાજ્ય" અથવા "અન્ય સત્તાધિકારી" સામે રિટ પિટિશન જાળવણીપાત્ર છે. પ્રતિવાદી કંપનીના વિદ્વાન વરિષ્ઠ વકીલે આ અદાલત સમક્ષ રજૂઆત કરી હતી કે રિટ પિટિશન રજૂ કરતી વખતે, પ્રતિવાદી કંપની ભારતના બંધારણની કલમ ૨૨૬ હેઠળ અધિકારક્ષેત્ર લખવા માટે સુધારી શકાય છે કારણ કે તે જાહેર અથવા વૈધાનિક ફરજો બજાવતી હતી. જો કે, કાર્યવાહી દરમિયાન, પ્રતિવાદી કંપનીના જણાવ્યા અનુસાર, ખાનગી હાથમાં શેરના હસ્તાંતરણ દ્વારા ખાનગીકરણ/વિનિવેશને કારણે ઉપરોક્ત જેસપ એન્ડ કંપનીની સ્થિતિ બંધ થઈ ગઈ હતી અને તેથી, બાકીની કાર્યવાહી પણ જાળવવા યોગ્ય નથી.

૭. અહીં અપીલકર્તાઓએ ૧૯મી જુલાઈ, ૧૯૯૫, ૨૯મી જાન્યુઆરી, ૧૯૯૯ના કાર્યાલયના મેમોરેન્ડમ અને ૮મી ડિસેમ્બર, ૨૦૦૦ના અનુગામી અધિકારી મેમોરેન્ડમમાં ઉલ્લેખિત પગારમાં સુધારાના સંબંધમાં ભારત સરકારના આદેશોના આધારે તેમની સ્વૈચ્છિક નિવૃત્તિ યોજનાના લાભોનું પુનઃગણતરી કરવાની વિનંતી કરી હતી. પ્રતિવાદી કંપનીના વિદ્વાન વરિષ્ઠ વકીલ શ્રી ગુપ્તા રજૂ કરે છે કે જેસપ એન્ડ કંપની સામેની હાલની અપીલ ત્યારે

જ જાળવી શકાય જ્યારે ઉપરોક્ત પરિપત્રો જેસપ એન્ડ કંપની માટે બંધનકર્તા હોય. શ્રી ગુમાના જણાવ્યા અનુસાર, જ્યારે જેસપ એન્ડ કંપની જાહેર ક્ષેત્રનું સાહસ હતું, ત્યારે ભારત સરકાર તેને નાણાકીય બાબતોમાં આદેશ આપી શકતી હતી કારણ કે તે સમયે ભારત સરકારે જેસપ એન્ડ કંપની પર નાણાકીય, વહીવટી અને કાર્યાત્મક રીતે ઊંડા અને વ્યાપક નિયંત્રણનો ઉપયોગ કર્યો હતો. શ્રી ગુમા વધુમાં રજૂ કરે છે કે જેસોપ એન્ડ કંપનીના ખાનગીકરણ પછી, તે પરિપત્રો ઉક્ત કંપનીને બાંધી શકતા નથી. પ્રતિવાદી કંપની વતી ખાસ વિનંતી કરવામાં આવી છે કે ઉપરોક્ત પરિપત્રો હેઠળ અગાઉની સરકારી કંપનીની જવાબદારી, જો કોઈ હોય તો, તે વર્તમાન વ્યવસ્થાપનની જવાબદારી ન હોઈ શકે. શ્રી ગુમા રજૂ કરે છે કે એવો કોઈ કાયદો નથી કે જે આવી જવાબદારીને સ્થાનાંતરિત કરી શકે.

૮. ૧૯૯૦ (૨) સી. એચ. એન. ૨૭૮ માં નોંધાયેલા સુબોધ રંજન દાસ વિરુદ્ધ ભારત સરકાર અને અન્યોના કેસમાં આ માનનીય અદાલતના નિર્ણયનો ઉલ્લેખ કરતા શ્રી ગુમાએ રજૂઆત કરી હતી કે રિટ પિટિશનમાં કરવામાં આવેલ દાવો વર્તમાન જેસોપ એન્ડ કંપની લિમિટેડ સામે લાગુ કરવા યોગ્ય નથી. પ્રતિવાદી કંપની વતી રજૂઆત કરવામાં આવી છે કે જેસોપના વર્તમાન મેનેજમેન્ટે શેર ટ્રાન્સફર કર્યા પછી ૨૦૦૩માં કાર્યભાર સંભાળ્યો હતો અને જેની માન્યતાને આ માનનીય અદાલતની ડિવિઝન બેન્ચે સમર્થન આપ્યું હતું. અપીલકર્તાઓ/રિટ અરજદારો વર્ષ ૧૯૯૮માં નિવૃત્ત થયા હતા. પ્રતિવાદી કંપનીના વિદ્વાન વકીલ રજૂ કરે છે કે વર્તમાન વ્યવસ્થાપન અને અપીલકર્તાઓ વચ્ચે ક્યારેય કોઈ એમ્પ્લોયર કર્મચારી સંબંધ નહોતો અને તેથી, પ્રતિવાદી કંપનીના વર્તમાન વ્યવસ્થાપનની

અપીલકર્તાઓ/રિટ અરજદારો પ્રત્યે કોઈ જવાબદારી નથી.પ્રતિવાદી કંપનીના વિદ્વાન વકીલ શ્રી ગુપ્તા રજૂ કરે છે કે જ્યારે ઉપરોક્ત પ્રતિવાદી કંપની જાહેર ક્ષેત્રનું સાહસ હોય ત્યારે રદમી જાન્યુઆરી, ૧૯૯૯ના કાર્યાલયના મેમોરેન્ડમના ફક્ત (ii) અનુસાર તેની કામગીરીમાંથી ભવિષ્યના ભંડોળના નિર્માણના આધારે તેની સૌથી વધુ આકસ્મિક જવાબદારી હોઈ શકે છે.શ્રી ગુપ્તા વધુમાં રજૂ કરે છે કે ભારત સરકાર ન તો જાહેર ક્ષેત્રના સાહસનો ભાગ હતી અને ન તો જાહેર ક્ષેત્રનું સાહસ ભારત સરકારનો ભાગ હતું, તેમ છતાં ભારત સરકાર સંબંધિત સમયે પ્રતિવાદી કંપની પર તેના શેર હોલ્ડિંગને કારણે નિયંત્રણ ધરાવતી હતી.શ્રી ગુપ્તાના જણાવ્યા અનુસાર, રદમી જાન્યુઆરી, ૧૯૯૯ના રોજ આપેલા કાર્યાલયના મેમોરેન્ડમના ફક્ત (ii) માં ઉલ્લેખિત ચોક્કસ જોગવાઈઓને ધ્યાનમાં રાખીને ભારત સરકારની કોઈ જવાબદારી ન હોઈ શકે.

૯. પ્રતિવાદી કંપની વતી એવી રજૂઆત કરવામાં આવી છે કે પ્રતિવાદી જેસપ એન્ડ કંપનીના સંબંધમાં ભારત સરકાર દ્વારા ખાનગી પક્ષની તરફેણમાં શેરના હસ્તાંતરણની કાયદેસરતાનો પ્રશ્ન કાનૂની કાર્યવાહીનો વિષય હતો અને આ માનનીય અદાલતની ખંડપીઠે આવા સ્થાનાંતરણને કાયદેસર અને યોગ્ય ગણાવ્યું હતું.પ્રતિવાદી કંપની વતી, વિદ્વાન વકીલ શ્રી ગુપ્તા એ. આઈ. આર. ૧૯૭૨ એસ. સી. ૨૪૬૬ માં નોંધાયેલા શ્રી બરદાકાંત મિશ્રા વિરુદ્ધ શ્રી ભીમસેન દીક્ષિતના કેસમાં સુપ્રીમ કોર્ટના નિર્ણય પર આધાર રાખીને રજૂ કરે છે કે જ્યાં સુધી ઉચ્ચ અદાલત દ્વારા સ્ટેનો આદેશ આપવામાં ન આવે ત્યાં સુધી, વર્તમાન ચુકાદો આ ક્ષેત્રને જાળવી રાખે છે અને જ્યાં

સુધી ઉચ્ચ અદાલત દ્વારા રદ કરવામાં ન આવે ત્યાં સુધી બંધનકર્તા પૂર્વવર્તી બની રહે છે.

૧૦. અપીલકર્તાઓના વિદ્વાન પરિષ્ઠ વકીલ શ્રી શક્તિનાથ મુખર્જી રજૂ કરે છે કે ઉપરોક્ત ચુકાદો તેની અંતિમતા સુધી પહોંચ્યો નથી કારણ કે તેની આગળની કાર્યવાહી હવે સુપ્રીમ કોર્ટમાં બાકી છે. શ્રી મુખર્જી વધુમાં રજૂ કરે છે કે હવે એવું ન કહી શકાય કે પ્રતિવાદી કંપની આખરે ખાનગી વ્યવસ્થાપન હેઠળ છે કારણ કે ઉપરોક્ત કંપનીના શેરના હસ્તાંતરણને લગતી સુપ્રીમ કોર્ટ સમક્ષ કાર્યવાહી બાકી છે. શ્રી મુખર્જીએ ૫૫ સી. ૬૫૯. એન. ૫૦૯માં નોંધાયેલા સત્યનારાયણ પ્રસાદ વિરુદ્ધ ડાયના એન્જિનિયરિંગના કેસમાં અને ૧૯૮૮ (૨) સી. એલ. જે. ૪૯૧માં નોંધાયેલા રાશિ રોકાણ વિરુદ્ધ દુર્ગા રોકાણ વેપારના કેસમાં આ માનનીય અદાલતના નિર્ણયોનો ઉલ્લેખ કર્યો હતો અને તેના પર આધાર રાખ્યો હતો અને રજૂઆત કરી હતી કે અપીલ નિર્ણયની અંતિમતાને નષ્ટ કરે છે.

૧૧. સત્યનારાયણ પ્રસાદ (ઉપરોક્ત) ના કિસ્સામાં, આ માનનીય અદાલતે ખાસ કરીને નીચે મુજબ ચુકાદો આપ્યો હતો:

"જ્યાં સુધી અપીલ પસંદ કરવામાં ન આવે ત્યાં સુધી અપીલ માટે જવાબદાર નિર્ણય 'અંતિમ' હોઈ શકે છે. પરંતુ એકવાર અપીલ દાખલ થઈ જાય પછી નિર્ણય તેની 'અંતિમતા' ની લાક્ષણિકતા ગુમાવે છે અને જે એક સમયે ન્યાયિક બાબત હતી તે ફરીથી ન્યાયિક બાબત બની જાય છે, એટલે કે ન્યાયિક તપાસ હેઠળની બાબત. અપીલ

નિર્ણયની અંતિમતાને નષ્ટ કરે છે, નીચલી અદાલતના હુકમને અપીલ કોર્ટના હુકમનામા દ્વારા રદ કરવામાં આવે છે, બીજા શબ્દોમાં કહીએ તો, એકવાર કોઈ બાબતમાં હુકમનામા અથવા આદેશમાંથી અપીલ દાખલ કરવામાં આવે, તે બાકીની બાબત બની જાય છે.

૧૨. ૧૯૮૮ (૨) સી. એલ. જે. ૪૯૧ માં નોંધાયેલા રાશિચક્રના રોકાણ (ઉપરોક્ત) ના નિર્ણયનો સંબંધિત ભાગ અહીં નીચે દર્શાવવામાં આવ્યો છે:

"જો કે, (૧૫) ગોજેર બ્રધર્સ વિરુદ્ધ રતન લાલ સિંહ, એ. આઈ. આર. ૧૯૭૪ એસ. સી. ૧૩૮૦માં સુપ્રીમ કોર્ટના અવલોકનો અને તેમાં ઉલ્લેખિત અને તેના પર આધાર રાખેલા અગાઉના વિવિધ નિર્ણયો એ દર્શાવે છે કે આ અદાલતના ડિવિઝન બેન્ચના નિર્ણયમાં સત્યનારાયણ પ્રસાદ (ઉપરોક્ત) માં અગાઉ કાઢવામાં આવેલા અવલોકનો પર વિચાર કરવાની જરૂર છે. ગોજેર બ્રધર્સ (સુપ્રા) માં ધ્યાન દોરવામાં આવ્યું છે કે, એકવાર હુકમનામા સામે અપીલ દાખલ કરવામાં આવે તે પછી, અપીલ અદાલતે હુકમની પુષ્ટિ કરવી પડશે, તેમાં ફેરફાર કરવો પડશે અથવા તેને ઉલટાવવો પડશે અને આ તમામ કેસોમાં કાર્યકારી હુકમનામું અપીલ અદાલતનો હુકમનામું હશે, જ્યારે તે હુકમનામું ઉલટાવે અથવા તેમાં ફેરફાર કરે ત્યારે જ નહીં પરંતુ જ્યારે તે તેની પુષ્ટિ કરે અને અપીલ હેઠળના હુકમનામા તેની ઓળખ ગુમાવશે ત્યારે પણ આગ્રહ કરી શકાય છે કે ગોજેર બ્રધર્સ (સુપ્રા) માં આ અવલોકનો, આ અદાલતના અવલોકનોને નોંધપાત્ર સમર્થન આપવા માટે જાય છે. હુકમનામા દ્વારા આવરી લેવામાં આવેલી અને

નક્કી કરવામાં આવેલી બાબત હુકમનામાથી અપીલ "બાકી બાબતો"
બની જાય છે અને હુકમનામા દેખીતી રીતે અપીલ હુકમનામા દ્વારા
વિસ્થાપિત થઈ જશે, જે પણ રીતે અપીલનો આખરે નિર્ણય લેવામાં
આવે.

૧૩. શ્રી મુખર્જીએ (૨૦૦૪) ૨ એસ. સી. સી. ૭૪૭ માં નોંધાયેલા યુનિયન
ઓફ ઇન્ડિયા વિરુદ્ધ વેસ્ટ કોલ પેપર મિલ્સના કેસમાં માનનીય સુપ્રીમ
કોર્ટના તાજેતરના નિર્ણયનો પણ ઉલ્લેખ કર્યો હતો:(AIR ૨૦૦૪ SC
૧૫૮૬).ઉપરોક્ત ચુકાદામાં સુપ્રીમ કોર્ટે નીચે મુજબ અવલોકન કર્યું:

"૧૪.....ભારતના બંધારણની કલમ ૧૩૬ આ અદાલતને એક
વિશેષ સત્તા પ્રદાન કરે છે, જેમાં કોર્ટ અથવા ટ્રિબ્યુનલ દ્વારા પસાર
કરાયેલા કોઈપણ આદેશ સામે અપીલ કરવામાં આવશે.એકવાર
વિશેષ રજા આપવામાં આવે અને અપીલ સ્વીકારવામાં આવે, પછી
ટ્રિબ્યુનલના ચુકાદાની શુદ્ધતા અથવા અન્યથા વ્યાપકપણે ખુદ્દી થઈ
જાય છે.આવી અપીલમાં, કોર્ટ હકીકત તેમજ કાયદાના બંને પ્રશ્નોમાં
જવા માટે હકદાર છે.આવી સ્થિતિમાં ચુકાદાની શુદ્ધતા જોખમમાં છે.

૧૪. શ્રી મુખર્જી રજૂ કરે છે કે તાત્કાલિક કેસમાં અપીલ સુપ્રીમ કોર્ટની મોટી
બેન્ચને મોકલવામાં આવી હોવાથી, કલકત્તા હાઈકોર્ટનો ડિવિઝન બેન્ચનો
ચુકાદો જોખમમાં છે.

૧૫. ઉપરોક્ત નિર્ણયોને ધ્યાનમાં લેતા અમારો અભિપ્રાય છે કે પ્રતિવાદી જેસપ એન્ડ કંપનીને શેર ટ્રાન્સફર કરવાની બાબતમાં આ માનનીય અદાલતનો ડિવિઝન બેન્ચનો ચુકાદો આ અદાલતના ઉપરોક્ત ચુકાદાથી સુપ્રીમ કોર્ટમાં અપીલની પેન્ડન્સીને ધ્યાનમાં રાખીને અંતિમ ન બની શકે.

૧૬. શ્રી મુખર્જી વધુમાં રજૂ કરે છે કે બી. આઈ. એફ. આર. નો વિનિવેશ માટેની યોજનાને મંજૂરી આપવાનો આદેશ પણ અપીલનો વિષય છે જે એએઆઈએફઆર સમક્ષ પડતર છે. બી. આઈ. એફ. આર. દ્વારા મંજૂર કરાયેલી યોજના હેઠળ જેસોપનું ખાનગીકરણ પણ એ. એ. આઈ. એફ. આર. સમક્ષ બાકી છે. શ્રી મુખર્જી એ પણ રજૂ કરે છે કે પ્રક્રિયાગત કાયદાને સંચાલિત કરતો એક મૂળભૂત સિદ્ધાંત છે. શ્રી મુખર્જીના જણાવ્યા અનુસાર, મુકદ્દમાના પક્ષકારો તેમની પોતાની એકતરફી કાર્યવાહી દ્વારા બાકી કાર્યવાહીને અસર કરી શકતા નથી અને બાકી મુકદ્દમામાં જવાબદારીમાંથી પોતાને મુક્ત કરી શકતા નથી. શ્રી મુખર્જીએ સંપત્તિ હસ્તાંતરણ અધિનિયમની કલમ પરમાં સમાવિષ્ટ સિદ્ધાંતનો ઉલ્લેખ કર્યો હતો, જે લાઈસ પેન્ડન્સની વિભાવના સાથે સંબંધિત છે. આ સંબંધમાં શ્રી મુખર્જીએ મુદ્દાના સંપત્તિ હસ્તાંતરણ અધિનિયમ, નવમી આવૃત્તિમાંથી નીચેના ભાગનો ઉલ્લેખ કર્યો હતો:

"આ ચુકાદાઓ ટાંકવામાં આવ્યા હતા અને ત્યારબાદ ફૈયાઝ હુસૈન ખાન વિરુદ્ધ પ્રાગ નારાયણ (૧૯૦૭) ૨૯ અલ્હાબાદ ૩૮૯ માં પ્રિવી કાઉન્સિલ દ્વારા અનુસરવામાં આવ્યા હતા, જે ભારતમાં લિસ પેન્ડેન્સના સિદ્ધાંત પરનો અગ્રણી કેસ છે. કલકત્તાના એક કેસમાં, જે.

મુખર્જીએ સ્થાવર મિલકતના હસ્તાંતરણ માટેના કરારની ચોક્કસ કામગીરી માટે દાવાના સિદ્ધાંતને લાગુ કરવા વિશે બોલતા કહ્યું હતું કે જો, જ્યારે કોર્ટનો અધિકારક્ષેત્ર એકવાર જોડાઈ ગયો હોય, ત્યારે પ્રતિવાદીના હિતના સ્થાનાંતરણ દ્વારા તેને દૂર કરી શકાય, તો મુકદ્દમાનો કોઈ અંત નહીં આવે અને ન્યાયનો પરાજય થશે.

૧૭. અપીલકર્તાઓના વિદ્વાન વરિષ્ઠ વકીલે આ અદાલત સમક્ષ ખૂબ જ ભારપૂર્વક વિનંતી કરી હતી કે સિવિલ પ્રોસિજર કોડના આદેશ ૨૨, નિયમ ૧૦ ની જોગવાઈઓ કાર્યવાહીની પેન્ડન્સી દરમિયાન કોઈપણ સોંપણીની રચના અથવા કોઈપણ વ્યાજની વહેંચણી હોવા છતાં મૂળ રૂપે ઘડવામાં આવેલી બાકી કાર્યવાહી ચાલુ રાખવાની મંજૂરી આપે છે.

૧૮. સર આશુતોષ મુખર્જીએ ૨૦ સી. એલ. જે. ૧૦૭માં રે ચરણ મંડલ વિરુદ્ધ વિશ્વ નાથ મંડલના પ્રસિદ્ધ ચુકાદામાં જણાવ્યું હતું કે:

"રાધે કોઅર વિરુદ્ધ અયોધ્યા દાસમાં આ નિયમને માન્યતા આપવામાં આવી હતી કે દાવાની કાર્યવાહી તેના તમામ તબક્કામાં કાર્યવાહીના કારણ પર થવી જોઈએ કારણ કે તે તેની શરૂઆતની તારીખે અસ્તિત્વમાં હતી. આ આનંદમોચી વિરુદ્ધ શીબ ચંદરમાં લોર્ડ કિંગ્સ ડાઉનના નિરીક્ષણ સાથે સુસંગત છે કે અપીલમાં પ્રશ્ન એ છે કે શું પ્રાથમિક અદાલતનો નિર્ણય તથ્યો પર સાચો છે કે કેમ જે તે ચુકાદો આપવામાં આવ્યો ત્યારે હતો, અને તે પછીની કોઈ ઘટના અથવા વ્યાજનું હસ્તાંતરણ તે પ્રશ્નને અસર કરી શકે છે, કારણ કે

તેમને અસર કરવા માટે, જો ન્યાયની જરૂર હોય, તો તે કોઈ અપીલનું નહીં પરંતુ કેટલીક પૂરક કાર્યવાહીનું કાર્યાલય હશે (પાનું ૧૦૮ પર).

૧૯. શ્રી શક્તિનાથ મુખર્જીએ સ્ટોરી ઓન ઇકિવટી, ત્રીજી આવૃત્તિ, પૃષ્ઠ ૧૬૬ ના ફક્કરા ૪૦૬ નો પણ ઉલ્લેખ કર્યો છે, જે અહીં નીચે પુનઃઉત્પાદિત છે:

"સામાન્ય રીતે તે સાચું છે કે અદાલતનો ચુકાદો પ્રતિનિધિત્વ અથવા સંપત્તિમાં માત્ર પક્ષો અને તેમના ખાનગીને જ બાંધે છે. પરંતુ જે કોઈ કાર્યવાહીની પેન્ડેન્સી દરમિયાન ખરીદી કરે છે તે તે વ્યક્તિ સામે કરવામાં આવતા ચુકાદાથી બંધાયેલો છે જેની પાસેથી તે શીર્ષક મેળવે છે. મુકદ્દમા કરનાર પક્ષોને આ રીતે મેળવેલા હકની કોઈપણ નોંધ લેવાથી મુક્તિ આપવામાં આવી છે અને આવા ખરીદનારને કાર્યવાહીમાં પક્ષકાર બનાવવાની જરૂર નથી. જ્યાં વાસ્તવિક અને વાજબી ખરીદી હોય, ત્યાં કોઈ પણ સૂચના વિના, નિયમ ભાગ્યે જ કામ કરી શકે છે. પરંતુ તે એક મહાન જાહેર નીતિ પર આધારિત નિયમ છે; અન્યથા, ક્રિયા દરમિયાન કરવામાં આવેલ વિમુખતા તેના સંપૂર્ણ હેતુને હરાવી શકે છે, અને મુકદ્દમાનો કોઈ અંત નહીં આવે. અને તેથી કહેવત, પેન્ડેન્ટ લાઇટ, નિહિલ ઇનોવેટુર ઊભું થાય છે; જેની અસર વાહનને રદ કરવા માટે નથી, પરંતુ તેને માત્ર મુકદ્દમામાં પક્ષકારોના અધિકારોને આધીન બનાવવા માટે છે. (ફક્કરા ૪૦૬ પર પાન ૧૬૬ પર).

૨૦. અપીલકર્તા વતી આ અદાલત સમક્ષ એવી પણ રજૂઆત કરવામાં આવી છે કે સંસ્થાની તારીખે જાળવી શકાય તેવી કાર્યવાહી કાયદાના પરિવર્તનને

કારણે બિન-જાળવણીપાત્ર બનતી નથી, સિવાય કે આવા ફેરફાર સ્પષ્ટપણે તેને બિન-જાળવણીપાત્ર બનાવે અને તેવી જ રીતે તેની સંસ્થાની તારીખે બિન-જાળવણીપાત્ર કાર્યવાહી કાયદાના અનુગામી પરિવર્તનને કારણે જાળવણીપાત્ર ન બની શકે, સિવાય કે કાયદો સ્પષ્ટપણે આવા પરિણામો માટે જોગવાઈ કરે.

૨૧. શ્રી મુખર્જી રજૂ કરે છે કે બી. આઈ. એફ. આર. એ કહ્યું તે પહેલાં પણ અપીલકર્તાઓએ તેમની ફરિયાદો જાહેર કરી હતી અને બી. આઈ. એફ. આર. એ અપીલકર્તાઓને યોગ્ય મંચ પર રાહત મેળવવા માટે રજા આપી હતી. અપીલકર્તાઓ વતી એવી પણ રજૂઆત કરવામાં આવી છે કે વી. આર. એસ. યોજના ભારત સરકારના કહેવા પર શરૂ કરવામાં આવી હતી અને આ યોજનાને ભારત સરકાર દ્વારા પણ નાણાં પૂરા પાડવામાં આવ્યા હતા. શ્રી મુખર્જી વધુમાં રજૂ કરે છે કે અહીં અપીલકર્તાઓ ભારત સંઘ અને પ્રતિવાદી કંપની પાસેથી પણ રાહતનો દાવો કરી રહ્યા છે, જે ઓછામાં ઓછી તાત્કાલિક અપીલ દાખલ કરતી વખતે નિર્વિવાદપણે ભારત સંઘની એજન્સી હતી. અપીલકર્તાઓના વિદ્વાન વરિષ્ઠ વકીલ રજૂ કરે છે કે તે ભારત સંઘ અને પ્રતિવાદી કંપની માટે પણ એવી કોઈ યોજના તૈયાર કરવા માટે ખુદી નથી કે જે તેમને બાકી અપીલમાં જવાબદારીમાંથી મુક્ત કરશે. શ્રી મુખર્જી એ પણ રજૂ કરે છે કે સ્વૈચ્છિક નિવૃત્તિ યોજના હેઠળ, ભારત સરકાર દ્વારા હંમેશા સહાયની રકમ ચૂકવવામાં આવે છે.

૨૨. શ્રી મુખર્જીના જણાવ્યા અનુસાર, અહીં અપીલકર્તાઓએ માત્ર સુધારેલા પગાર ધોરણના આધારે અનુગ્રહ ચૂકવણીની પુનઃગણતરીનો દાવો કર્યો છે,

જે પ્રતિવાદી જેસોપ એન્ડ કંપનીમાં ૧લી જાન્યુઆરી, ૧૯૯૨થી લાગુ કરવામાં આવ્યો હતો.શ્રી મુખર્જી એ પણ રજૂ કરે છે કે ^{હાલની} નીતિ અનુસાર ભારત સરકાર દ્વારા સ્વૈચ્છિક નિવૃત્ત લોકોને અનુગ્રહ ચૂકવણી કરવામાં આવે છે.અપીલકર્તાઓ વતી ખાસ રજૂઆત કરવામાં આવી છે કે ભારત સરકાર, ભારે ઉદ્યોગ વિભાગ, સમયાંતરે પગાર સુધારણાના સંબંધમાં PSE ના સ્વૈચ્છિક નિવૃત્ત અધિકારીઓને વિવિધ લાભો આપવાનો આદેશ જારી કરે છે અને આ સંબંધમાં ભારત સરકારના ભારે ઉદ્યોગો અને જાહેર સાહસો વિભાગ દ્વારા ૮ ડિસેમ્બર, ૨૦૦૦ના રોજ બહાર પાડવામાં આવેલા કાર્યાલયના મેમોરેન્ડમનો સંદર્ભ આપવામાં આવ્યો છે, જેમાં સ્પષ્ટપણે ઉલ્લેખ કરવામાં આવ્યો છે કે વળતરની રકમ સુધારેલા પગાર ધોરણના આધારે ફરીથી ગણતરી કરવામાં આવશે અને સ્વૈચ્છિક વિભાજન પછી પણ વળતરની બાકી રકમ તરીકે આ તફાવત ચૂકવવામાં આવશે. અપીલકર્તાઓના વિદ્વાન વકીલ રજૂ કરે છે કે અહીં અપીલકર્તાઓ ૧૯૯૨ના સુધારેલા સ્કેલમાં એક્સ ગ્રેશિયાની પુનઃગણતરી કરવા અને ૮ ડિસેમ્બર, ૨૦૦૦ના રોજ ઉપરોક્ત કાર્યાલયના મેમોરેન્ડમની દ્રષ્ટિએ તફાવત નાણાંની ચુકવણી પ્રાપ્ત કરવા માટે હકદાર છે કારણ કે અહીં અપીલકર્તાઓને સ્વૈચ્છિક રીતે અલગ કર્યા પછી જેસોપ એન્ડ કંપનીના સંદર્ભમાં પગારમાં સુધારો પહેલેથી જ મંજૂર અને અમલમાં મૂકવામાં આવ્યો છે.અપીલકર્તાઓના વિદ્વાન વકીલે વધુમાં રજૂઆત કરી હતી કે અહીં અપીલકર્તાઓને ૧૯૯૨ના પગાર સુધારાના લાભોને નકારી ^{શકાય} નહીં કારણ કે તે સમયે ઉપરોક્ત અપીલકર્તાઓ ખૂબ જ સેવામાં હતા.

૨૩. ભારત સંઘનું પ્રતિનિધિત્વ કરતા વિદ્વાન વકીલ શ્રી દિનેશ રોયે પ્રતિવાદી કંપની વતી શ્રી ગુપ્તા દ્વારા રજૂ કરવામાં આવેલી દલીલો સ્વીકારી હતી.

૨૪. સંબંધિત પક્ષોની હરીફ દલીલોને ધ્યાનમાં લેતા અમારો અભિપ્રાય છે કે અપીલકર્તાઓ/રિટ અરજદારોને ફિટમેન્ટ લાભો અને એક્સ ગ્રેશિયા અને/અથવા અન્ય અનુરૂપ અંતિમ લાભો તેમજ ૧લી જાન્યુઆરી, ૧૯૯૨ની અસરથી સુધારેલા પગાર ધોરણના આધારે પગારની બાકી રકમ અથવા પ્રતિવાદી કંપનીના વર્તમાન વ્યવસ્થાપનની બાકી નીકળતી રકમ, જો કોઈ હોય તો, માટે ઉપરોક્ત અપીલકર્તાઓને કોઈપણ રકમની ચુકવણી માટે, આ અપીલની જાળવણીક્ષમતા અંગેના પ્રારંભિક વાંધા નક્કી કરવાના હેતુસર આ તબક્કે નિર્ણય લેવાની જરૂર નથી. તે વિવાદમાં નથી કે જે તારીખે રિટ અરજી દાખલ કરવામાં આવી હતી, એટલે કે ઓગસ્ટ, ૨૦૦૧ માં, તેમજ તે તારીખે રિટ અરજી વિદ્વાન સિંગલ જજ દ્વારા રદ કરવામાં આવી હતી, એટલે કે ૯ એપ્રિલ, ૨૦૦૨ ના રોજ, અને તાત્કાલિક અપીલ દાખલ કરવાની તારીખે, જેસપ એન્ડ કંપની નિર્વિવાદપણે જાહેર ક્ષેત્રનું ઉપક્રમ હતું. વધુમાં, એવું પણ નોંધવામાં આવ્યું છે કે જેસપ એન્ડ કંપની સંસદના એક કાયદા દ્વારા તેના રાષ્ટ્રીયકરણના પરિણામે જાહેર ક્ષેત્રનું ઉપક્રમ બની હતી અને તેનું ખાનગીકરણ કારોબારી નિર્ણયના આધારે શેરોમાં વિનિવેશ દ્વારા કરવામાં આવ્યું હતું. ઉપરોક્ત ખાનગીકરણની ઔચિત્ય અને કાયદેસરતા એ હવે માનનીય સુપ્રીમ કોર્ટની મોટી બેન્ચ સમક્ષ પડતર કાર્યવાહીનો વિષય છે.

૨૫. અપીલ જે શરૂઆતના સમયે માન્ય હતી તે પછીના કાયદા દ્વારા પણ અમાન્ય બની શકતી નથી સિવાય કે પૂર્વલક્ષી અસર આપવામાં આવે. આ સંબંધમાં સિવિલ પ્રોસિજર કોડના આદેશ ૨૨, નિયમ ૧૦ની જોગવાઈઓ ખૂબ જ લાગુ પડે છે. સિવિલ પ્રોસિજર કોડના આદેશ ૨૨, નિયમ ૧૦ ની ઉપરોક્ત જોગવાઈઓ અહીં નીચે દર્શાવવામાં આવી છે:

"૨૨, આર. ૧૦. દાવામાં અંતિમ હુકમ પહેલાં સોંપણીના કિસ્સામાં કાર્યવાહી.

(૧) દાવાની પેન્ડન્સી દરમિયાન સોંપણી, રચના અથવા કોઈ વ્યાજની વહેંચણીના અન્ય કિસ્સાઓમાં, દાવો, અદાલતની પરવાનગી દ્વારા, તે વ્યક્તિ દ્વારા અથવા તેની વિરુદ્ધ ચાલુ રાખી શકાય છે કે જેના પર આપું વ્યાજ આવ્યું છે અથવા હસ્તાંતરિત થયું છે.

(૨) તેની સામે અપીલ થવી બાકી હોય તેવા હુકમની જમી એ એવા વ્યાજ તરીકે ગણવામાં આવશે જે એવી જમી મેળવનાર વ્યક્તિને ઉપનિયમ (૧) ના લાભ માટે હકદાર બનાવે છે.

૨૬. તેથી, અમે સમજી શકતા નથી કે વર્તમાન અપીલની પેન્ડન્સી દરમિયાન અપીલકર્તા કેવી રીતે અયોગ્ય હોઈ શકે છે. રાશિ રોકાણ વિરુદ્ધ દુર્ગા ઇન્વેસ્ટમેન્ટ ટ્રેડિંગ એન્ડ કંપની અને અન્ય ૧૯૮૮ (૨) સી. એલ. જે. ૪૯૧ માં નોંધાયેલા કેસમાં આ અદાલતે ચુકાદો આપ્યો હતો:

"૧૩.અપીલકર્તાઓ વતી હાજર રહેલા વિદ્વાન વકીલ શ્રી મુખર્જીએ ખૂબ જ ભારપૂર્વક વિનંતી કરી છે કે જ્યારે ભાડૂત સામેનો હુકમનામું તેને ભાડૂત તરીકેનો તેનો દરજ્જો છીનવી લેશે, ત્યારે આવો હુકમનામું અંતિમ હોવું જોઈએ અને એકવાર અપીલ દાખલ થઈ જાય અને આવી હુકમનામા સામે પેન્ડિંગ હોય, ત્યારે હુકમનામું અપીલની પેન્ડન્સી દરમિયાન તેના અંતિમ પાત્રથી વંચિત રહેશે અને તેથી, અપીલની પેન્ડન્સી દરમિયાન, ભાડૂતને ભાડૂત બનવાનું બંધ કરી શકશે નહીં.શ્રી મુખર્જીએ (૧૦) સત્યનારાયણ પ્રસાદ વિરુદ્ધ ડાયના એન્જિનિયરિંગ, ૫૫ સી. ડબલ્યુ. એન. ૫૦૯ ૫૧૪ માં આ અદાલતના ડિવિઝન બેન્ચના નિર્ણયમાં નીચેના અવલોકનો પર મજબૂત આધાર રાખ્યો છે:

'જ્યાં સુધી અપીલ પસંદ કરવામાં ન આવે ત્યાં સુધી અપીલ માટે જવાબદાર નિર્ણય 'અંતિમ' હોઈ શકે છે.પરંતુ એકવાર અપીલ દાખલ કરવામાં આવે તે પછી નિર્ણય તેની 'અંતિમતા' ની લાક્ષણિકતા ગુમાવે છે અને જે એક સમયે ન્યાયિક બાબત હતી તે ફરીથી ન્યાયિક બાબત બની જાય છે, એટલે કે ન્યાયિક તપાસ હેઠળની બાબત.અપીલ નિર્ણયની અંતિમતાને નષ્ટ કરે છે, નીચલી અદાલતના હુકમને અપીલ કોર્ટના હુકમનામા દ્વારા રદ કરવામાં આવે છે, બીજા શબ્દોમાં કહીએ તો, એકવાર કોઈ બાબતમાં હુકમનામા અથવા આદેશમાંથી અપીલ દાખલ કરવામાં આવે, તે બાકીની બાબત બની જાય છે.

૨૭. વર્તમાન કેસમાં, અમે શોધી કાઢીએ છીએ કે પ્રતિવાદી કંપનીનો દરજ્જો ઓછામાં ઓછો તાત્કાલિક અપીલ દાખલ કરવાની તારીખે જાહેર ક્ષેત્રનો ઉદ્યમ હતો અને તેથી, પ્રતિવાદી ભારત સરકારના અનુગામી નિર્ણયને કારણે ઉપરોક્ત અપીલ અમાન્ય બની શકતી નથી કારણ કે કંપનીના શેરને ખાનગી વ્યક્તિઓની તરફેણમાં સ્થાનાંતરિત કરીને કંપનીના ખાનગીકરણને કારણે. પ્રતિવાદી ભારત સરકાર અથવા પ્રતિવાદી કંપની તેની અનુગામી કાર્યવાહી દ્વારા બાકીની અપીલને નિર્થક બનાવી શકતી નથી.

૨૮. આ કેસમાં રાય ચરણ મંડલ (ઉપરોક્ત), સર આશુતોષ મુખર્જીએ ડિવિઝન બેન્ચ વતી બોલતા ખાસ ચુકાદો આપ્યો હતો:

"હિતમાં ઉત્તરાધિકારી, જો તે પસંદ કરે તો, આદેશ ૨૨, નિયમ ૧૦ હેઠળ અદાલતની પરવાનગી મેળવી શકે છે; પરંતુ જો તે આમ નહીં કરે, તો મૂળ વાદી દાવો ચાલુ રાખવાનો હકદાર છે, અને તેમના અનુગામી મુકદ્દમાના પરિણામથી બંધાયેલા રહેશે.

૨૯. (૨૦૦૫) ૨ એસ. સી. સી. ૨૬૨ માં નોંધાયેલા કપિલા હિંગોરાની વિરુદ્ધ બિહાર રાજ્યના કેસમાં સુપ્રીમ કોર્ટે આ ચુકાદો આપ્યો છે: (એ. આઈ. આર. ૨૦૦૫ એસ. સી. ૮૮૦) કે સરકારી કંપનીઓના કર્મચારીઓના અધિકારોનું ઉલ્લંઘન ન થાય તે જોવાની રાજ્યની વધારાની ફરજ છે. ઉપરોક્ત નિર્ણયનો સંબંધિત ફરો અહીં નીચે દર્શાવેલ છે:

"૨૨.આ અદાલતે "કોર્પોરેટ પડદો ઉપાડવાના" સિદ્ધાંત પર વધુ આધાર રાખીને અવલોકન કર્યું:

"૩૦.સરકારી કંપનીઓ/જાહેર ક્ષેત્રના સાહસો 'રાજ્યો' હોવાથી ભારતના બંધારણની કલમ ૨૧ અનુસાર તમામ વ્યક્તિઓના જીવન અને સ્વતંત્રતાનું સન્માન કરવા માટે બંધારણીય રીતે જવાબદાર રહેશે.તેથી, તેઓએ તેમના પોતાના કર્મચારીઓના કિસ્સામાં આવું કરવું જોઈએ.તમામ હેતુઓ અને હેતુઓ માટે બિહાર રાજ્યની સરકાર એકમાત્ર શેરહોલ્ડર છે.કાયદામાં હોવા છતાં, કંપનીના દેવાદારો પ્રત્યેની તેની જવાબદારી તેના દ્વારા રાખવામાં આવેલા શેરો સુધી મર્યાદિત હોઈ શકે છે, પરંતુ સરકારી કંપનીઓ પર તેના ઊંડા અને વ્યાપક નિયંત્રણને ધ્યાનમાં રાખીને; માનવ અધિકારો અને/અથવા નાગરિકના જીવન અને સ્વતંત્રતાના અધિકારોના અમલીકરણની બાબતમાં, આવા નિગમના કર્મચારીઓના અધિકારોનું ઉલ્લંઘન ન થાય તે જોવાની વધારાની ફરજ પાડે રાજ્યની છે.

૩૦. શેરના વિનિવેશ પહેલાં, જેસપ એન્ડ કંપની નિર્વિવાદપણે એક સરકારી કંપની હતી અને તેથી ભારત સરકાર એ જોવાની જવાબદારી હેઠળ હતી કે ઉપરોક્ત સરકારી કંપનીના કર્મચારીઓના અધિકારોનું કોઈપણ રીતે ઉલ્લંઘન ન થાય.જોકે, ભારત સરકારે અપીલની પેન્ડન્સી દરમિયાન શેરના ડિસઈન્વેસ્ટમેન્ટને મંજૂરી આપી હતી અને ખાનગી વ્યક્તિની તરફેણમાં શેરનું ટ્રાન્સફર એ સુપ્રીમ કોર્ટ સમક્ષ પડકારનો વિષય છે.અપીલની પેન્ડન્સી દરમિયાન ભારત સરકારે પ્રતિવાદી કંપનીના શેર ટ્રાન્સફર કરવાની મંજૂરી

આપી હોવાથી, તે અગાઉના પરિપત્રો અથવા આદેશોના આધારે કર્મચારીઓના લાભ મેળવવાના અધિકારોનું રક્ષણ કરવાની તેની જવાબદારીને ટાળી શકતી નથી.

૩૧. રાજમુંદ્રી ઇલેક્ટ્રિક સપ્લાય કોર્પોરેશન લિમિટેડ વિરુદ્ધ એ. નાગેશ્વર રાવ અને અન્યોના એ. આઈ. આર. ૧૯૫૬ એસ. સી. ૨૧૩ માં નોંધાયેલા કેસમાં, માનનીય સર્વોચ્ચ અદાલતે એ દલીલને નકારી કાઢી હતી કે અરજી દાખલ થયા પછીની ઘટનાઓને કારણે, અરજી હવે નીચેના શબ્દો સાથે જાળવવા યોગ્ય નથી:

"..... અરજીની માન્યતાનો નિર્ણય હકીકતોના આધારે થવો જોઈએ કારણ કે તે તેની રજૂઆતના સમયે હતી, અને જે અરજી જ્યારે રજૂ કરવામાં આવી ત્યારે માન્ય હતી, તે કાયદામાં તે અસરની જોગવાઈની ગેરહાજરીમાં, તેની રજૂઆત પછીની ઘટનાઓના કારણે જાળવી શકાય તેવું બંધ કરી શકાતી નથી.

૩૨. તે કોઈનો કેસ નથી કે જ્યારે રિટ પિટિશન દાખલ કરવામાં આવી ત્યારે તે જાળવવા યોગ્ય ન હતી. રિટ પિટિશન દાખલ કરવા માટેની કાર્યવાહીનું કારણ એવા સમયે સ્પષ્ટ થઈ ગયું હતું જ્યારે પ્રતિવાદી અધિકારી, સ્વીકાર્ય રીતે, રિટ અધિકારક્ષેત્રને આધિન હતા. કાર્યવાહીનું ઉપરોક્ત કારણ રિટ અરજદારોને તેમની ફરિયાદોનો નિર્ણય રિટ કાર્યવાહીમાં લેવાનો નિહિત અધિકાર પ્રદાન કરે છે. કોઈ દલીલ કરી શકતું નથી કે રિટ અરજદારો તેમના

વર્તન દ્વારા વર્તમાન પરિસ્થિતિને લાવ્યા છે.સંજોગો બદલવાનું કારણ અરજદારોને આભારી નથી.

૩૩. ઉપરોક્ત કારણોસર, અમારો અભિપ્રાય છે કે તાત્કાલિક અપીલ ખૂબ જ જાળવી શકાય તેવી છે અને પ્રતિવાદી કંપની વતી ઉઠાવવામાં આવેલા પ્રારંભિક વાંધાને કાયદાની નજરમાં ટકાવી શકાતી નથી. તેથી, પ્રતિવાદી કંપની દ્વારા ઉઠાવવામાં આવેલી આ અપીલની જાળવણી અંગેનો ઉપરોક્ત પ્રારંભિક વાંધો નકારી કાઢવામાં આવે છે.

૩૪. યોગ્યતા પર અપીલમાં ઉઠાવવામાં આવેલા અન્ય મુદ્દાઓનો ચુકાદો આપવા માટે અપીલને હવે વધુ સુનાવણી માટે સૂચિબદ્ધ થવા દો.

૩૫. આ ચુકાદા અને આદેશની તાત્કાલિક પ્રમાણિત નકલ, જો અરજી કરવામાં આવે તો, સામાન્ય ઉપક્રમ પર પક્ષકારોના વિદ્વાન વકીલોને આપવામાં આવે."

આમ, કલકત્તા હાઈકોર્ટની ડિવિઝન બેન્ચે, અપીલને સમર્થનક્ષમ ગણાવતી વખતે, નીચેના પાસાઓની નોંધ લીધી:

(૧) રિટ અરજી દાખલ કરવાની તારીખે તેમજ તે તારીખે જ્યારે રિટ અરજી વિદ્વાન સિંગલ જજ દ્વારા નકારી કાઢવામાં આવી હતી અને અપીલ દાખલ કરવાની તારીખે પણ, જેસોપ એન્ડ કંપની, નિર્વિવાદપણે, જાહેર ક્ષેત્રનું ઉપક્રમ હતું.

(૨) સંસદના એક કાયદા દ્વારા તેના રાષ્ટ્રીયકરણના પરિણામે જેસપ એન્ડ કંપની જાહેર ક્ષેત્રનું ઉપક્રમ બની ગયું હતું અને તેનું ખાનગીકરણ કારોબારી નિર્ણયના આધારે શેરોમાં વિનિવેશ દ્વારા કરવામાં આવ્યું હતું.

(૩) ઉપરોક્ત ખાનગીકરણની ઔચિત્ય અને કાયદેસરતા સુપ્રીમ કોર્ટની મોટી બેન્ચ સમક્ષ પેનિંગ કાર્યવાહીનો વિષય હતો.

(૪) પ્રતિવાદી કંપનીનો દરજ્જો ઓછામાં ઓછો અપીલ દાખલ કરવાની તારીખે જાહેર ક્ષેત્રનો ઉદ્યમ હતો.

(૫) સિવિલ પ્રોસિજર કોડના આદેશ ૨૨ નિયમ ૧૦ની જોગવાઈઓ લાગુ થશે.રિટ અરજી દાખલ કરવા માટેની કાર્યવાહીનું કારણ એવા સમયે સ્પષ્ટ થઈ ગયું હતું જ્યારે પ્રતિવાદી અધિકારી, નિર્વિવાદપણે, રિટ અધિકારક્ષેત્રને આધિન હતા.

(૬) આ કાર્યવાહીના કારણે રિટ અરજદારોને તેમની ફરિયાદોનો નિર્ણય રિટ કાર્યવાહીમાં લેવાનો નિહિત અધિકાર આપવામાં આવ્યો હતો.

(૭) રિટ અરજદારોએ તેમના પોતાના વર્તન દ્વારા પરિસ્થિતિ ઉભી કરી ન હતી અને તેથી, સંજોગો બદલાવા માટે રિટ અરજદારોને જવાબદાર ઠેરવી શકાતા નથી.

તેમાં કોઈ શંકા નથી કે જો કલકત્તા હાઈકોર્ટની ડિવિઝન બેન્ચે સમજાવ્યું છે તે કહેવત હાથમાં રહેલા કેસમાં લાગુ કરવામાં આવે, તો કદાચ, રિટ અરજીને જાળવી શકાય તેવું કહી શકાય.જો કે, ત્યાં થોડા વિશિષ્ટ લક્ષણો છે, જે મારા મતે, મહત્વપૂર્ણ છે કારણ કે તેઓ દ્રવ્યના મૂળમાં જાય છે.પ્રથમ, જ્યારે રિટ અરજી નામંજૂર કરવામાં આવી હતી તે સમયે પણ કલકત્તા હાઈકોર્ટ સમક્ષના કેસમાં, કંપની જાહેર ક્ષેત્રનું ઉપક્રમ હતું; બીજું, જ્યારે અપીલ દાખલ કરવામાં આવી હતી ત્યારે પણ તે જાહેર ક્ષેત્રનું ઉપક્રમ હતું; અને ત્રીજું અને સૌથી અગત્યનું, ખાનગીકરણની ઔચિત્ય અને કાયદેસરતા અંગેનો મુદ્દો સુપ્રીમ કોર્ટની મોટી બેન્ચ સમક્ષ પડતર હતો.

૪૧ હું એ હકીકતની પણ નોંધ લઉં છું કે કલકત્તા હાઈકોર્ટના ડિવિઝન બેન્ચના નિર્ણયને સુપ્રીમ કોર્ટ સમક્ષ અપીલમાં આગળ વધારવામાં આવ્યો હતો.૨૦૦૭નો અપીલ કરવા માટેની વિશેષ રજા (નાગરિક) નંબર ૧૫૨૫૨ ૭મી જાન્યુઆરી, ૨૦૦૮ના આદેશ દ્વારા રદ કરવામાં આવ્યો હતો.

૪૨ ઉપરોક્ત સંદર્ભમાં, હું કહી શકું છું કે તે એક સ્થાયી કાયદો છે કે અપીલ કરવા માટે વિશેષ રજાનો ઇનકાર કરતો આદેશ અવાસ્તવિક આદેશ અથવા બોલતો આદેશ હોઈ શકે છે.કોઈ પણ સંજોગોમાં, તે 'વિલિનીકરણના સિદ્ધાંત' ને આકર્ષિત કરતું નથી.અપીલ કરવા માટે વિશેષ રજાનો ઇનકાર કરતો આદેશ પડકાર હેઠળના આદેશની જગ્યાએ બદલાતો નથી.તેનો અર્થ એ છે કે સુપ્રીમ કોર્ટ અપીલ દાખલ કરવાની મંજૂરી આપવા માટે તેની વિવેકબુદ્ધિનો ઉપયોગ કરવા માટે ઈચ્છુક નથી.

૪૩ હાથમાં રહેલા કેસમાં, રિટ અરજીને અંતિમ સુનાવણી માટે લઈ શકાય તે પહેલાં, I.P.C.L ની સ્થિતિ બદલાઈ ગઈ.I.P.C.L. એકવાર જાહેર ક્ષેત્રનું સાહસ અસ્તિત્વમાં નથી રહ્યું, તે જ રિલાયન્સ ઇન્ડસ્ટ્રીઝ લિમિટેડ દ્વારા લેવામાં આવ્યું છે.રિલાયન્સ ઇન્ડસ્ટ્રીઝ લિમિટેડ સાથે I.P.C.L ના જોડાણની કાયદેસરતા અને માન્યતા કોઈ પણ સમયે કોઈ પણ અદાલત સમક્ષ ઊભી થઈ ન હતી.આવા સંજોગોમાં, મને એવું માનવું અત્યંત મુશ્કેલ લાગે છે કે આ રિટ અરજી જાળવવા યોગ્ય છે અને તે પણ સિવિલ પ્રોસિજર કોડના આદેશ ૨૨ નિયમ ૧૦ ની જોગવાઈઓને લાગુ કરીને.આખરે, સમગ્ર મુદ્દો એ છે કે ખાનગી સંસ્થા સામે રિટ કેવી રીતે જારી કરી શકાય છે.

૪૪ આ તબક્કે, હું બેગ રાજ સિંહ વિરુદ્ધ યુ. પી. રાજ્ય અને અન્ય [જે. ટી. ૨૦૦૨ (૧૦) એસ. સી. ૪૧૭] ના કેસમાં સુપ્રીમ કોર્ટના નિર્ણય પર ધ્યાન આપું છું.ફક્ત ૬માં સમાવિષ્ટ સુપ્રીમ કોર્ટના અવલોકનો સુસંગત છે.તે જ નીચે દર્શાવેલ છે:

“.....મુકદ્દમાનો સામાન્ય નિયમ એ છે કે પક્ષકારોના અધિકારો મુકદ્દમા શરૂ થવાની તારીખે સ્પષ્ટ થઈ જાય છે અને રાહતનો અધિકાર તે તારીખના સંદર્ભમાં નક્કી થવો જોઈએ કે જેના પર અરજદારે અદાલતના પોર્ટલમાં પ્રવેશ કર્યો હતો.અરજદાર, કાયદામાં રાહત મેળવવા માટે હકદાર હોવા છતાં, અનુગામી અથવા મધ્યવર્તી ઘટનાઓને કારણે, એટલે કે મુકદ્દમાની શરૂઆત અને નિર્ણયની તારીખ વચ્ચેની ઘટનાઓને કારણે ઈક્વિટીમાં રાહત આપવાનો ઇનકાર કરી શકાય છે.જે રાહત માટે અરજદાર હકદાર છે તે સમય જતાં નિર્રર્થક થઈ ગઈ હશે અથવા કાયદામાં ફેરફાર દ્વારા આપવામાં અસમર્થ થઈ ગઈ હશે.એવા અન્ય સંજોગો હોઈ શકે છે જે અરજદારને પ્રતિવાદીઓ પર કોઈ રાહત આપવા માટે અસમાન બનાવે છે કારણ કે

ચુકાદાની તારીખે ઇકિવટી સામે મુકવામાં આવેલી અસમાનતાઓનું વજન કરવા માટે અરજદાર સામે સંતુલન નમેલું હોય છે. તૃતીય પક્ષના હિતો બનાવવામાં આવ્યા હોઈ શકે છે અથવા દાવેદારને રાહત આપવાની મંજૂરી આપવાથી વચ્ચે બનતી ઘટનાઓને કારણે અન્યાયી સંવર્ધન થઈ શકે છે. અન્યથા રાહત માત્ર ન્યાયિક અથવા અર્ધ-ન્યાયિક મંચમાં કાર્યવાહીમાં ગુમાવેલા સમયને કારણે અને અરજદારનો કોઈ દોષ ન હોવાને કારણે નકારી શકાય નહીં. એક વાદી અથવા અરજદાર રાહતનો અધિકાર મેળવવા માટે હકદાર હોવાનું જણાતાં, કોર્ટ એક સામાન્ય નિયમ તરીકે સફળ પક્ષને તે જ સ્થિતિમાં મૂકવાનો પ્રયાસ કરશે જેમાં તે હોત જો તેની સામે ખોટી ફરિયાદ કરવામાં ન આવી હોત.

જપ રાજેશ ડી. દરબાર અને અન્યો વિરુદ્ધ નરસિંહરાવ કૃષ્ણાજી કુલકર્ણી અને અન્યો [(૨૦૦૩) ૭ એસસીસી ૨૧૯] માં સુપ્રીમ કોર્ટે નીચે મુજબ ચુકાદો આપ્યો હતો:

"પછીની ઘટનાઓની અસર હવે વર્ણવી શકાય છે. પ્રથમ, કાર્યવાહીના અધિકાર પર તેની અસર, બીજું, રાહતની પ્રકૃતિ પર અને ત્રીજું, મૂળ અધિકારો બનાવવા અથવા નાશ કરવાના તેના મહત્વ પર. જ્યાં મૂળરૂપે માંગવામાં આવેલી રાહતની પ્રકૃતિ અપ્રચલિત અથવા બિનઉપયોગી બની ગઈ હોય અથવા રાહતનું નવું સ્વરૂપ મુકદ્દમા પછીના વિકાસને કારણે અથવા અપીલના તબક્કા દરમિયાન પણ વધુ અસરકારક રહેશે, ત્યાં રાહતને સુધારેલી હકીકતોના પ્રકાશમાં ઢાળેલી, વૈવિધ્યસભર અથવા ફરીથી આકાર આપવામાં આવે તે વાજબી છે. કેસ દરમિયાનની અનુગામી ઘટનાઓ એક સાંકડી શ્રેણી (પાછળથી વર્ણવેલ) સિવાય તે જ મુકદ્દમામાં લાગુ કરી શકાય તેવા મૂળ અધિકારોની રચના કરી શકાતી નથી પરંતુ

રાહતને ઢાળવા માટે ન્યાયી અધિકારક્ષેત્રને પ્રભાવિત કરી શકે છે.તેનાથી વિપરીત, જ્યાં અધિકારો પહેલેથી જ પક્ષમાં નિહિત હોય, ત્યાં કાયદામાં ફેરફાર હોય અને તેને કોઈપણ તબક્કે લાગુ કરવામાં આવે તે સિવાય પછીની ઘટનાઓ દ્વારા તેને રદ કરી શકાતો નથી અથવા નકારી શકાતો નથી.લક્ષ્મીશ્વર પ્રસાદ શુક્લ વિરુદ્ધ કેશવરલાલ ચૌધરી, AIR ૧૯૪૧ એફસી ૫ આ શ્રેણીમાં આવે છે.ન્યાયની અદાલતો, જ્યારે કોઈ કેસની અનિવાર્ય સમાનતાઓ તેમને ફરજ પાડી શકે છે, ત્યારે આકાર રાહત તેમને અદ્યતન સંજોગોમાં ન્યાયી રીતે સુસંગત બનાવવાના અધિકારોને નકારી શકે નહીં.જ્યાં રાહત વિવેકપૂર્ણ હોય, ત્યાં અદાલતો અન્યાય ટાળવા માટે આ અધિકારક્ષેત્રનો ઉપયોગ કરી શકે છે.તેવી જ રીતે, જ્યાં ઉપાયનો અધિકાર, કાયદા હેઠળ જ, આખરે રાહત આપવામાં આવે તે સમયે અમુક મૂળભૂત તથ્યોની હાજરી અથવા ગેરહાજરી પર આધાર રાખે છે, ત્યાં અદાલત, અપીલમાં પણ, મૂળભૂત અસર સાથે આવા સુપરવેનિંગ તથ્યોની નોંધ લઈ શકે છે.પાસુપુલેટી વેંકટેશ્વરલુ વિરુદ્ધ મોટર એન્ડ જનરલ ટ્રેડર્સ, AIR ૧૯૭૫ SC ૧૪૦૯ માં આ અદાલતનો ચુકાદો તેના વૈધાનિક સેટિંગમાં વાંચીને આ શ્રેણીમાં આવે છે.જ્યાં કાર્યવાહીનું કારણ નબળું હોય પરંતુ પછીની ઘટનાઓએ ખામી ઊભી કરી હોય, ત્યાં અદાલત, મુકદ્દમાની વિવિધતાને ટાળવા માટે, સુધારાની મંજૂરી આપી શકે છે અને કાર્યવાહી ચાલુ રાખી શકે છે, જો કે બીજા પક્ષને કોઈ પૂર્વગ્રહ થતો નથી.આ બધું માત્ર અપવાદરૂપ પરિસ્થિતિઓમાં જ કરવામાં આવે છે અને જો કાયદો, જેના પર કાનૂની કાર્યવાહી આધારિત છે, તેની યોજના દ્વારા અથવા અન્યથા, કાર્યવાહી અથવા રાહતના કારણમાં આવા ફેરફારને અટકાવે તો તે કરી શકાતું નથી.અદાલતની પ્રાથમિક ચિંતા કાયદાના ન્યાયનો અમલ કરવાની છે.કાયદાના આધારે નિહિત અધિકારોને આ ન્યાયી સિદ્ધાંત દ્વારા છીનવી શકાતા નથી (જુઓ V.P.R.V. ચોકલિંગમ ચેટ્ટી વિરુદ્ધ સીથાઈઆચે AIR ૧૯૨૭ PC ૨૫૨).

૪૬ કેરળ બિલ્ડિંગ્સ (લીઝ એન્ડ રેન્ટ કંટ્રોલ) એક્ટ (૧૯૬૫નો ૨) હેઠળ ઉભી થયેલી અપીલ પર સુનાવણી કરતી વખતે સુપ્રીમ કોર્ટે કાનૂની વારસદારો વિરુદ્ધ મેસર્સ ચેલુર કોર્પોરેશન, ચેલુર બિલ્ડિંગ અને અન્યો [AIR ૨૦૧૦ SC ૧૫૨૧ (૧)] દ્વારા સેશમ્બલ (મૃત) કેસમાં નીચે મુજબ ચુકાદો આપ્યો હતો:

“.....તે સાચું છે કે રાહતનો અધિકાર દાવો અથવા કાનૂની કાર્યવાહી શરૂ કરવામાં આવી તે તારીખના સંદર્ભમાં નક્કી થવો જોઈએ, તે પણ એટલું જ સાચું છે કે જો દાવો દાખલ થયા પછી, અમુક વિકાસ થાય છે જે પક્ષ દ્વારા દાવો કરાયેલ રાહતના અધિકાર પર અસર કરે છે, તો પછીની આવી ઘટનાઓને વિચારણાથી દૂર કરી શકાતી નથી. આવી સ્થિતિમાં કોર્ટ પાસેથી જે અપેક્ષા રાખવામાં આવે છે તે એ છે કે પક્ષ દ્વારા દાવો કરવામાં આવેલી રાહતના અધિકાર પર ઉપરોક્ત અનુગામી વિકાસની અસરની તપાસ કરવી અને જો જરૂરી હોય તો રાહતને યોગ્ય રીતે ઢાળવી જેથી તે પરિસ્થિતિને અનુરૂપ હોય જે વાસ્તવમાં રાહત આપવામાં આવે તે તારીખે મળે. કાયદાની તે દરખાસ્ત, અમારા મતે, પાસુપુલેટી વેંકટેશ્વરલુ કેસ (એ. આઈ. આર. ૧૯૭૫ એસ. સી. ૧૪૦૯) (ઉપરોક્ત) માં આ અદાલતના નિર્ણયો દ્વારા વાજબી રીતે પતાવટ કરવામાં આવી છે. જે. કૃષ્ણ ઐય્યરે (જે તે સમયે તેમના સ્વામી હતા) તેમના સંમત ચુકાદામાં કાયદાકીય સ્થિતિનો સારાંશ નીચે આપેલા શબ્દોમાં આપ્યો છે:

“.....જો એલ. આઈ. એસ. અદાલતમાં આવ્યા પછી ઉદ્ભવે છે અને રાહતના અધિકાર અથવા તેને ઘડવાની રીત પર મૂળભૂત

અસર કરે છે, તો ટ્રિબ્યુનલના ધ્યાનમાં ખંતપૂર્વક લાવવામાં આવે છે, તો તે તેના પર આંખ આડા કાન કરી શકતી નથી અથવા એવી ઘટનાઓ તરફ આંખ આડા કાન કરી શકતી નથી જે અપમાનજનક ઉપાયને અવરોધે છે અથવા અયોગ્ય બનાવે છે. સમાનતા પ્રક્રિયાના નિયમોને વળાંક આપવાનું સમર્થન કરે છે, જ્યાં કોઈ ચોક્કસ જોગવાઈ અથવા નિષ્પક્ષતાનું ઉલ્લંઘન કરવામાં આવતું નથી, નોંધપાત્ર ન્યાયને પ્રોત્સાહન આપવાના દૃષ્ટિકોણથી, અલબત્ત, અન્ય અયોગ્ય પરિબળો અથવા ન્યાયી સંજોગોની ગેરહાજરીમાં. ન તો અમે ટ્રાયલ કોર્ટ સુધી મર્યાદિત રાખવા માટે અદ્યતન તથ્યોની નોંધ લેવાની આ સત્તા પર કોઈ મર્યાદા પર વિચાર કરી શકીએ છીએ. જો મુકદ્દમો ચાલે છે, તો સત્તા અસ્તિત્વમાં છે, અન્ય વિશેષ સંજોગો ગેરહાજર કાયદા અથવા ન્યાયમાં તે માર્ગનો આશરો લે છે. આ મુદ્દા પરના ચુકાદાઓ સૈન્ય છે, તેમ છતાં આ ન્યાયી નિયમના ઉપયોગ માટેની પરિસ્થિતિઓ અસંખ્ય છે. અમે એ દરખાસ્તની પુષ્ટિ કરીએ છીએ કે પક્ષ દ્વારા દાવો કરવામાં આવેલા અધિકાર અથવા ઉપાયને ન્યાયી અને અર્થપૂર્ણ બનાવવા માટે તેમજ વર્તમાન વાસ્તવિકતાઓને અનુરૂપ કાયદેસર અને તથ્યાત્મક રીતે, કોર્ટ કાર્યવાહીની સ્થાપના પછીની ઘટનાઓ અને વિકાસની સાવચેતીપૂર્વક નોંધ લઈ શકે છે અને ઘણા કિસ્સાઓમાં, જો બંને પક્ષો માટે નિષ્પક્ષતાના નિયમોનું નિષ્ઠાપૂર્વક પાલન કરવામાં આવે તો.

૪૭ આ ૪ અસર ઓમ પ્રકાશ ગુપ્તા વિરુદ્ધ રણભીર બી. ગોયલ [(AIR ૨૦૦૨ SC ૬૬૫:૨૦૦૨ એ. આઈ. આર. એસ. સી. ૬૭૮) ૨૭૮] જ્યાં કોર્ટે જાહેર કર્યું

કે નાગરિક કાયદાનો સામાન્ય નિયમ એ છે કે પક્ષકારોના અધિકારો દાવાની સ્થાપનાની તારીખે સ્પષ્ટ થાય છે, તેમ છતાં કોર્ટ પાસે નીચેની ત્રણ શરતો સંતોષાય તો રાહતને ઢાળવાની સત્તા છે:

".....((i) દાવો કરવામાં આવ્યો હોય તેવી રાહત, અનુગામી ઘટનાઓના કારણે અયોગ્ય બની જાય છે અથવા આપી શકાતી નથી; (ii) આવી અનુગામી ઘટના અથવા બદલાયેલા સંજોગોની નોંધ લેવાથી મુકદ્દમો ટૂંકો થશે અને પક્ષકારોને સંપૂર્ણ ન્યાય મળશે; અને (iii) આવી અનુગામી ઘટનાને પ્રક્રિયાગત કાયદાના નિયમો અનુસાર તાત્કાલિક અને અદાલતના ધ્યાનમાં લાવવામાં આવે છે જેથી વિરોધી પક્ષ આશ્ચર્યચકિત ન થાય.

જટ જો સુપ્રીમ કોર્ટની ઉપરોક્ત ઉક્તિ હાથમાં રહેલા કેસમાં લાગુ કરવામાં આવે તો પણ, આ અદાલત માટે એવો મત રાખવો મુશ્કેલ છે કે કારણ કે રીટ અરજદાર સંજોગો બદલવા માટે જવાબદાર નથી અને રીટ અરજી તે સમયે જાળવી શકાય તેવી હતી જ્યારે તે દાખલ કરવામાં આવી હતી, ત્યારે રીટ અરજદારના મૂળભૂત અધિકારોને લાગુ કરવાના હેતુથી ખાનગી સંસ્થાને રીટ જારી કરી શકાય છે, જેનો આરોપ એક સમયે જાહેર ક્ષેત્રના ઉપક્રમ કંપની દ્વારા કરવામાં આવ્યો હતો અને હવે તે અસ્તિત્વમાં નથી.તે ડ્રજિકોણ અપનાવવાની કાયદેસર મંજૂરી પણ નથી કે I.P.C.L. ભારત સરકારનું ઉપક્રમ હોવાથી, ભારત સંઘ વિરુદ્ધ રિટ જારી કરી શકાય છે.જાહેર ક્ષેત્રના ઉપક્રમનો કર્મચારી પોતે નાગરિક સેવક અથવા ભારત સંઘનો કર્મચારી નહીં હોય.શ્રેષ્ઠ રીતે, તેમને સરકારની માલિકીની કંપનીનો કર્મચારી કહી શકાય.તેથી, I.P.C.L ને અવગણીને પણ, આ તબક્કે ભારત સરકાર પર પણ કોઈ જવાબદારી નક્કી કરી શકાતી ન હતી.

૪૯ હું શ્રી ભટ્ટની રજૂઆતથી પ્રભાવિત નથી કે રિટ અરજદાર પાસે આ અદાલતના રિટ અધિકારક્ષેત્રનો ઉપયોગ કરવા સિવાય અન્ય કોઈ વૈકલ્પિક ઉપાય નથી.શ્રી ભટ્ટના જણાવ્યા અનુસાર, મૂળ રિટ અરજદાર એટલે કે કર્મચારીનું અવસાન થયું હોવાથી, કાનૂની વારસદારો માટે સેવામાંથી બરતરફીના આદેશને પડકારવાના હેતુથી ઘોષણા માટે દીવાની દાવો દાખલ કરવો કાયદેસર રીતે અસ્વીકાર્ય રહેશે.રેકૉર્ડ પર કાનૂની વારસદારો ચોક્કસપણે જાહેરાત માટે દીવાની દાવો દાખલ કરી શકે છે કે વિભાગીય તપાસ નિષ્પક્ષ અને પારદર્શક રીતે હાથ ધરવામાં આવી ન હતી અને બરતરફીનો પરિણામી આદેશ ગેરકાયદેસર છે.મર્યાદા અધિનિયમની કલમ ૧૪ પણ પરિસ્થિતિને બચાવશે.મર્યાદા અધિનિયમની કલમ ૧૪ પોતે જ દાવાઓ માટે છે.

૫૦ સિવિલ કોર્ટનો અધિકારક્ષેત્ર સિવિલ પ્રોસિજર કોડની કલમ ૯ દ્વારા સંચાલિત થાય છે, જે નીચે મુજબ વાંચે છે:

"૯.જ્યાં સુધી પ્રતિબંધિત ન હોય ત્યાં સુધી અદાલતો તમામ દીવાની દાવાઓની સુનાવણી કરશે:અદાલતોને (અહીં સમાવિષ્ટ જોગવાઈઓને આધિન) એવા દાવાઓ સિવાયના નાગરિક પ્રકૃતિના તમામ દાવાઓની સુનાવણી કરવાનો અધિકારક્ષેત્ર હશે, જેમાં તેમની સંજ્ઞાન સ્પષ્ટ રીતે અથવા ગર્ભિત રીતે પ્રતિબંધિત છે.

ઉપરોક્ત જોગવાઈની દ્રષ્ટિએ સિવિલ કોર્ટનું અધિકારક્ષેત્ર પૂર્ણ છે.તેથી દાવાને ધ્યાનમાં લેવા માટે પ્રતિબંધને લગતી જોગવાઈ કાયદા દ્વારા સ્પષ્ટ રીતે અથવા જરૂરી સૂચિતાર્થ દ્વારા નક્કી કરવી આવશ્યક છે.ગેરવર્તણૂકના ગંભીર કૃત્યોનો

આરોપ લગાવનાર કર્મચારીને વિભાગીય કાર્યવાહીમાં ન્યાયી સુનાવણીનો હકદાર ઠેરવવો આવશ્યક છે.કુદરતી ન્યાયના સામાન્ય કાયદાના સિદ્ધાંતોનું પણ પાલન કરવું આવશ્યક છે.કાયદાકીય નિયમોમાં નિર્ધારિત નિયમોનું નિર્વિવાદપણે પાલન કરવું જોઈએ.[જુઓ:રાજસ્થાન રાજ્ય માર્ગ પરિવહન નિગમ અને અન્ય વિરુદ્ધ બાલ મુકુંદ બૈરવા, AIR ૨૦૦૯ (સપ્લિમેન્ટ) ૧૮૫૭]

૫૧ નરીન્દર મોહન આર્ય વિરુદ્ધ યુનાઇટેડ ઇન્ડિયા ઇન્શ્યોરન્સ કંપની લિમિટેડ અને અન્યો [(૨૦૦૬) ૪ એસ. સી. સી. ૭૧૩] માં સુપ્રીમ કોર્ટે ચુકાદો આપ્યો હતો:

"૨૬.અમારા મતે વિદ્વાન સિંગલ જજ અને પરિણામે હાઈકોર્ટની ડિવિઝન બેન્ચે પોતાને સાચો પ્રશ્ન રજૂ કર્યો ન હતો.આ બાબતને બે દ્રષ્ટિકોણથી જોઈ શકાય છે.સિવિલ કોર્ટ મર્યાદિત અધિકારક્ષેત્ર હોવા છતાં, તે એવા કેસમાં દખલ કરવાનો હકદાર હતો જ્યાં તપાસ અધિકારીનો અહેવાલ કોઈ પુરાવા પર આધારિત ન હોય.સિવિલ કોર્ટ અને રિટ કોર્ટમાં ગુનેગાર કર્મચારી દ્વારા દાખલ કરવામાં આવેલા દાવામાં, વિભાગીય કાર્યવાહીમાં મળેલા તારણોની પૂછપરછ કરવામાં આવે તે કિસ્સામાં નીચેની બાબતોને ધ્યાનમાં રાખવી જોઈએ:(૧) તપાસ અધિકારીને તપાસ દરમિયાન બહારના સ્ત્રોતોમાંથી કોઈ સામગ્રી એકત્રિત કરવાની મંજૂરી નથી.[આસામ રાજ્ય અને અન્ય વિરુદ્ધ મહેન્દ્ર કુમાર દાસ અને અન્ય [(૧૯૭૦) ૧ એસ. સી. સી. ૭૦૯] જુઓ. (૨) સ્થાનિક તપાસમાં પ્રક્રિયામાં નિષ્પક્ષતા એ કુદરતી ન્યાયના સિદ્ધાંતોનો એક ભાગ છે [ખેમચંદ વિરુદ્ધ ભારત સરકાર અને અન્ય (૧૯૫૮ એસસીઆર ૧૦૮૦) અને ઉત્તર પ્રદેશ રાજ્ય વિરુદ્ધ ઓમ પ્રકાશ ગુપ્તા

(૧૯૬૯) ૩ એસસીસી ૭૭૫ જુઓ].(૩) વિવેકાધીન શક્તિનો ઉપયોગ બે તત્વોનો સમાવેશ કરે છે (i) ઉદ્દેશ્ય, અને (ii) વ્યક્તિલક્ષી અને વસ્તુનિષ્ઠ તત્વની કવાયતનું અસ્તિત્વ એ વ્યક્તિલક્ષી તત્વની કવાયત માટે એક પૂર્વવર્તી શરત છે.[કે. એલ. ત્રિપાઠી વિરુદ્ધ સ્ટેટ બેંક ઓફ ઇન્ડિયા અને અન્યો (૧૯૮૪) ૧ એસસીસી ૪૩ જુઓ.(૪) કુદરતી ન્યાયના સિદ્ધાંતોના કોઈ પણ કડક નિયમો નિર્ધારિત કરવા શક્ય નથી જે દરેક કેસની હકીકતો અને સંજોગો પર આધાર રાખે છે પરંતુ કાર્યવાહીમાં નિષ્પક્ષતાની વિભાવના એ આધાર છે.[સવાઈ સિંહ વિરુદ્ધ રાજસ્થાન રાજ્ય (૧૯૮૬) ૩ એસસીસી ૪૫૪] જુઓ.(૫) તપાસ અધિકારીને આરોપોથી આગળ મુસાફરી કરવાની મંજૂરી નથી અને આરોપોનો વિષય ન હોય તેવા તારણના આધારે લાદવામાં આવેલી કોઈપણ સજા સંપૂર્ણપણે ગેરકાયદેસર છે.[ડિરેક્ટર (ઇન્સ્પેક્શન એન્ડ ક્વોલિટી કંટ્રોલ) એક્સપોર્ટ ઇન્સ્પેક્શન કાઉન્સિલ ઓફ ઇન્ડિયા એન્ડ અદર્સ વિરુદ્ધ કલ્યાણ કુમાર મિત્રા અને અન્યો ૧૯૮૭ (૨) કેલ એલજે ૩૪૪ જુઓ.(૬) ઘરેલું તપાસમાં પણ શંકા અથવા ધારણા સાબિતીનું સ્થાન લઈ શકતી નથી.રિટ કોર્ટને અમુક સંજોગોમાં કોઈપણ ટ્રિબ્યુનલ અથવા સત્તામંડળના તથ્યોના તારણોમાં દખલ કરવાનો અધિકાર છે.[જુઓ સેન્ટ્રલ બેંક ઓફ ઇન્ડિયા લિમિટેડ વિરુદ્ધ પ્રકાશ ચંદ જેન (૧૯૬૯) ૧ એસસીઆર ૭૩૫, કુલદિપ સિંહ વિરુદ્ધ પોલીસ કમિશનર અને અન્યો (૧૯૯૯) ૨ એસસીસી ૧૦].

{આ પણ જુઓ રૂપ સિંહ નેગી વિરુદ્ધ પંજાબ નેશનલ બેંક [૨૦૦૯ (૧) સ્કેલ ૨૮૪]}

સંહિતાની કલમ ૯ ઉબી જુસ ઇબી રેમેડીયમમાં નિર્ધારિત કાયદાના મૂળભૂત સિદ્ધાંતોના અમલીકરણમાં છે.આમ, નાગરિક પ્રકૃતિની ફરિયાદ ધરાવતા વાદીને સક્ષમ નાગરિક અદાલતમાં નાગરિક દાવો દાખલ કરવાનો અધિકાર છે, સિવાય કે તેની સંજ્ઞાન કોઈપણ કાયદા દ્વારા સ્પષ્ટ રીતે અથવા ગર્ભિત રીતે પ્રતિબંધિત ન હોય.દેખીતી રીતે, સંહિતાની કલમ ૯ની દ્રષ્ટિએ, નાગરિક અદાલતો તમામ દાવાની સુનાવણી કરી શકે છે, સિવાય કે કાયદા દ્વારા પ્રતિબંધિત હોય, ક્યાં તો સ્પષ્ટ રીતે અથવા જરૂરી સૂચિતાર્થ દ્વારા.

પર વધુમાં, સિવિલ કોર્ટ, પૂર્ણ અધિકારક્ષેત્રની અદાલત હોવાથી, વાદીમાં કરવામાં આવેલા દાવાઓને ધ્યાનમાં લઈને તેના અધિકારક્ષેત્રને નિર્ધારિત કરવાનો અધિકારક્ષેત્ર ધરાવે છે, પરંતુ તેનો અર્થ એ નથી કે વાદી સિવિલ કોર્ટ પર અધિકારક્ષેત્રનું રોકાણ કરવા માટે કાયદાની જોગવાઈઓને અવરોધી શકે છે, જો કે તે અન્યથા તેની પાસે ન પણ હોય.ઉપરોક્ત હેતુ માટે, આપેલ કેસોમાં અદાલત અધિકારક્ષેત્રની હકીકતના અસ્તિત્વના સંદર્ભમાં તારણ પર પહોંચ્યા પછી તેના પોતાના અધિકારક્ષેત્રના પ્રશ્નનો નિર્ણય લેવાનો હકદાર રહેશે.તે પણ સારી રીતે નક્કી કરવામાં આવ્યું છે કે એવી ધારણા છે કે દીવાની અદાલતનો અધિકારક્ષેત્ર હશે અને દીવાની અદાલતના અધિકારક્ષેત્રને દૂર કરવાનું સહેલાઈથી અનુમાન લગાવવું જોઈએ નહીં.દલીલનો વિરોધ કરતી વ્યક્તિએ તે જ સ્થાપિત કરવું આવશ્યક છે.એવા કેસમાં પણ કે જ્યાં નાગરિક અદાલતના અધિકારક્ષેત્રને કાયદા હેઠળ પ્રતિબંધિત કરવાની માંગ કરવામાં આવે છે, નાગરિક અદાલત કેટલીક બાબતોના સંદર્ભમાં તેના અધિકારક્ષેત્રનો ઉપયોગ કરી શકે છે, ખાસ કરીને જ્યારે વૈધાનિક

સત્તા અથવા ટ્રિબ્યુનલ અધિકારક્ષેત્ર વિના કાર્ય કરે છે.[જુઓ:બાલ મુકુંદ બૈરવા (સુપ્રા)]

૫૩ ધુલાબાઈ વિરુદ્ધ એમ. પી. રાજ્ય, [(૧૯૬૮) ૩ એસ. સી. આર. ૬૬૨] માં સુપ્રીમ કોર્ટે નીચે મુજબ ચુકાદો આપ્યો હતો:

"(૧) જ્યાં કાયદો વિશેષ ટ્રિબ્યુનલ્સના આદેશોને અંતિમતા આપે છે ત્યાં દીવાની અદાલતો સામાન્ય રીતે દાવામાં જે કરે છે તે કરવા માટે પૂરતો ઉપાય હોય તો દીવાની અદાલતના અધિકારક્ષેત્રને બાકાત રાખવો આવશ્યક છે. જો કે, આવી જોગવાઈ એવા કેસોને બાકાત રાખતી નથી કે જ્યાં ચોક્કસ કાયદાની જોગવાઈઓનું પાલન કરવામાં આવ્યું નથી અથવા વૈધાનિક ટ્રિબ્યુનલે ન્યાયિક પ્રક્રિયાના મૂળભૂત સિદ્ધાંતોને અનુરૂપ કામ કર્યું નથી.

(૨) જ્યાં અદાલતના અધિકારક્ષેત્ર પર સ્પષ્ટ પ્રતિબંધ હોય, ત્યાં પૂરા પાડવામાં આવેલ ઉપાયોની પર્યાપ્તતા અથવા પર્યાપ્તતા શોધવા માટે ચોક્કસ કાયદાની યોજનાની તપાસ સુસંગત હોઈ શકે છે પરંતુ તે દીવાની અદાલતના અધિકારક્ષેત્રને ટકાવી રાખવા માટે નિર્ણાયક નથી. જ્યાં કોઈ સ્પષ્ટ બાકાત નથી ત્યાં ઉપાયોની તપાસ અને હેતુ શોધવા માટે ચોક્કસ કાયદાની યોજના જરૂરી બને છે અને તપાસનું પરિણામ નિર્ણાયક હોઈ શકે છે. પછીના કિસ્સામાં તે જોવું જરૂરી છે કે શું કાયદો કોઈ વિશેષ અધિકાર અથવા જવાબદારી બનાવે છે અને અધિકાર અથવા જવાબદારીના નિર્ધારણ માટે જોગવાઈ કરે છે અને આગળ જણાવે છે કે ઉપરોક્ત અધિકાર અને જવાબદારી વિશેના તમામ પ્રશ્નો આ રીતે રચાયેલી ટ્રિબ્યુનલ્સ દ્વારા નક્કી

કરવામાં આવશે, અને સામાન્ય રીતે દીવાની અદાલતોમાં કાર્યવાહી સાથે સંકળાયેલા ઉપાયો ઉપરોક્ત કાયદા દ્વારા સૂચવવામાં આવે છે કે નહીં.

(૩) ચોક્કસ કાયદાની જોગવાઈઓને પડકાર એ અધિનિયમ હેઠળ રચાયેલી ટ્રિબ્યુનલ સમક્ષ લાવી શકાતો નથી કારણ કે તે સત્તાથી બહાર છે. ઉચ્ચ અદાલત પણ ટ્રિબ્યુનલના નિર્ણયના પુનરાવર્તન અથવા સંદર્ભ પર તે પ્રશ્નમાં જઈ શકતી નથી.

(૪) જ્યારે કોઈ જોગવાઈને પહેલેથી જ ગેરબંધારણીય જાહેર કરવામાં આવે અથવા કોઈપણ જોગવાઈની બંધારણીયતાને પડકારવામાં આવે, ત્યારે દાવો ખુલ્લો રહે છે. જો દાવો સ્પષ્ટ રીતે મર્યાદા અધિનિયમ દ્વારા નિર્ધારિત સમયની અંદર હોય પરંતુ દાવાને બદલવા માટે તે ફરજિયાત ઉપાય ન હોય તો પ્રમાણપત્રની રિટમાં રિફંડ માટેના નિર્દેશનો સમાવેશ થઈ શકે છે.

(૫) જ્યાં ચોક્કસ કાયદામાં બંધારણીય મર્યાદાથી વધુ વસૂલવામાં આવેલા કરવેરાના રિફંડ માટે કોઈ મશીનરી નથી અથવા ગેરકાયદેસર રીતે વસૂલવામાં આવેલ દાવો છે.

(૬) તેની બંધારણીયતા ઉપરાંત આકારણીની ચોકસાઈના પ્રશ્નો સત્તાવાળાઓના નિર્ણય માટે છે અને જો સત્તાવાળાઓના આદેશોને અંતિમ જાહેર કરવામાં આવે અથવા ચોક્કસ અધિનિયમમાં સ્પષ્ટ પ્રતિબંધ હોય તો દીવાની દાવો ખોટો નથી. બંને કિસ્સાઓમાં ચોક્કસ કાયદાની યોજનાની તપાસ થવી જોઈએ કારણ કે તે એક સુસંગત તપાસ છે.

(૭) જ્યાં સુધી ઉપર દર્શાવેલી શરતો લાગુ ન થાય ત્યાં સુધી દીવાની અદાલતના અધિકારક્ષેત્રને બાકાત રાખવાનું સહેલાઈથી અનુમાન કરી શકાતું નથી.

{આ પછી જુઓ ચર્ચ ઓફ નોર્થ ઇન્ડિયા વિરુદ્ધ લવાજુભાઈ રતનજીભાઈ અને અન્યો [(૨૦૦૫) ૧૦ એસસીસી ૭૬૦]; યુનાઈટેડ ઇન્ડિયા ઇન્શ્યોરન્સ વિરુદ્ધ અજય સિંહા અને અન્ય [૨૦૦૮ (૮) સ્કેલ ૫૦૯]}

પ૪ નોકરીદાતા અને કર્મચારી વચ્ચે ઉદ્ભવતો વિવાદ ઔદ્યોગિક વિવાદ હોઈ શકે છે અથવા ન પછી હોઈ શકે. આ વિવાદ કર્મચારીના મૂળભૂત અધિકાર, અથવા સંસદીય અધિનિયમ અને તે હેઠળ ઘડવામાં આવેલા નિયમો હેઠળના તેના અધિકાર, અને/અથવા ઔદ્યોગિક વિવાદ અધિનિયમ અથવા સહયોગી કાયદાઓની જોગવાઈઓ હેઠળ ઉદ્ભવતા અધિકારના સંબંધમાં અથવા તેમાંથી ઉદ્ભવી શકે છે અને તે સમાન અથવા સમાન અધિકારો અથવા વિવિધ અધિકારો સાથે સંબંધિત હોઈ શકે છે, અથવા સામાન્ય કાયદાના અધિકાર અથવા કરારના અધિકાર પર આધારિત પછી હોઈ શકે છે. તેથી, દીવાની અદાલતના અધિકારક્ષેત્રને લગતા પ્રશ્નને એ હકીકતને ધ્યાનમાં રાખીને સંબોધવો આવશ્યક છે કે દીવાની અદાલતના અધિકારક્ષેત્રને બોલાવવાના અથવા બાકાત રાખવાના હેતુથી કયા અધિકારો અથવા જવાબદારીઓ લાગુ કરવાની માંગ કરવામાં આવે છે.

પ૫ જો કોઈ કર્મચારી તેના બંધારણીય અધિકારો અથવા વૈધાનિક નિયમન હેઠળના અધિકારને લાગુ કરવા માંગે છે, તો સિવિલ કોર્ટ પાસે દાવો ચલાવવા માટે જરૂરી

અધિકારક્ષેત્ર હશે.જો, તેમ છતાં, તે માત્ર ઔદ્યોગિક વિવાદ અધિનિયમ અથવા કહેવાતા સહયોગી કાયદાઓની જોગવાઈઓના સંદર્ભમાં તેના અધિકાર અને અનુરૂપ જવાબદારીઓનો દાવો કરે છે, તો દીવાની અદાલત પાસે કંઈ નહીં હોય.આ બાબતને ધ્યાનમાં રાખીને, મારા માનવામાં આવેલા અભિપ્રાયમાં, એવી દલીલ કરવી પણ યોગ્ય રહેશે નહીં કે માત્ર એટલા માટે કે સંબંધિત કર્મચારી પણ ૧૯૪૭ના કાયદાની જોગવાઈઓના અર્થમાં કામદાર છે અથવા તેની સેવાની શરતો અન્યથા ૧૯૪૬ના કાયદા હેઠળ પ્રમાણિત સ્થાયી આદેશ દ્વારા સંચાલિત થાય છે.આ મામલાના આ પાસાને સુપ્રીમ કોર્ટે રાજસ્થાન રાજ્ય માર્ગ પરિવહન નિગમ અને અન્યો વિરુદ્ધ મોહર સિંહ [(૨૦૦૮) ૫ એસસીસી ૫૪૨] માં ધ્યાનમાં લીધું છે.દીવાની અદાલતનો અધિકારક્ષેત્ર પ્રતિબંધિત છે કે નહીં તે પ્રશ્ન દરેક કેસની હકીકતોને ધ્યાનમાં રાખીને નક્કી થવો જોઈએ.

જો સ્થાયી આદેશ અથવા ઔદ્યોગિક વિવાદ અધિનિયમની અન્ય જોગવાઈઓના ઉદ્ઘંઘનનો આરોપ મૂકવામાં આવે, તો નાગરિક અદાલતના અધિકારક્ષેત્રને પ્રતિબંધિત ગણવામાં આવી શકે છે, પરંતુ જો દાવો સામાન્ય કાયદા અથવા બંધારણીય જોગવાઈઓના સિદ્ધાંતોના ઉદ્ઘંઘન પર આધારિત હોય અથવા અન્ય આધારો પર હોય, તો નાગરિક અદાલતના અધિકારક્ષેત્રને પ્રતિબંધિત ગણવામાં નહીં આવે.જો વિશેષ કાયદા હેઠળ કોઈ અધિકારનો દાવો કરવામાં ન આવે, જેની શરતોમાં દીવાની અદાલતના અધિકારક્ષેત્રને પ્રતિબંધિત કરવામાં આવે છે, તો દીવાની અદાલતનો અધિકારક્ષેત્ર હશે.

જ્યાં નોકરીદાતા અને કર્મચારી તરીકે પક્ષો વચ્ચેનો સંબંધ કરારબદ્ધ હોય, ત્યાં નોકરીદાતાની વ્યક્તિગત ઈચ્છાને આધારે સેવાના કરારને લાગુ કરવાનો અધિકાર,

ચોક્કસ રાહત અધિનિયમ, ૧૯૬૩ ની કલમ ૧૪ (૧) (બી) ની દ્રષ્ટિએ પ્રતિબંધિત છે.જો કે, તેમાં ચાર અપવાદો છે, એટલે કે, (૧) જ્યારે કોઈ કર્મચારીને કોઈ દરજ્જો મળે છે, એટલે કે તેની સેવાની શરતો ભારતના બંધારણની કલમ ૩૦૯ અથવા કાનૂન સાથે જોડાયેલી જોગવાઈ હેઠળ ઘડવામાં આવેલા નિયમો દ્વારા સંચાલિત થાય છે અને અન્યથા ભારતના બંધારણની કલમ ૩૧૧ (૨) દ્વારા સંચાલિત થશે; (૨) જ્યાં સેવાની શરતો કાયદા અથવા વૈધાનિક નિયમન દ્વારા સંચાલિત થાય છે અને તેની ફરજિયાત જોગવાઈઓનો ભંગ કરવામાં આવ્યો હોય; (૩) જ્યારે કર્મચારીની સેવા અન્યથા કાયદા દ્વારા સુરક્ષિત હોય; અને (૪) જ્યાં ઔદ્યોગિક વિવાદો હેઠળ અધિકારનો દાવો કરવામાં આવે છે. અધિનિયમ અથવા સહયોગી કાયદાઓ, તેની જોગવાઈઓના ઉલ્લંઘનમાં સેવાની સમાપ્તિ કરવામાં આવી છે.[વીડે બાલ મુકુંદ (ઉપરોક્ત)]

પડ પ્રાગા ટ્રલ્સ કોર્પોરેશન.વિરુદ્ધ સી. એ. ઇમેન્યુઅલ [(૧૯૬૯) ૧ એસ. સી. સી. ૫૮૫], સુપ્રીમ કોર્ટે ચુકાદો આપ્યો:

"ક..... તેથી, આદેશના મુદ્દાની પૂર્વશરત એ છે કે જેની સામે તે માંગવામાં આવે છે તેના દ્વારા કાનૂની ફરજ બજાવવાનો કાનૂની અધિકાર હોવાનો દાવો કરવામાં આવે છે.આદેશનો આદેશ, સ્વરૂપમાં, કોઈ વ્યક્તિ, નિગમ અથવા નીચલા ટ્રિબ્યુનલને નિર્દેશિત આદેશ છે, જેમાં તેને અથવા તેમને તેમાં નિર્દિષ્ટ કરેલી કોઈ ચોક્કસ વસ્તુ કરવાની જરૂર પડે છે જે તેના અથવા તેણીના કાર્યાલય સાથે સંબંધિત છે અને જાહેર ફરજના સ્વરૂપમાં છે.જો કે, તે જરૂરી નથી કે જે વ્યક્તિ અથવા સત્તા પર વૈધાનિક ફરજ લાદવામાં આવી છે તે જાહેર અધિકારી અથવા સત્તાવાર સંસ્થા હોવી જરૂરી છે.દાખલા તરીકે, જે કાયદા હેઠળ અથવા જેના દ્વારા સોસાયટીની

રચના કરવામાં આવે છે અથવા સંચાલિત થાય છે તેની શરતોનું પાલન કરવા માટે તેને દબાણ કરવા માટે સોસાયટીના અધિકારીને અને તેમના ઉપક્રમોને અધિકૃત કરતા કાયદા દ્વારા તેમના પર મૂકવામાં આવેલી ફરજો નિભાવવા માટે કંપનીઓ અથવા કોર્પોરેશનોને પણ આદેશ જારી કરી શકે છે. જાહેર જવાબદારીઓ નિભાવવાના હેતુઓ માટે કાયદા દ્વારા રચાયેલી કંપની સામે પણ એક આદેશ રહેશે. [રાજસ્થાન રાજ્ય માર્ગ પરિવહન નિગમ અને અન્યો વિરુદ્ધ મોહર સિંહ (ઉપરોક્ત) પણ જુઓ]

૫૭ એવા કિસ્સામાં કે જ્યાં કોઈ તપાસ હાથ ધરવામાં આવી નથી, ત્યાં વૈધાનિક નિયમન તેમજ ભારતના બંધારણની કલમ ૧૪માં સમાવિષ્ટ સમાનતાના અધિકારનું ઉલ્લંઘન થશે. આવી સ્થિતિમાં, સેવાની સમાપ્તિ ગેરકાયદેસર હતી અને તેના પરિણામો વહેતા હતા તે જાહેર કરવાના હેતુસર દીવાની દાવો જાળવવા યોગ્ય રહેશે. જો કે, કોર્ટ એ ઉમેરવા માટે ઉતાવળ કરી શકે છે કે જો ઔદ્યોગિક વિવાદ અધિનિયમ અથવા પ્રમાણિત સ્થાયી આદેશો હેઠળ કામદાર દ્વારા અધિકારના ઉલ્લંઘન અને એમ્પ્લોયર તરફથી અનુરૂપ જવાબદારીનો આરોપ લગાવીને દાવો દાખલ કરવામાં આવે, તો દીવાની દાવો ન થઈ શકે. જો કે, જો વૈધાનિક નિયમન દ્વારા નિર્ધારિત કોઈ પ્રક્રિયાનું પાલન કરવામાં આવ્યું ન હોય અથવા સામાન્ય કાયદા અથવા કુદરતી ન્યાયના સિદ્ધાંતો હેઠળ પણ અન્યથા અનિવાર્ય હોય, જે અધિકાર હાલના કાયદા હેઠળ ઊભો થયો હોય, તો પ્રીમિયર ઓટોમોબાઈલ્સ લિમિટેડ વિરુદ્ધ બોમ્બેના કમલેકર શાંતારામ વાડકે અને અન્ય [(૧૯૭૬) ૧ એસસીસી ૪૯૬] માં નિર્ધારિત કાયદાના ફક્ત ૨૩ નો પેટા ફક્ત (૨) પ્રચલિત થશે. [બાલ મુકુંદ (ઉપરોક્ત)]

પટ ઉપરોક્ત તમામ કારણોસર, આ રિટ અરજીની જાળવણીને લગતા પ્રારંભિક વાંધાને સમર્થન આપવામાં આવે છે.હું માનું છું કે આ રિટ અરજી રિલાયન્સ ઇન્ડસ્ટ્રીઝ લિમિટેડ સામે જાળવવા યોગ્ય નથી.

પટ આ રિટ અરજીનો મૂળ રિટ અરજદારના કાનૂની વારસદારોને જો સલાહ આપવામાં આવે તો તેમની ફરિયાદના નિવારણ માટે અન્ય કોઈપણ મંચનો સંપર્ક કરવાની સ્વતંત્રતા સાથે નિકાલ કરવામાં આવે છે.વર્તમાન કાર્યવાહીની કાર્યવાહીમાં રિટ અરજદાર દ્વારા ખર્ચવામાં આવેલા સમયને મર્યાદાના હેતુ માટે ધ્યાનમાં લેવામાં આવશે જો રિટ અરજદાર કોઈ પણ ઉપાય પસંદ કરે છે જ્યાં મર્યાદાનો પ્રશ્ન સુસંગત હશે.

(ન્યાયમૂર્તિ જે. બી. પારડીવાલા)

વિષય:ખાનગીકરણ અને અમલગમેશનને કારણે રિટ અરજીની ગ્રાહ્યતા અંગેનો ચુકાદો.

This judgment has been translated using AI Tool

=====

અસ્વીકરણ: સ્થાનિક ભાષામાં અનુવાદિત આ ચુકાદા/હુકમનો હેતુ પક્ષકારોને તેમની ભાષામાં જાણકારી ઉપલબ્ધ કરાવવા માત્રનો છે અને તેનો અન્યથા ઉપયોગ થઈ શકશે નહિ. અન્ય તમામ વ્યવહારિક તેમજ સરકારી ઉદ્દેશો માટે મૂળ અંગ્રેજી ચુકાદો/હુકમ જ પ્રમાણિત અને માન્ય રહેશે.

DISCLAIMER: The translated judgment in vernacular language is meant for the restricted use of the litigant to understand it in his/ her language and may not be used for any other purpose. For all practical and official purposes, the English version of the judgment shall be authentic and shall hold the field for the purpose of execution and implementation.